



Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

De biskoppelige handlinger

Præste- og bispevielse, provsteindsættelse og kirkeindvielse

Betænkning afgivet af Kirkeministeriets
liturgiske kommission

BETÆNKNING NR. 848

KØBENHAVN 1978

De biskoppelige handlinger

Præste- og bispevielse, provsteindsættelse og kirkeindvielse

Betænkning afgivet af Kirkeministeriets
liturgiske kommission

BETÆNKNING NR. 848

KØBENHAVN 1978

INDHOLD

Forord.....	5
P.G. Lindhardt:	
Historisk om bispe- og præstevielsesritualerne.....	7
Tillæg (om provsteindsættelse).....	47
De foreliggende forslag.....	48
Præstevielse.....	56
Bispevielse.....	69
Provsteindsættelse.....	82
Christian Thodberg:	
Historisk indledning om kirkeindvielsen.....	84
Det foreliggende forslag.....	104
Kirkeindvielse.....	106

FORORD

Kirkeministeriets liturgiske kommission udsender med den foreliggende betænkning forslag til revision af et afsluttet hele, nemlig ritualerne for præste- og bispevielse, provsteindsættelse og kirkeindvielse (de biskoppelige handlinger). Således som det var tilfældet i betænkning nr. 750: De bibelske læsninger i gudstjenesten, rummer betænkningen desuden en redegørelse af historisk og principiel art om de pågældende ritualer.

I nærmeste fremtid vil kommissionen fremlægge forslag til ritualer for brudevielse og dåb.

August 1977.

Niels Hyldahl

Johs.W. Jacobsen
fmd.

Per Jensen

Th.V. Kragh

Aage Laursen

P.G. Lindhardt

Erik A. Nielsen

Gunnar Pedersen

Anna Sophie Seidelin

Christian Thodberg
sekr.

Historisk om bispe- og præstevielsesritualerne.

I. Den tyske reformation.

Der er ikke her grund til at gå ind på de katolske bispe- og præstevielsesritualer, vi i Danmark kender fra senmiddelalderlige pontifikaler i Lund og Roskilde. På alle måder er det ceremoniel som hører til disse i romersk forstand sakramentale handlinger (med bispevielsen som den overordnede) så forskellige fra de evangeliske ordinationer, at det ikke giver rimelig anledning til sammenligning.

Luther anså ikke den katolske ordination, men dåben for adgangen til den "gejstlige stand", og når en enkelt, taget ud af de døbttes mængde, fik til opgave at udføre den gejstlige funktion ("Amt") krævedes der kun valg, kaldelse, grundig prøvelse af egenhed og forbøn: "kaldelse til præsteembedet er den sande ordination"! Den kunde godt ske ved at den kaldede, i nærvær af den menighed hvor han skulde virke, blev "bekræftet" i embedet, fik det "befalet" og blev "anbefalet" til menigheden - under bøn og håndspåleggelse, som Paulus siger, men afgørende er det at "ordinere" er synonymt med "kalde", underordnet derimod om kaldelsen bekræftes ved en gudstjenstlig akt: "den som er kaldet er også indviet, og skal prædike for dem der har kaldet ham - det er vor Herre Guds indvielse og rette salvelse"! Allerede 1525 ordinerede Luther en diakon i Wittenberg, bekræftede ham i stillingen og indførte ham i menigheden.

Bugenhagen var oprindelig mod håndspåleggelsen, som jo ikke Kristus, men apostlene havde indført - et "ydre tegn" der kunde fremkalde "forskellige slags sværmeri". "Den som vælges af menigheden (d.v.s. en lokal sognemenighed) og godtages, han er ordineret"! I kirkeordningen for Braunschweig (1528) foreskriver Bugenhagen dog ingen særlig indsættelse, men anbefaler blot at man fra prædikestolen beder om gode prædikanter; i den hamburgske ordning (1529) gik han videre: efter "lovligt" valg modtager den valgte (uanset om han skulde være katolsk ordineret i forvejen) sit "ministerium", d.v.s. bemyndiges til at prædike, og fik han siden en anden stilling måtte introduktionsakten gentages. Ved en gudstjeneste i sognemenigheden formaner en præst (efter epistlen) til forbøn for den valgte; koret synger Halleluja og Veni sancte Spiritus (Kom, Gud Helligånd!), mens de tilstedeværende

præster og ordinanden knælende ved altret beder i stilhed; præsterne rejser sig og lægger hænderne på ordinanden; ordinator - der står for altret - gør ligeså og beder en bøn; menigheden synger Nu bede vi den Helligånd, og siden går gudstjenesten sin gang med prædiken. Her er der klart tale om introduktion, ikke indvielse, og samme ordning indførte Bugenhagen 1531 i Lübeck og 1535 i Pomern. Indtil da forekom heller ikke i Wittenberg ordination på anden måde end som en konkret indsættelse i den lokale menighed, jfr. at Den augsburgske Bekendelse ingenlunde afleder embedet af kirken som sådan, men af den lære "hvormed kirken står og falder", retfærdiggørelse ved tro alene, d.v.s. for Kristi skyld; denne "tro" er formuleret i art. IV, og umiddelbart efter siger art. V. at der - for at vi kan komme til troen - er "indstiftet" et "ministerium", en tjeneste til at forkynde evangeliet og uddele sakramenterne; ordination omtales ikke, hele vægten ligger på funktionen.

Efterhånden gjorde andre hensyn sig gældende: der kunde af menigheders (eller kirkepatroners) valg opstå megen uorden, og grundig prøvelse ved en legal instans kunde blive nødvendig; en offentlig ordinationshandling som bekræftede prøvens udfald fulgte derefter næsten af sig selv, så meget mere som mange nye præster (der ikke kunde få katolsk indvielse, fordi bispeembedet ikke kunde eller vilde medvirke) tit fik samvittighedskvaler over om de nu også retmæssigt øvede deres ministerium. Resultatet blev en ordination der rakte ud over det lokale og ikke skulde gentages; det grundedes bl.a. på en kurfyrstelig afgørelse (12.5.1535), og der opstod en slags parallel til den katolske præstevielse, omend teologisk og liturgisk meget forskellig fra den. Luther gik kun modvilligt med til denne nødløsning - men erkendte at præstemangelen gjorde den nødvendig - og allerede samme år bekræftedes det at ordination var en fælleskirkelig handling der endog rakte ud over det kurfyrstelige Sachsen. Ordinator var som oftest Bugenhagen, i hans forfald jævnlige også Luther, hvis ordinationsformular - som nu slog igennem og findes i tysk udgave (med flere varianter) og en latinsk - gør det tydeligt, at ordination stadig ikke er en speciel kultisk handling, men et indslag i en almindelig gudstjeneste - nu efter prædiken og før altergangen.

Efter prøven opfordres menigheden ved en gudstjeneste til at bede for de nyvalgte (og for alle ordets tjenere), at Gud vil

værdiges at sende arbejdere ud til sin høst (Mt. 9.37) og bevare dem i den sunde lære. Ordinator, præster og ordinander knæler for altret mens koret synger Veni sancte Spiritus, med tilføjelse (Ps. 51) - stadig på latin: "skab i mig et rent hjerte og forny er ret ånd i mit indre". Derpå følger det katolske missales kollekt til pinsedag: "Du, som ved din Helligånd oplyser de troendes hjerter" etc. - et fast led i de danske ordinationsritualer af 1537 (1539), 1685 og 1898 - ordinator læser med høj røst en text "om bisper", nemlig det katolske pontifikales text, 1. Tim 3. 1-7, indholdsmæssigt en parallel til Tit. 1. 5-9 som blev fast præste- og bispveielsetext i Danmark; hertil føjes Act. 20. 28-31 (jfr. p.19). Derpå siger han: "Her hører I, at som biskopper (d.v.s. som dem der er kaldet til og skal være prædikanter og præster) er det os ikke befaleet at vogte gæs eller køer, men den menighed Gud har erhvervet sig ved sit eget blod, så at vi skal føde den med Guds rene ord, også våge over og se til at ikke ulve og røverbander sønderriver de arme får. Derfor kalder Han det et kosteligt værk. Også hvad angår vore personer skal vi leve tugtigt og hæderligt, holde vort hus og kristeligt opdrage kone, børn og husfolk⁺⁾ . Er I nu beredt på at gøre alt dette? "De svarer Ja, ordinator lægger med præsterne hånd på deres hoveder, beder Fadervor og endnu en bøn der først minder om, at Gud ved sin Søn har sagt: "høsten er stor, men arbejderne få. Bed høstens Herre, at han vil udsende arbejdere til sin høst", og fortsætter: "på denne din guddommelige befaling beder vi af hjertet, at du rigeligt vil give disse dine tjenere, så vel som os og alle der

+) I en variant er tiltalen udvidet: "først hører I her, at Helligånden kalder jer og sætter jer til biskoppen i sin hjord eller kirke; derfor skal I tro og være visse på, at I kaldes af Gud selv, fordi kirken (lokalmenigheden) har sendt jer hid, og den verdslige øvrighed har kaldet og ønsket jer.. Thi hvad kirken og øvrigheden her gør, det gør Gud gennem dem, så I ikke skal regnes som dem der har trængt jer frem". Dette afsnit er et tydeligt vidnesbyrd om at Luther vilde befri præsterne for alle samvittighedskvaler ved tanken på at de måske ikke var "ret kaldet", og om en fast tillid til at Gud alene kalder gennem menighedens valg og øvrighedens stadfæstelse.

er kaldet til dit ords tjeneste, din hellige ånd, at vi må være dine evangelister og med troskab stå fast mod djævelen, verden og kødet, så dit navn kan vorde helligt, dit rige vokse og din vilje fuldbyrdes". Efter endnu et ønske om at Gud vil knuse paven, Muhammed og andre "røverbander" som krænker hans navn og fordærver hans rige, sluttes med den vanlige doxologi. Derefter læses 1. Pet. 5. 2-4 (fra 1898 præstevielsestext i Danmark), og det hedder: "så gå nu hen og føder Kristi hjord, som det er jer befalet, og giv vel agt på jer selv, ikke tvunget, men frivilligt, ikke for skammelig fordels skyld, men af hjertens grund, ikke som dem der vil herske over folket, men vær forbilleder for hjorden, og da skal I (når overhyrden åbenbares) få ærens uforvisnelige krone" (jfr. p.35 og p.39,54).

Til sidst velsigner ordinator den indviede med korsets tegn og disse (eller andre) ord: Herren velsigne jer at I må bære megen frugt (Jh. 15.5), og enhver går til sin plads. Menigheden synger Nu bede vi den Helligånd, en præst messer Fadervor og de nye præster går sammen med menigheden, men først af alle, til alters; vil ordinator være med går han nærmest efter dem. Siden bliver de skikket til hvert sit tjenestested.

Luthers ordinationsritual var ikke kendt i Danmark da det første danske udkast til et præstevielsesritual blev til (p.13f.). men fik derefter afgørende betydning for både bispe- og præstevielsesritualets udformning, også i den forstand at det - netop ved at vælge tekster der handler "om bisper" og ved tolkningen deraf i den rituelle tiltale til ordinanderne - fastslog den opfattelse, at der i grunden kun er ét embede: præsteembedet, og at det for bispeembedet særlige ikke er en højere "vielsesgrad", men de administrative hverv.

II. Reformationstiden i Danmark.

Under hele reformationsepoken var det danske bispeembede stærkt svækket: siden 1519 var der ingen indviet ærkebiskop, 1529 fik Roskilde og Fyns stifter biskopper som aldrig blev ordineret (med Poul Helgesens udtryk: "skinbisper"); det samme var 1531 tilfældet i Ribe. De indviede bisper må vel antages af have holdt ordination, så længe det var dem muligt, og de stifter der nu havde "skinbisper" har klaret sig med viebiskopper, ofte tiggermunke der fik bispevielse for at kunne varetage den "sakramentale" side af embedets funktioner. I de evangeliske menigheder som efterhånden etableredes må ordinationer også have fundet sted; vi ved ialtfald at Hans Tausen 1529 indviede sin svoger, Jørgen Sædolin, til præsteembedet, men ikke hvordan han bar sig ad, og i Haderslev-Tørninglen - der 1528 blev reformeret i fyrsteligt-luthersk ånd - må ordinationer vel også have forekommet.

Såsnart herredagen i København (30.10.1536) havde udstedt den reces der betød reformationens vedtagelse begyndte arbejdet på dens indførelse. 11.11.1536 indkaldte kongen en samling af lærde, mest fra de evangeliske prædikanterets kreds, men også fra de endnu katolske domkapitler og en enkelt repræsentant for klosterne (en dominikanerprior). De skulde mødes i Odense helligtrekongersdag 1537, men mødet blev snart forlagt til Haderslev, suppleret med en kgl. hofprædikant og seks slesvigske gejstlige. Forsamlingen udarbejdede på latin et (tabt) udkast til en kirkeordinans, og de katolske deltagere blev under trusel om kongens unåde presset til at skrive under; de havde søgt at trække nyordningen ud til et alment europæisk koncil havde talt - en idé der ikke behagede Christian III som netop havde afslået at lade sig repræsentere ved det koncil paven lige havde indkaldt (og som iøvrigt aldrig blev til noget).

Der er bevaret en dansk oversættelse af det latinske udkast; det var færdigt midt i april 1537, blev så gennemarbejdet i det kgl. kancelli og forsynet med mange rettelser og tilføjelser, ført i pennen af kongens sekretær. Den latinske redaktion blev, dog næppe i gennemarbejdet form, sendt til Wittenberg (17.4.1537) og fik Luthers og hans medarbejders godkendelse; antagelig fulgte den med Bugenhagen, da han efter kongens udtrykkelige ønske kom til København (5.7.1537) for at afslutte reformationsværket; hans mange tyske kirkeordninger havde givet ham ry som en fremra-

gende organisator. I sommerens løb er der blevet arbejdet på kraft, og talrige nye rettelser og tilføjelser gjorde at ordinansen - redaktionelt set - blev et temmelig rodet arbejde. Den reviderede latinske udgave af det færdige værk forelagdes til rigsrådets godkendelse og blev med et indledende kgl. brev og kongens underskrift autoriseret 2.9.1537, samme dag Bugenhagen - med brud på den "apostolske succession" - indviede de nye "superintendenter" som recessen af 1536 havde lovet. En oversættelse af den latinske ordinans - formentlig af Palladius - blev trykt 1539; en anden, let revideret, dansk udgave blev af konge og rigsråd i fællesskab udstedt 14.6.1539 og året efter i kopi tilstillet de nye biskopper. 1542 blev den - og de 26 Ribe-artikler der er af speciel interesse m.h.t. præstevalget - udstedt som den "rette ordinans. Samme år fik hertugdømmerne deres egen ordinans (oprindeligt havde man nok tænkt sig én fælles ordinans for hele monarkiet), og siden da var der et skarpt administrativt skel mellem kirkeforholdene nord og syd for Kongeåen.

Det danske udkast fra foråret 1537 beskæftiger sig ikke med bispernes valg, endsige ordination - man levede jo endnu i en bispeløs tid; det siges dog at det er (de kommende) superintendents opgave at "holde den igen opkomne Guds ære ved magt" og føre tilsyn med kirker og skoler; desuden skal de "udlægge og prædike den hellige skrift", tage sig af "åndelige sager", overlade de verdslige til øvrigheden, holde "præstemode" (stiftssynode) to gange om året, forhøre dem de mistænker for kætteri, stadfæste de retskafne i den sande tro, opklare tvivlsspørgsmål, forlige stridende, "overvinde og neddæmpe" al vrang lære, prøve de lovligt kaldede præster og sende dem de finder "at gøre fyldest" videre til provsten der så - når de er stadfæstet af øvrigheden - skal "indføre" dem i deres kirker.

Denne indførelse var her som i Tyskland identisk med ordination, som det fremgår af afsnittet om præsters valg og indvielse. Først kommer en bemærkning af mere principiel art: "eftersom præstevielser eller ordination intet andet er end en skik i kirken, hvorved nogle kaldes til at tjene med Guds ord og sakramenter, så skal ingen af sig selv, men kun når han lovligt kaldes, driste sig til (at påtage sig) denne tjeneste i kirken eller trænge sig ind i noget sogn". I saglig overensstemmelse med den augsburgske bekendelse understreges det at ordination kun er en "skik"; hele

vægten ligger på den lovlige kaldelse, men udkastet siger intet om hvem kaldsretten lovligt tilkommer, kun at når et sogn er uden præst skal de, "hvem sådant tilkommer" med provstens bistand forespørge hos bispen eller selv møde op hos ham med en kandidat, der dog ikke af provsten må indsættes i sognekirken før han er "overhørt" og af bispen fundet "duelig og bekvem nok" til at modtage "den åndelige ordination" - d.v.s. bemyndigelse til at prædike evangeliet for "menigheden" og ikke "skabe, men uddele" sakramenterne.

Ved en gudstjeneste skal da provsten efter prædiken sige: Kære brødre og søstre! I har nu bedt Gud give jer "en god prædikant", og i ham der står her ("ved deres flittige hjælp som havde at træffe afgørelse derom" - valgkompetencen holdes stadig svævende!) har I nu fået en "god, høvisk, lærd mand", der såvidt man kan skønne "er til sådant et embede ikke ubekvem". Nu står (kun) tilbage at bede Gud for Kristi skyld give ham nåde til at føre sit "embede til alle jeres salighed", og erindre at også Kristus - da han vilde vælge sine apostle - bad hele natten før han kaldte dem (Lk. 6.12). Nu skal den nye præst så "befales herefter for altret med sang, bøn og hænder pålægelse", og derfor skal I alle inderligt bede for ham. Derpå knæler han der skal modtage tjeneste sammen med de næstboende præster for altret, og mens præsterne "hemmelig" (i stilhed) beder for ham synges "Kom Helligånd, Herre Gud" (Veni sancte Spiritus); provst og præster lægger hænderne på ham, provsten læser en kollekt og menigheden ("folket") svarer Amen. Nu synges Nu bede vi den Helligånd, og imens "befaler" præsterne (i stille bøn) "den Herre Gud hele sagen", og dermed er ordinationen, d.v.s. indsættelsen, forbi. Der nævnes ikke - som hos Luther - noget om brug af Fadervor eller om altergang, og hele ordningen er klart nok overtaget fra Hamburgs eller Lübecks kirkeordning, jfr. p.7f.

Ved revisionen i kongens kancelli blev der gjort tilføjelser: biskoppen er endnu ikke inde i billedet, men provsten skal læse den hellige lektie "om bisper" (d.v.s. Tit. 1. 5-9) og befale ordinanden at prædike evangeliet troligt og alvorligt, uddele sakramenterne ret, prædike om bod og kors, øvrighed og gode gerninger; med sand lærdom skal han modstå vildfarelser, altid flittigt studere skriften og idelig bede. Med "åben røst" lover ordinanden at gøre alt dette, som Gud nu vil give ham nåde til, og derefter

skal "kirkeherrerne" (provst og præster!) lægge hænderne på ham. Det understreges at hermed sker ordinationen, alt efter Pauli ord (Tim. 4.4f.): "al Guds skabning helliggøres ved ordet og bønner". Revisionen af udkastet indeholder altså heller ingen særlig embedsoverdragelse, thi den er sket med valg, prøvelse og stadfæstelse, men derimod "et bud og befaling" til at bestride præstens funktion, og et ordinationsløfte der minder en del om det senere præsteløfte (jfr. p.25).

Som vi så indledtes udkastets ordinationsafsnit med en i forhold til det katolske syn stærkt reduceret opfattelse af hvad ordinationen indebærer (p. 12); det slutter ligeså konsekvent: de præster der således er beskikket til en åndelig tjeneste "må så længe agtes for og kaldes det de er, som de forbliver trofaste i retsindig lærdom og gode sæder, men dersom de begynder at blive anderledes end de var, og ikke råder bod derpå, når de er blevet undervist, da må de efter superintendentens og provstens skøn af øvrigheden sættes i rette, så de holdes under den menige skik, og regnes for uindviede ligesom andet almuesfolk".⁴⁾

Der er altså ikke tale om at ordination betyder optagelse i en "stand" (med character indelebilis etc.); den er en "skik", en handling som udtrykker offentlig bemyndigelse - ved sang og skriftlæsning, formaning, håndspålæggelse og bøn - til at udføre den bestemte funktion at prædike evangeliet og forvalte sakramenterne (jfr. den Den augsburgske Bekendelse, art. V). Men ophører præsten med denne funktion, misrøgter han den, blander han sig i verdslige "handler", kort sagt: begynder at blive "anderledes", kan han efter passende påmindelse fra provst og bisp af-

+) Den endelige ordinans har optaget både indlednings- og slutningsafsnittet; det sidste lidt udførligere: de præster som nu er "ordineret til den åndelige tjeneste at prædike evangeliet, må så længe agtes for og kaldes det de er, som de forbliver trofaste i retsindig lærdom og gode sæder og et hæderligt levned, så de ikke påtager sig nogen timelig handel, der ikke vedkommer dem og deres embede. Men dersom de begynder at blive andre end de var, og end de bør være, og ikke råder bod derpå, når de er blevet påmindet, da må de vel, efter superintendentens og provstens skøn, af øvrigheden sættes i rette, ja afsættes, og regnes for uordinerede ligesom andre almuesfolk".

sættes af øvrigheden, og da er han slet ikke "ordineret", for da har han intet kald, udøver ingen præstelig funktion, men er for en almuesmand som andre at regne.

Omkring 1560 fik Niels Hemmingsen til opgave at foretage en systematisering af ordinansen - den fik ingen praktisk betydning - og her møder man næste generations karakteristiske syn på kirken som et "læresamfund", hvis læreembede derfor tillægges meget betydelig autoritet. Vel fulgte han ordinansen og Ribe-artiklerne loyalt, omend med små typiske ændringer, men han udelod totalt de to afsnit der - så vel i udkastet som i den færdige ordinans - fastslår at ordination kun er en "skik" som bekræfter at præsten er ret valgt og kaldet til sin "funktion", og regner ham for almuesmand som andre og u-ordineret i samme nu han (hvad end grunden måtte være) hører op at fungere. Samme meget sigende udeladelse genfindes i de norske biskoppers (og Hemmingsen-disciple!) udkast til en norsk ordinans. Men stadig er der ikke tale om en særlig embedsoverdragelse; den rette ordination er også hos Hemmingsen og hans disciple skriftens ord, sang, formaning og bøn under håndspålæggelse.

Ordinansen i sin endelige skikkelse - vi følger her den danske text af 1539 - definerer de gejstlige valg nærmere: bisper vælges af købstadssognepræsterne som bemyndiger fire af deres egne til at kåre "en værdig mand, duelig både i lærdom og levned", og følge ham til den nærmeste biskop (undertiden også til fakultetet men den skik ophørte ialtfald efter 1660), for at blive "overhørt", hvorefter han af den lokale kgl. lensmand stadfæstes (gøres "myndig i stiftet") og aflægger ed til kongen; præsterne får besked på herefter at lyde ham. Provsten vælges ved bispens medvirken af provstiets præster. I byerne vælges sognepræsterne af borgmester og råd, på landet af "de bedste af kirken (sogmenigheden), hvem dette tilhører, på den menige almues vegne", og med provstens hjælp. Ifølge Ribe-artiklerne af 1542 skal sognefolket som valgmænd udtage "syv af de ældste og mest agtede mænd i sognet". Efter valget sender "kirken" (sognemenigheden) den valgte - der må have "et godt rygte om et godt levned og gode sæder" - til biskoppen for at prøves i "lærdom og forstand". Patronatsretten skal - hvor den består "fra arilds tid" - respekteres. Finder biskoppen valget - og manden - i orden sendes han til lensmanden der stadfæster på kongens vegne, og han aflægger

ed på at "fremme det som kan være kongelig Majestæt til ære, lydighed og fred", være flittig i embedet og bede Gud for Kristi skyld tilgive hvad han "uafvidende eller af menneskelig skrøbelighed" måtte forsømme. Lensmanden må intet modtage for sin umage: intet spor af "forbandet simoni" må klæbe ved kaldelsesprocessen; kun skriveren der udfærdiger kaldsbrevet må få lidt for sin ulejlighed.

Kandidaten vender tilbage til biskoppen der skal tage ham ind i (dom)kirken hvor han bor og "for altret befale ham hans embede med sådan en facon og skik": ved en hverdagsgudtjeneste skal en præst - efter epistlen - fra prædikestolen meddele, at denne "dannemand" er "udvalgt og kaldet" (ved menighedens valg og øvrighedens stadfæstelse) til "at tjene sig i det hellige evangelium", og af bispen er forhørt om sin lærdom og forstand; derfor skal han nu "til samme embede ordineres og skikkes for altret, med hellige ords læsning, formaning, hænder pålæggelse og en gudelig bøn til Gud". Menigheden opfordres til at bede Gud lade sig hans tjeneste være "behagelig", til Guds ære og "mange menneskers salighed", og menigheden bør takke Gud der ved Kristus værdiges at give sin hellige kirke gode prædikanter", thi det hører med til de gaver Kristus, da han for til himmels, gav sin kirke - som skrevet står (Ef. 4.7ff.). Derpå knæler ordinanden og "nogle andre præster" for altret; "peblingene" synger på latin *Veni sancte spiritus*; formentlig har man også her sunget "den versikel" af Ps. 104.30: "udsend din ånd, Herre, og de skabes, og du fornyer Jordens skikkelse" (således ialtfald i det norske ordinansudkast af 1604). Biskoppen læser (jfr. Luther, p. 9) den gamle pinsekollekt: "Du, som ved din Helligånd oplyser de troendes hjerter" etc., vender sig til menigheden og læser på dansk Tit. 1. 5-9 ("om bisper") og "forelægger" ordinanden en "befaling" til at prædike evangeliet retsindigt, uddele sakramenterne behørligt, lære ret om bod, kors, øvrighed (og den lydighed som skyldes den) og gode gerninger, modstå af vildfarelse med den sande lære, flittigt studere skriften og "idelig bede". Ordinanden lover "med lydelig røst... for alt folket" at det vil han med Guds hjælp flittigt gøre. Biskop og præster lægger hænderne på ham og biskoppen beder først Fadervor, så (uden messtone) en kollekt (som ikke er anført, men må være den samme som ved bispevielsen, p.19f. og som i store træk stammer fra Luther).

Biskoppen beder menigheden hertil svare Amen. Under første vers af Nu bede vi den Helligånd knæler biskoppen og beder ved sig selv, rejser sig så og bliver stående for altret; ordinand og præster rejser sig også, og ved den følgende altergang modtager den nyindviede først af alle sakramentet.

"Så skal da den ganske handel med denne tilskikkelse og ordinerings fuldendes efter det ord Paulus siger: "al Guds skabning helliges ved ordet og bønnen". Der sker ingen embedsoverdragelse; ord og bøn er det afgørende, og det er tydeligt at ritualet fra udkastet til den endelig form er blevet stærkt påvirket af Luthers formular, især hvad angår forbønnen, brug af Fadervor og altergang.

Biskoppen sender den nye præst med et "beseglet brev" (kollats) til provsten, anbefaler ham til denne og eventuelle andre præster han skal samarbejde med, ligeså til borgmester og råd i byerne, og næste helligdag skal provsten i hans kirke prædike, "tale til hans bedste for folket" og læse kollatsen som bevis for at han er "rettelig kaldet, overhørt og til embedet ordineret". Når lensmanden har ærinde i sognet skal han på kongens vegne byde folket at tage vel mod præsten og give ham hvad han skal have - ellers vil kongen "hårdelig" straffe de ulydige.

Udkastet havde naturligt nok (jfr. p.12) intet om bispevielse, men ordinansen har et udførligt afsnit, som - sikkert med rette - menes at stamme fra Bugenhagen og vel er mere eller mindre identisk med det ritual han brugte ved de nye superintendents indvielse i september 1537. Bisperne, hvis pligter nu defineres udførligere, skal først og fremmest "holde denne reformats i kirken ved magt", og en ny biskop skal "offentligt indvies i den købstad hvor han skal bo"; det sker for altret og ved den næstboende biskop (tanken om en over- eller ærkebiskop var - vist under pres fra adelen - opgivet) før prædiken og under medvirken af de nærmest boende præster. Forinden sværger bispen, med hånd på NT, overfor kongen at ville fremme alt hvad der er konge og rige til gavn, ære, fred og lydighed, at udlægge evangeliet og forvalte sakramenterne efter Kristi indstiftelse, vare sig for "menneskelige meninger og blive hart ved vor kristelige tros visse artikler", flittigt arbejde for at skaffe præster til kirkerne, minde dem om at passe deres kald med forkyndelse og sakramenter, børnelærdom, skriftemål og kirketugt og - som ordinansen by-

der - værne om skolerne, hjælpe de fattige og se til at lands lov og ret respekteres; bispen må ikke ved gunst og gave eller på anden vis misbruge sit embede og skal afbede al forsømmelse (som menneskelig svaghed kan forvolde) hos Gud for Kristi skyld.

Bispevielse foregår ved en helligdagsgudstjeneste. Efter epistlen opfordrer provsten (domprovsten?) eller en præst fra prædikestolen menigheden til at bede et Fadervor for ordets fremgang og for denne dannemand ("gudfrygtig, vindskibelig, ydmyg, lærd"). Under Veni sancte spiritus går menigheden op i koret, så nær den kan komme, og ordinator træder så tæt til menigheden som han kan, for at den kan høre hvad han siger. Han er i alba og korkåbe, ordinanden og de medvirkende præster i alba. Ordinator formaner folket til med (endnu) et Fadervor at bede Gud værdiges at "være der blandt det, de nu have forhænde", priser "det allerhelligste prædike-embede", viser dets nytte og uundværlighed og at Helligånden gennem Paulus højlover "denne kirkens tjeneste" som Kristus ved sin himmelfart efterlod kirken (Ef. 4.7ff. parafraseres) thi Guds største velgerning var at han ikke blot gav sin søn i døden for os, men at han også gav os "skikkelige prædikere og lærefædre", der - ved "det lydende ord" - skal uddele sådant et liggendefæ" (skat) til verden, og sagde: den, der hører jer, hører mig (Lk. 10.16) - og just derfor er denne gode og gudfrygtige mand valgt til biskop i dette stift.

Man synger Herre, vort herskab (Ps. 8) og af den tolker ordinator et eller to vers om Kristi prædikanter og hans rige, men ikke så langt, "af folket kedes derved og foragter så det der handles". Han læser også ordinansens afsnit om bispers pligter og befaler ordinanden at lære det rene evangelium, prædike syndernes forladelse alene for Kristi skyld og tale om kors, bod, øvrighed (og lydighed mod den) og om sakramenterne. Derefter spørger han: "lover I dette"? Ordinanden: "Ja, det lover jeg. Giv mig eders hånd derpå. Så rækker han ham hånden"! Efter Lover Herren, alle hans tjenere (Ps. 134) siger ordinator: I prædikanter, denne salme er sunget for at I altid skal opløfte jeres hænder og "velsigne Herren og udprædike sand velsignelse i den Abrahams sæd, Kristus", både nat og dag og altid med kraft modstå djævelens rige! Og da vi har sunget "hellige lovsange og salmer som priser Guds ords prædiken", vil vi nu "høre hellige lektier derom af den hellige skrift". Tre præster læser nu henholdsvis Tit. 1. 5-

9, Act. 20. 28-32 og 2. Tim 4. 1-8, og ordinator siger: alt dette minder prædikanterne om deres embede, hvor højt det takkes Gud og hvor nyttigt det er for kirken thi det er Kristus selv som ved sine prædikanter "prædiker, giver sakramenter, straffer, formaner og trøster", og det er "vor største husværelse i denne utaknemmelige og foragtende verden". Derfor skal I alle vide, at denne "vielse bliver hellig" ved to "stykker, som er Guds ord og en guddelig bøn", og kan som alt skabt "tjene os i hellighed til vort brug", hvilket Paulus udtrykker således, at "al Guds skabning er de tro kristne god til at bruge med taksigelse" - især når man forstår sig på sandhed - fordi det helliges ved Guds ord og bøn. Nu har I af det første (ordet) hørt det apostolske embede priset og helliget og for at denne hellighed kan fuldkommes vil vi også tale om det andet, d.v.s. bøn: vi skal jo bede Gud om hvert gode vi har vi behov, og mest af alt behøver vi gode prædikanter; Kristus bad selv hele natten før han kaldte sine apostle (Lk. 6. 12), og siger at vi skal bede høstens herre udsende arbejdere til sin høst (Mt. 9.37). Yderligere lagde under bøn apostlene og "kirkens oldinge" (ældste) hænder på dem de beskikkede og viede til prædikanter (1. Tim. 4.14), og af Act. (6.6, 13.3) fremgår at den skik tog kirken i arv, ligesom også Paulus gav "sin egen biskop" den formaning: "vær ikke altfor snar til at lægge hænder på nogen" (1. Tim. 5,22); det siger han just om dem der skal prædike og lære i kirkerne, ikke om messepræster. Allerede i GT plejede man at lægge hånd på de ofre som slagtedes og viedes, altså kan enhver se, at her ofrer vi for Gud dem til en hellig tjeneste som vi lægger hænderne på - hvad vi nu, som apostlene har lært os, vil gøre i Jesu navn.

Her lægger ordinator "med præsterne og oldingene" - altså menighedsrepræsentanter - hænder på ordinandens hovede; ordinator beder Fadervor og derpå den bøn der har sin oprindelse hos Luther (p.9f.) og har fulgt ordinationsritualerne siden: "O almægtigste, evige Fader, som ved din enbårne søn, vor eneste lærer, har lært os, at høsten er stor, men arbejderne er få, bed derfor høstens herre, at han udsender arbejdere til sin høst - hvilke ord påmindelse os om, at vi skal bede om gode arbejdere, prædikere og lærefædre i kirkerne af din guddommelige godhed med en alvorlig og tro bøn - så beder vi nu din usigelige godhed, at du nådigt vi antage denne din tjener N, som vi i dit navn udvæl-

ger til det hellige biskoppelige embede, så han bliver vindskibe-
lig i dit ord og prædiker Jesus Kristus, din søn, som vor eneste
salighed, til at lære og trøste rådløse samvittigheder, til at
råde, påminde og straffe med al tålmodighed, at andre må belæres
og forbedres deraf, så det allerhelligste evangelium må troligt
hos os forblive rent og ret, uden al menneskelig lærdoms indblan-
ding, og at vi må få det evige liv som en salig frugt deraf, ved
samme din søn, vor herre Jesus Kristus".

Og "så skal de alle svare Amen. Og strax skal man synge Nu be-
de vi den Helligånd. Under første vers falder de alle ned for al-
tret og gør deres bøn. Så står de op og hen, hver til sit sted,
for at de siden med andre kristne kan gå til det hellige sakra-
mente". Efter slutningskollekten går de gejstlige atter frem for-
an altret for at modtage den "vanlige velsignelse" - der dog ikke
gælder dem alene, "men den hele menighed".

Bispevielsen er opbygget som en udvidet og med festlige ind-
slag udstyret præstevielse; der er ingen overdragelsesformular,
og det understreges helt igennem at bispeembedet først og sidst
er et prædikeembede som helliges ved Guds ord, salmer, skriftlæs-
ning og bøn under håndpålægelse.

III. Kirkeritualet af 1685.

Ordination af præster og bisper var nu lagt i faste rammer for
de næste 150 år. Det kan nævnes at kongen 1578 indtrængende på-
lagde bisperne kun at præstevie dem der "enten har eller er
beskikket til noget vist kald", så der ikke opstod et gejstligt
proletariat af skibspræster og adelige huskapellaner - som ofte
løb kongen på dørene.

Jævnlig indskærpes ordinansens regler om valg og ordination,
men under krigsforhold kunde der dispenseres fra lensmandens
stadfæstelse. Ved bispevielse blev reglen om at næstboende bi-
skop var ordinator af og til understreget, f.ex. da Viborg biskop
1587 fik ordre til at indvie en ny biskop i "Århus og i menighe-
dens nærværelse", eller da Ribe-bispen 1588 måtte drage til Oden-
se for at foretage en bispevielse, men der er også eksempler på
at jyske biskopper blev indviet i København, og de norske blev
det vistnok altid.

I det 17. århundrede gik ordinansens bestemmelser om bispevalg

i opløsning: selvom et formelt valg fandt sted øvede kongen den afgørende indflydelse ved at udpege kandidaten, og under enevælden var det slet og ret en statsopgave at vælge bisper. Stillingsbeskrivelsen i Danske Lov 2-17 fremhæver stærkt at de er stats-tjenere, og bispeden forpligtede til med "liv og blod" at forsvare enevælden og holde sig i nøje kontakt med de andre forvaltningsgrenes chefer. Præsteuddannelsen kom i fastere rammer ved indførelse (1629) af den teologiske embedsexamen, og ved præstevalget søgte man stadig at få ordinansens ordning overholdt, trods kongens stigende indflydelse og det voxende tryk fra det adelige patronat: 1620 gjorde et kongebrev det sogn i pastoratet som havde en herremand til hovedsognet der så skulde stille flest valgmand (blandt dem naturligvis altid godsejeren). Under enevælden blev det reglen at valget skete ved patronatets indstilling; det kunde give anledning til megen korrupsion, når f.ex. kirkepatroner solgte "kaldene ligesom på en offentlig auktion til den mestbydende", og der indførtes (1700) en "anti-simoni-ed" som endnu spores i præsteløftet. Ved vakance skulde provsten fra prædikestolen i den ledige kirke opfordre til bøn om en god præst, men derpå kalder "den som rettighed dertil haver"; den valgte kan, om tid og afstand tillader, lade sig høre i menigheden der, om den har noget at udsætte på hans levned eller (tale)gaver, kan klage gennem provst og bisp; men har den intet "med Billighed" at sige er sagen i orden, og udnævnelsen følger med kongens underskrift gennem det danske (eller tyske) kancelli; kandidaten kommer til overhøring hos bispen og derpå til omgående ordination med "de forordnede ceremonier", for så snarest muligt at indsættes i menigheden af provsten.

Danmarks og Norges Kirke-Ritual - som afsluttes med præste- og bispevielsesritualer - autoriseredes 25.7.1685 af Christian V. Den drivende kraft i arbejdet var den ortodoxe og "højkirkelige" Hans Bagger der - fordi han var Griffenfelds svoger - 1675 blev Sjællands biskop, kun 29 år gammel.

Præster indvies onsdag eller fredag i stiftets domkirke, efter forudgående bispeexamen. Byens præster tilsiges dagen før til at "befordre samme akt" ved bøn og håndspåleggelse. Ordinanterne ifører sig "de sædvanlige præste-klæder" og alba, og efter epistlen (som ikke er angivet, men er den der hører til ugedagsgudstjeneste, se p.35) forkynder en præst fra prædikestolen, at

da "disse hæderlige personer" er lovligt kaldet til sogne hvorfra de har godt vidnesbyrd om liv og levnet og ved bispens overhøring er fundet dueelige, skal de nu indvies til "samme hellige embede efter den apostoliske skik med bøn og hænderes pålæggelse". Menigheden må takke Gud som endnu idag værdiges at sende trofaste lærere og prædikere, og bede at han altid vil forsvare sin kirke og forsyne den med tro tjenere, så vi aldrig skal savne de gaver han lovede at sende efter sin bortgang (NB! der er gået kludder i trinitetslæren!), og især da at han vil udruste disse med sine nådegaver, til hans riges fremme og manges salighed; den direkte henvisning til Ef. 4,7ff. er strøget. Talen slutter med Fadervor. Under denne intimation iføres bispen alba og kåbe, går for altret og begynder: Veni sancte Spiritus - som føres til ende af koret. Imens knæler ordinanderne for altret og præsterne fordeler sig om dem. Mens koret synger knæler også bispen, men rejser sig så og siger: "udsend din ånd, Herre, og de skabes". Koret svarer: "og du fornyer Jordens skikkelse" (Ps. 104.30, jfr. p. 16). Bispen læser kollekten: "Du, som ved din Helligånd oplyser de troendes hjerter" etc., vender sig til ordinanderne og læser den "sædvanlige" text (d.v.s. Tit. 1. 5-9) som han kort forklarer og applicerer på dem. Vil han tale over en anden text læser han og udlægger også den. Derpå "lægger han dem for og befaler dem" at prædike Guds ord rent og purt, som det findes i de profetiske (GT) og apostolske (NT) skrifter, uddele de to "højværdige" sakramenter "aldeles efter Kristi egen indstiftelses måde", flittigt formane til sand bod, lydighed mod øvrigheden, barmhjertighed mod de elendige, kærlighed til næsten, og frem for alt være gode eksempler for andre i kærlighed, ånd, tro, kyskhed og alle kristne dyder.

"Lover I mig dette på mit embedes vegne, at I med et gudeligt forsæt vil fuldkomme det af den nåde, som Gud eder vil forlene?". Ordinanderne svarer Ja, med "lydelig røst for alt folket". Bispen siger: "Så giv mig derpå eders hænder"; de giver hånd til bispen og alle præsterne (til tegn på optagelse i den gejstlige stand), knæler påny og bispen overdrager dem - nu ikke blot ved bøn under håndspålæggelse, men med en ny og eftertrykkelig overdragelsesformular - det hellige embede: "så overantvorder jeg eder nu det hellige præste-og prædike-embede efter den apostoliske skik i Navn Gud Faders, Søn og Hellig Ånds, og giver eder magt og myn-

dighed her efter, som rette Guds og Jesu Kristi tjenere, at prædike Guds Ord hemmeligt og åbenbart udi Kirken, at uddele de højværdige sakramenter efter Kristi egen indstiftelse, at binde synden på den halstarrige, og løse den på den bodfærdige, og ellers alt hvad dette Guds hellige kald vedkommer, efter Guds ord og vor kristelige skik og brug".

Denne formular - der bringer feudaltidens lensoverdragelse i erindring - er "stærkere" end nogen som ellers kendes i de lutherske kirker, f.ex. i Sverige eller Tyskland. Den har uden tvivl sin baggrund i en kritik der kort forinden fra to sider var rejst mod det lutherske embede: i 1650'erne angreb en kendt sværmer, lic. theol. N. S. Chronick, heftigt præsteskrabet, ikke så meget dets ortodokse lære som dets med læren uoverensstemmende liv; han rejste et formeligt studenteroprør mod præsterne, med demonstrationer i Københavns kirker, blev fængslet og gik siden i exil. Omtrent samtidig lød der fra katolsk side røster om at de lutherske præster ikke havde gyldig indvielse. Følgen blev en kgl. forordning (24.11.1655), rettet mod alle der vil bringe "det hellige præsteembede og ministerium... i foragt", om at kirkens embede af Gud selv var stiftet med "himmelsk myndighed på Jorden". Især advarede man mod fremmede gesandtskabspræster; thi vel havde udenlandske diplomater religionsfrihed indendørs, men bestemt ikke uden dørs, og ingen dansk måtte "lade sig finde på de steder, hvor og når sådan fremmed religionsøvelse forrettes". Man erindre den rolle den franske ambassadør i Stockholm havde spillet ved dronning Christinas abdikation og konversion (1654/5). Niels Stensens konversion 1667 gjorde også et dybt indtryk, og striden blussede på ny op da en af den franske ambassades fire kapellaner (en jesuit) i et trykt skrift 1672 bestred den danske ordinations gyldighed. Det rejste en større polemik, og det er velkendt at Bagger var skarpt afvisende overfor alt som stred mod ortodoxien (f.ex. da de reformerte, just 1685, trods gejstlighedens forbitrede modstand fik de første privilegier i Danmark), og at han som sine forgængere (Svane og Wandal) havde ønsket et særligt kirkekollegium til at forvalte kirke og skole og lade præstevalget foregå i samarbejde mellem bisper og menigheder. Han havde haft sine skuffelser og god grund til at hævde embedets myndighed overfor det adelige patronat og den kgl. enevælde.

Utvivlsomt har Bagger - der i England fik stærke indtryk af

den anglikanske restauration efter 1660 - fulgt engelske forbil-
 leder. I Common Prayer Book lyder præstevielsesformularen:
 "Modtag Helligånden til det præsteembede i Guds kirke, som nu er
 overdraget dig ved vore hænders pålæggelse. Hvem du forlader syn-
 der, dem er de forladt; hvem du nægter forladelse, dem er den næg-
 tet. Og vær du en tro forvalter af Guds ord og hans hellige sakramen-
 ter. I Faderens og Sønnens og Helligåndens navn". Ordinanden får
 overrakt en bibel med ordene: "Tag imod myndigheden til at præ-
 dike Guds ord og til at forvalte de hellige sakramenter i den me-
 nighed, hvor du dertil er lovligt kaldet". Formuleringen bygger
 øjensynligt på Jh. 20. 21-23. Men selvom inspirationen fra ang-
 likansk liturgi er tydelig nok - på en tid hvor anglikanismen
 endnu kunde anses for en evangelisk eller protestantisk konfes-
 sion - så er den danske formular langt stærkere. Her taler vir-
 kelig en "magtkirke" der ikke - som i reformationstiden - begrun-
 dede indvielse eller helligelse på noget som helst andet end de
 to "stykker": Guds ord og bønner, eller som fandt det embede
 præsten var kaldet til ret overdraget ved menighedens valg og
 øvrighedens stadfæstelse og ved ordination ikke forstod andet og
 mere end at Guds ord skulde lyde i sang og læsning, idet man un-
 der håndspålæggelse bad Gud vedkende sig præstens tjeneste og
 selv lægge sin velsignelse til. I strid modsætning til reformati-
 onen gjordes ordination nu til noget sakramentalt, en parallel
 til apostelkaldelsen. Her siger biskoppen "jeg", overantvorder
 af egen magtfuldkommenhed embedet og "giver ...magt og myndig-
 hed" til at øve det - tilmed i den treenige Guds navn. Det frem-
 går klart at dets autoritet ikke, ialtfald ikke i første række,
 beror på Guds ord og bønner, men netop på overdragelsen.

Det betød naturligvis ikke at bønner blev forsømt! Thi umid-
 delbart efter overdragelsen hedder det: og at Gud, for Kristi
 skyld selv vil "danne og dueliggøre eder til dette hellige embe-
 de", så I med al omhu og flid, i et ustraffeligt liv og en salig
 undervisning må søge Kristi navns ære og hans kirkes "forbedring
 hos os" - derom vil vi nu bede. Biskop og præster lægger hænderne
 på ordinandernes hoveder, og biskoppen beder først Fadervor og
 derefter ordinansens lange bøn (p.19f.) om "høstens herre" etc.
 ("ligesom i bise-vielsen"). Han slutter: "siger alle hertil af
 hjertet: Amen!". Præsterne svarer Amen og biskoppen afslutter ak-
 ten - hvilket også understreger hans embedes betydning - med et:
 "Amen i Jesu navn, Amen".

Under første vers af Nu bede vi den Helligånd knæler biskoppen (men ikke længere præsterne) for altret i bøn og taksigelse. Derefter går alle om bag altret hvor de nyindviede modtager biskops og præsters lykønsninger; en af de nyordinerede prædiker (også det var noget nyt), og ved altergangen fremhæves bispeembedets betydning påny ved at biskoppen ikke deltager i den. Gudstjenesten slutter - som ved bispevielsen - med kollekt og velsignelse - men der er - modsat bispevielsen - ingen procession ud af kirken. Efter ordinationen aflægger de nye præster præsteeden og sendes så med bispens kollats ud for førstkommende helligdag at indsættes af provsten i deres menigheder.

Som vi så var præsteeden i ordinansen først og fremmest en lydhedsed til kongen, men i ordinationshandlingen var der indlagt et løfte om at prædike ret, uddele sakramenterne efter Kristi indstiftelse etc. (p. 16). Dette ordinationsløfte gik ret nøje igen i kirkeritualet (p. 22), men forinden var præsteeden omformet og havde fået teologisk indhold. 1574 blev det præsterne påbudt at prædike (ialtfald om sakramenterne! - på grund af Hemmingsens calvinske "kætteri") i overensstemmelse med den augsburske bekendelse, og den blev herefter draget stærkere frem. Hans Poulsen Resen - Sjællands biskop 1615-38 - krævede således ed på, at præsterne "af hjertet elskede og tiltrådte den hellige skrift og den lære, som kort sammenfattet indeholdes i Luthers lille katekismus og den augsburgske bekendelse af 1530 med dens apologi, ligesom også i vore kirkers øvrige bøger og i andre, som stemmer overens med dem i henhold til den kgl. ordinans' påbud". Danske Lov fastslår som kirkens bekendelsesskrifter: bibelen, de tre oldkirkelige trobekendelser, den augsburgske bekendelse (i 1530-udgaven) og den lille katekisme. Det er dem præsteeden fra 1685 kalder "den himmelske lære, sammenfattet i de profetiske og apostoliske skrifter og i de danske menigheders symbolske bøger". Derved blev præsteeden sagligt lagt nær op ad ordinationsløftet, jfr. p.41ff.

Bispevielsen var allerede 1683 henlagt til Vor Frue kirke i København, altid på en helligdag snarest efter udnævnelsen. Sjællands biskop var nu fast ordinator og skulde selv indvies af næstboende biskop. Kirkeritualet indledes med samme passus. Dagen før tilsiger Vor Frues kapellaner de fornemste i residensstaden, kirkelige som verdslige, til at "befordre Ordinandum" ved deres fromme bøn om

Guds kraftige hjælp og bistand. En halv time før vanlig højmesse-tid mødes ordinator, ordinand og alle byens sognepræster bag altret; bisperne iføres alba og kåbe, præsterne alba. Højmassen går som vanligt, men med indlagt musik i flere afdelinger. Efter dagens epistel forklarer stiftsprovsten (evt. en sognepræst) fra prædikestolen, at da denne mand, som for sin guds frygt, lærdom og andre gaver er kaldet af kongen, nu skal indvies "med bøn og påkaldelse" efter den apostolske skik, bør menigheden andægtigt bede at denne "forretning" må være Gud velbehagelig, så den Guds mand med lyst og glæde kan overtage og bestride det hellige og besværlige embede, til Guds ære, ordets lykkelige fremgang, menighedens opbyggelse og sig selv og mange andre til evig salighed. Intimationen slutter med Fadervor.

Der høres intet (som i ordinansen, p.18) om at menigheden bedst muligt skal kunne følge hvad der nu sker; ordinator og ordinand træder op til altret; den sidste knæler og præsterne står på begge sider af altret til det hele er forbi. Ordinator begynder: Veni sancte spiritus, og mens koret slutter antifonen knæler han på sin skammel, beder om "kraft og bistand i denne besværlige forretning" og at Gud "selv vil værdiges at være overværende med sin nåde". Når "hymnen" er til ende synger ordinator i vanlig messetone: "udsend din ånd" etc. Koret svarer: "og du fornyer" etc. Ordinator læser kollekten: Du, som ved din Helligånd oplyser etc., vender sig så til ordinanden, læser en text om "det allerhelligste prædike-embede", forklarer menigheden dets store nytte og værdighed og den nåde Gud har vist ved at skænke sin kirke så "herlige gaver" (apostle, evangelister, lærere) og fremdeles den ære Gud viser sine tjenere ved at sætte dem til bisper og tilsynsmænd - som prædikere og lærefædre - i sin dyrebare menighed og om dem selv siger: den, som hører jer, hører mig! (med den til forskel fra ordinansen karakteristiske tilføjelse: den, som foragter jer, foragter mig!). Talen må ikke vare over én time og skal applieres på ordinanden. Det er nyt, at ordinator nu læser et af ordinanden selv forfattet levnedsløb (vita) - for at menigheden efter Guds ordning (Act. 6.3, 1. Tim 3.7) kan få et gunstigt indtryk af den nye biskop og vide "hvad trin han har gjort til dette hellige kald". Læsningen slutter med det ønske, at Gud vil værdiges at iføre ham "kraft og nåde af det høje", så han med glæde og ære kan svare for sit kald på Kristi åbenbarelsesdag. Ordinanden

knæler påny; man synger Ps. 8, ordinator udlægger et eller to vers af den om "det hellige prædikeembede og om Kristi magt her på Jorden", og anvender det på ordinanden. I stedet for ordinansens afsnit om bispers pligter læses nu stillingsbeskrivelsen fra Danske Lov, og derpå "overantvorder" ordinator "i den hellige trefoldigheds navn...ham det hellige embede" og befaler ham "i stykkevis" (d.v.s. som i Danske Lov skildret) alt hvad dertil hører, så han må have en god og glad samvittighed både for Gud og menneske.

Dette er højst mærkværdigt! Selvsagt må der som ved præsteveilsen have været en overdragelsesformular, men den er ikke formuleret! Man har ment, at denne påfaldende "mangel" skyldtes at Bagger - utvivlsomt en af de bisper hvorom kort efter den engelske gesandt Molesworth skrev, at de "take it very kindly to be called bishops and My Lord" (som de anglikanske) - vilde undgå det for ham misliebige ord "superintendent", som også var ved at gå helt af brug, undtagen i Danske Lov eller kancellisproget, men som vanskeligt kunde udelades i en så officiel formular. Det er rigtigt, at ritualet ikke taler meget om "bispeembedet" og helst bruger omskrivninger ("dette hellige embede" etc.), men det er også sandsynligt, at Bagger - der havde haft problemer med de verdslige administrationschefer, som f.ex. hindrede at konkordieformlen blev symbolsk skrift, bremsede alle planer om bispernes afgørende indflydelse på præstevalget og viste sig temmelig smålige i forhandlingerne om Danske Lovs bog om kirken - foretrak helt at undgå en overdragelsesformular i et ritual som skulde bruges, når det "officielle Danmark", og måske kongen selv i al sin enevælde, var tilstede. Han har så i praxis sagt hvad han fandt passende, uden at fixere det skriftligt og dermed risikere at få påtvunget rettelser der stred mod hans høj Kirkelige syn.

1771 kom et ritualudtog der kun for så vidt afviger fra kirkeritualet som at hvor dette blot har regibemærkninger om hvad der skal siges og gøres har udtoget selve teksten, f.ex. de ord hvorved vita-oplæsningen indledes, eller at hele Danske Lov 2-17 anføres in extenso og ikke blot ved en henvisning. Udtoget bringer også selve formularen: "Så overantvorder jeg Eder det hellige biskeppelige embede, i navn Gud Faders, Søns og Helligånds"! Der er al grund til at tro, at dette var hvad der blev sagt - ialtfald efter 1685.

Det ser ud som om to forskellige "akter" er smeltet sammen, dog med tydelige støberande: 1) en overdragelse af "superintendentens" tilsynsembede som defineret i Danske Lov, og 2) en fra ordinansen overtaget, festligere og med flere "led" udstyret gentagelse af præstevielsen (til prædikeembedet). Meget underligt er det ialtfald, at bispeløftet først nu - efter embedsoverdragelsen! - aflægges. Ordinatore fortsætter: lover "Eders Velærværdighed" (1771: "Højærværdighed"!) trolig at opfylde dette hellige kalds pligter (den sande lære, den rette sakramentforvaltning, lydighed mod øvrigheden, give Gud og kongen hver sit) "for Guds helligste øjne og åsyn", efter den ånd og nåde Gud dertil vil forlene? Ordinanden svarer med høj røst Ja og giver håndslag derpå. Man synger Ps. 134 som ordinator udlægger; er tiden knap anvender han blot i forkortet form ordinansens tiltale: denne salme er sunget for jer, I prædikere, for at I skal løfte jeres hænder og velsigne Herren, prædike om den rette benedidelse i den velsignede Abrahams sæd (Kristus), og således idelig, dag og nat, modstå djævelen og hans rige (jfr. p. 18). Dette appliceres på ordinanden, og ordinator forsætter: som vi har sunget salmer og lovsange der priser Guds ords prædiken og det hellige prædikeembede vil vi høre lektier af skriften. Tre præster læser de samme tre tekster som i ordinansen (p.18f.), og ordinator forklarer at dette skal minde ordinanden om det hellige kald Gud nu har betroet ham, og hvor meget det takkes Gud og gavner hans kirke; han skal være vågen i kaldet, give vel agt på sig selv og hele den hjord hvori Gud nu sætter ham til lærer og "biskop", så I føder Guds menighed, vandrer ustraffeligt som en hellig Guds mand og biskop, gør en ret evangelists gerning, holder fast ved den salige lære Kristus og apostlene efterlod i det hellige ord og i alle ting fører sit embede til Guds navns lov og berømmelse. Sker det end at han her i livet må døje spot og hån for ordets skyld - når verden forsmår den sunde lære og tager sig lærere efter sin egen lyst - er det hans trøst, at embedet er Guds og ikke hans, thi det er Kristus selv som ved sine tjenere lærer at straffe, formane, trøste og stride redeligt for Guds ære, som en sand Kristi stridsmand; derfor skal han også se hen til den krone Kristus har "bortlagt for eder" og visselig vil give, når han har fuldført løbet og troligt vidnet i sin tjeneste om nådens evangelium - hvortil Gud vil forlene ham ånd og nåde for Kristi skyld.

Før håndspåleggelsen siger ordinator: alle ting helliges ifølge Pauli ord ved ordet og bønner; nu har vi af Guds ord hørt hvordan embedet i særdeleshed prises og helliges, og herefter vil vi gå over til det andet - bønner; vi skal dog bede Gud om alt godt vi har behov, og intet er det nødvendiggere at bede om end gode prædikere og lærefædre; det er også efter Kristi eksempel, han som bad hele natten før han kaldte sine apostle og formanede til at bede høstens herre udsende arbejdere til sin høst. Derefter kommer henvisningen til indvielsen af ofrene i GT, og til håndspåleggelsens apostolske skik (altsammen i overensstemmelse med ordinansen, p.19), hvorfor også vi nu vil ofre til Gud den tjener han selv har beskikket til sin tjeneste og for Kristi skyld bede Gud "danne og dueliggøre" ham til det hellige embede. Præsterne lægger med ordinator hænderne på ordinandens hovede; ordinator siger først (uden messetone) "Lader os alle bede", beder så Fadervor og ordinansens bøn om "høstens herre" etc. Alle siger Amen, og ordinator slutter: Amen i Jesu Navn Amen!" Under første vers af Nu bede vi den Helligånd knæler alle gejstlige og beder om Guds velsignelse over det som nu er sket. Så står alle op, går om bag altret, affører sig skrudene og lykønsker den nyindviende, som derpå prædiker - kortest muligt - og siden går de to bisper til alters for sig selv, før alle andre: de knæler også for altret under kommunionsskolekten og den "før indførte om ordets tjenere"⁺⁾ og velsignelsen. Der står intet om at den ikke gælder dem alene, men alle (p.20), og menighedsaltergangen er strøget. Siden forebringer alle indbudte deres lykønskninger i bispegården. Og det hele skal være forbi kl. 10!

+) "O, almægtige, evige Gud! Du, som ved din elskelige søn, vor herre Jesus Kristus, befalede os, at vi skulde bede dig om tro arbejdere i din høst, vi bede dig, at du vil give os trofaste, fromme lærere og prædikere, og bevare dem som du giver, i den rette, rene lærdom og et kristeligt levned, at de frimodigt kan straffe al falsk lærdom og misbrug, og dristigt kundgøre evangeliets hemmelighed og tale derom, som tilbørligt er, for at de med alle deres tilhørere kan ved din Helligånd bestyrkes, leve i din lydighed og blive salige, ved samme din søn, Jesus Kristus, vor herre".

IV. Mellemspil.

17.5.1830 approberede kongen et Ritual for Bispevielser udarbejdet af den netop afdøde biskop Fr. Münter; det blev brugt ved indvielsen af eftermanden, P.E. Müller. Det er næsten identisk med det Ritual for Bispevielser... den 11. August 1811, som Münter også fik godkendt og formentlig har brugt siden. Münter var teologisk nærmest rationalist, men som kirkemand af højkirkelig observans, med engelske og svenske forbilleder; det har præget hans opfattelse af bispeembedet.

Vor Frues kapellaner indbyder dagen forinden "de kongelige statsministre, de mest ansete embedsmænd af civil- og militærstanden" etc. Indvielsen - en helligdag kl. 9.30 - indledes med en procession af bisperne, indgangsbøn, sangen Ære være Gud i det høje (og antifonen: Fred på Jorden). Stiftsprovsten messer en kollekt: at ordets tjenere må udbrede den "saliggørende Lære" og som menighedens hyrder få visdom, kraft og sagtmodighed til troelig at vogte den hjord Kristus har vundet "ved sit blod", at de må agte på sig selv, så ikke de der skal lede andre på salighedens vej selv går fortabt, og endelig at "lyset må stedse iblandt os skinne klart" til Guds navns pris. Efter en dertil nøje svarende salme intimerer stiftsprovsten - dog uden at påkalde menighedens forbøn - fra prædikestolen, og man synger Nu bede vi den Helligånd (i rationalistisk udgave). Under sidste vers kommer bisperne ud af sakristiet, ordinator knæler ved altret; eventuelt andre assisterende bisper (det er første gang de nævnes) knæler sammen med ordinanden, og i stedet for den latinske messe synges første del af en kantate, med forbøn for den nye biskops hyrdegerning. Den var forfattet af Th. Thaarup og sat i musik af F.L.Æ. Kunzen. Ordinator taler over en selvvalgt text, byder ordinanden plads ved sin side og læser hans vita. Ordinators formaning indledes: "som biskop i Guds kirke påligger det dig ... at føre det embede, der af kongen blev dig betroet", med visdom, kraft, nidkærhed og sagtmodighed etc., så sandheden ikke krænkes af kærlighed til freden og freden ikke brydes af iver for sandheden! Embedet fik du ikke for din egen, men for Guds æres skyld og til "Hans bekenderes oplysning og forbedring". Vogt altså som en "tro hyrde" Herrens hjord, ikke som den der vil herske over, men som et mønster for menigheden, så du, når "ærkehyrden" kommer, kan få "den uforgængelige hæderskrans" (dette er øjensynligt ind-

føjet efter Luther, p. 9f., og går som en stor del af Münters formaning igen i rituallet af 1898, jfr. p. 39). Giv agt på dig selv og på læren, oprejs de svage, helbred de syge, søg de fortabte, bring de forvildede tilbage, vær barmhjertig uden at bære over med det onde, brug myndigheden så du ikke glemmer barmhjertigheden. Opfyld alle de pligter "det apostolske embede kræver", d.v.s. hvad apostelen foreskriver og "Fædrelandets love" og "indretninger" byder.

Efter en opfordring til at betænke apostlens formaning til "de ældste og forstanderne" i menigheden læser tre sognepræster de samme tre tekster som i kirkerituallet; ordinator gør en kort bemærkning om fædrelandets love og anordninger, minder om at ordinanden frivilligt har modtaget kaldet og prøvet sig selv, og siger: "knæl da for Herrens alter, opløft dit hjerte til Ham... og aflæg her for Hans allerhelligste åsyn det ubrødelige løfte" at virke trolig og retsindig i kaldet med den ånd og nåde Gud dertil vil forlene. Efter ordinandens Ja fortsætter ordinator: "Jeg modtager dit løfte... og besværges dig ved Ham, som skal dømmes de levende og døde, at du holder det ubrødeligen": bevarer den sande lære ren og ubesmittet, vandrer ustraffelig som en "hellig Guds mand og biskop", vejleder embedsbrødrene med visdom og kærlighed, thi "du bør udstrøe religionens og dydens sæd for kommende slægter, udbrede Guds rige på Jorden og fremme dine brødres opdragelse for evigheden". De assisterende gejstlige samles om ordinator der nu giver overdragelsesformularen en kraftig forstærkning: "så overantvorder jeg dig, som en retmæssig biskop i Guds kirke, det hellige biskoppelige embede, dets pligter og rettigheder, i navn Gud Faders, Søns og den Helligånds"!

Mens ordinanden stadig knæler synges kantatens anden del, stort set en parafrase over den foregående formaning som munder ud i at ordets tjenere - og mest "overhyrder" - må fremme Guds rige, så de kan være ustraffelige på dommedag. Ordinator beder en ordrig bøn om at den nye biskops gerning må være til velsignelse, bisper og præster lægger hænderne på ham, ordinator beder Fædervor og - i noget afsvækket form - bønnen om "høstens herre" etc. Derpå lyser han den aronitiske velsignelse over ordinanden, og der synges - kantatens tredie del - en svulstig "lovsang": Priser Jehova i hellige tone/Herren ser ned fra sin hellige trone/Skuer den fromme med lyst/Hører hans ydmyge bønner/Herren med

glæde belønner/Hver, som adlyder hans røst - og således otte vers igennem.

Efter den nye biskops prædiken synges en kommunionssalme, og mens "biskopperne kommunicere med hinanden" spilles denne salmes melodi (Jesu dulcis memoria). Tilsidst kommer en kort salme om "de livsalige bånd, som broderligen os forene" (én dåb, én tro, ét håb), velsignelse, udgangsbøn og postludium - hvorefter de indbudte samles i bispegården.

Dette ritual som - nok med en del ændringer, jfr. p.38 - blev brugt til 1898 forelå altså da J. P. Mynster 1837 fik overdraget at foretage en gennemgribende ritualrevision og 1839 forelagde sit forslag der ikke var tænkt som alternativt, men "forordnet", og netop derfor vakte megen modstand. Ifølge Bemærkningerne følte Mynster sig bundet af Münters ritual (som han jo selv var indviet efter) og havde derfor kun få forslag, "som dog ikke er væsentlige, og hvorved jeg ikke har fundet mig foranlediget til at vende tilbage til det gamle ritual". Dog fandt han kantaten uheldig og fik derfor Ingemann og Weyse til at lave noget bedre; men han vilde ikke aftrykke den nye kantate i ritualet (man kunde jo siden ønske noget andet!). Det var også upassende at læse hele Danske Lov 2-17; "det vigtigste heraf" kunde sammentrænges i formaningstalen.

I Mynsters bispevielsesritual omfattede indbydelsen af stands-personer nu også konsistorium og de "doctores theologiae og andre gejstlige, som måtte opholde sig i staden". Dagen før gik ordinator og ordinand til skrifte hos stiftsprovsten (en skik som ialtfald endnu omkr. 1900 var bevaret). Processionen blev højtideligere; hver biskop fik ved sin side en "amanuensis", en teologisk student eller kandidat i sort silkekappe og bladkrave. Bisperne iføres strax alba og kåbe, de medvirkende præster alba. Indgangsbønnen er skiftet ud med kollekten til allehelgensdag, og indgangssalmen var DDS. nr. 222. En kapellan forretter altertjenesten med Münters første kollekt og med Hbr. 13.17-8 som epistel. Stiftsprovstens intimation slutter med formaning til bøn om "ånd og kraft" for den nye biskop til at føre sit embede, og efter en salme knæler ordinand og sognepræster for altret; ordinator går for altret og amanuenserne grupperer sig omkring det. Ordinator knæler under kantatens første del, taler så over en selvvalgt text, kalder ordinanden til sig og fremstiller for den

"kristelige menighed" denne "højærværdige mand", der er lovligt beskikket som "biskop i Kristi kirke"; før vi under bøn og håndspålæggelse overdrager ham embedet vil vi høre hvordan Guds forsyn har ført ham hidindtil; ordinator oplæser vita, udtaler et velsignelsesønske over den "værdige medbroder", minder om hvad "landets lov, overensstemmende med den apostoliske anordning", kræver af "os" i vort embede og slutter efter en elegant parafrase over Danske Lov 2-17 med apostlens ord om som et mønster for menigheden at vogte Guds hjord, så han - når "overhyrden åbenbares" - kan "erholde ærens uforvisnelige krans". Derfor vil vi nu nøjere fordybe os i apostlens formaning. Tre præster læser de tre skriftstykker fra kirkeritualet, og ordinator siger: Lover du nu, for Guds allerhelligste åsyn, således at ville føre en biskops embede troligen og retsindigen, efter den ånd og nåde Gud dertil vil forlene?" Ordinanden svarer Ja og giver hånd derpå; derefter følger en - i forhold til Münster udvidet - overdragelsesformular: "Så overantvorder jeg dig nu det hellige biskoppelige embede, og giver dig ret og myndighed som en lovlige forordnet biskop i Kristi kirke, lægger på dine skuldre alle embedets pligter, men giver dig også adgang til al embedets løn og velsignelse, i navn Gud Faders, Søns og Helligånds".

Og "så vil vi da nu og samtlig forene os" i bøn under håndspålæggelse efter apostolsk skik, at "indvielsen fra det høje må komme til den, vi foretager på Jorden, at du må vorde fuldkommen og dygtiggjort til al god gerning". Under håndspålæggelse af biskop og præster bedes først Fadervor, men Mynster har udskiftet ordinansens og kirkeritualets fra Luther stammende bøn (som Münster dog endnu til dels havde bevaret) med en ny og raffineret parafrase - over apostolske steder: at Gud, som vilde, "at der i menigheden skulde være hyrder og lærere, til de helliges fuldkomne beredelse, til embedets gerning, til Kristi legems opbyggelse (Ef. 4.11ff), og som sætter "enhver på sit sted, at alt skal ske sømmeligen og med orden" (1.Kor. 14.40) vil lade denne sin tjener, der nu er sat til "hyrde og tilsynsmand i din kirke", være iført Guds fulde rustning (Ef. 6.11), i strid og fred, ære og vanære, må styrkes ved nåden, fly alle dårlige og skadelige begæringer (1.Tim. 6.9f), jage efter alle kristne dyder, stride troens gode strid og gribe det evige liv (sst. 6.11f.). Giv ham din ånd at han må være tro i kaldet og varetage Kristi menigheds tarv,

så sandheden ikke krænkes af kærlighed til freden og freden ikke brydes af iver for sandheden (fra Münters formaningstale, p.31). men at han i alle ting søger din ære, så menighederne "ved ham styrkes i troen" og han selv når målet for sin stræben, som er sjælenes frelse" (jfr. 1. Pet. 1.9.). Hertil siger alle af hjertet Amen, og ordinator slutter med endnu et Amen.

Efter en kort, stille bøn går alle gejstlige ind i sakristiet; så følger kantatens anden del og Nu bede vi den Helligånd, den nye biskop prædiker og efter en salme holder stiftsprovsten altergang, kun for de to bisper, med samme musikalske ledsagelse som i Münters ritual. Endelig lyses velsignelsen og sidste del af kantaten synges; som udgangsbøn læses Mynsters kollekt efter prædiken på allehelgensdag. Hvorefter alle indbudte begiver sig til bispegården.

Mynsters bispevielsesritual er stærk afhængigt af Münters, men står på visse punkter også nærmere ved kirkeritualets.

I "det gamle fortræffelige ritual for præste-vielse" fandt Mynster ingen grund til at ændre, men da der ikke her, som ved bispevielsen, var en kantate eller speciel musik, vilde han for højtidens skyld bevare den latinske messe, iøvrigt også fordi latin "er så udmærket cantabel". Syntes nogen at latin nu om dage var en "anomalie", så havde (hans svigersøn) slotspræst Paulli gjort en oversættelse der passede til melodien og kunde bruges hvor det måtte ønskes.

Præstevielsesritualet indledes med nogle bemærkninger om bispeexamen, skriftlig og mundtlig, som byens gejstlige kan (ikke skal) overvære (fakultetet mente at der altid burde være flere om den sag). Fritagne er professorer og doktorer i teologi, andre videnskabsmænd med en akademisk grad og laud-kandidater der får embede inden et år efter examen.

Ordination forrettes af stiftets biskop og kun med hans billigelse af andre, i hans forfald af stiftsprovsten; den sker onsdag eller fredag i domkirken (også i Roskilde domkirke). Byens præster tilsiges dagen før; kandidaterne går til skrifte hos en af domkirkens præster. På ordinationsdagen iføres ordinanderne alba, men bliver i sakristiet under tjenestens første del, som begynder kl. 9 med vanlig indgangsbøn og salmen Gud give os Lærere der vil/Staae frem som gode hyrder: en kapellan messer samme kollekt og epistel som ved bispevielsen; tidligere havde

man brugt kollekt og epistel til ugedagsgudstjeneste (Jac. 5.16-23), men det passede sig aldeles ikke her. En kapellan intimerer, meddeler hvem der skal indvies og opfordrer til forbøn. Man synger I Jesu navn skal al vor gerning ske; bispen - i kåbe - går for altret, ordinanderne knæler og præsterne fordeler sig om dem. Derefter følger den latinske messe fra kirkeritualet (jfr. ovenfor); biskoppen læser Tit. 1. 5-9, men kan desuden læse en anden text hvis han vil tale over den. Efter talen kommer kirkeritualets formaning i en form som stort set blev stående: "Så lægger jeg eder for og befaler eder, at I prædiker Guds ord rent og ret, ligesom det findes i de profetiske og apostoliske skrifter, retsindelig forretter og uddeler de tvende højværdige sakramenter efter Kristi indstiftelses måde, flittig formaner eders tilhørere til en sand og alvorlig pønitense, lydighed mod deres rette øvrighed, barmhjertighed mod de elendige, og kærlighed mod deres jævnkristen og næste, og at I for alle ting beflitter jer på at være gode eksempler for dem i al jeres omgængelse, i kærlighed, i ånd, i tro, i kyskhed og i alle kristelige dyder".

Lover I mig dette på mit embedes vegne, at I med et gudeligt forsæt vil fuldkomme det af den nåde, Gud eder dertil vil forle-
ne?". Ordinanderne svarer Ja, "med lydelig røst for alt folket", og giver bispen og alle præsterne hånd; de knæler påny, og så følger overdragelsesformularen fra 1685 og - også som i kirkeritualet - forbønnen, indledt med Fadervor, og med kandidaternes navne og kaldssted indføjjet. Alle præster siger af hjertet Amen, og biskoppen slutter selv med et Amen.

Under Nu bede vi den Helligånd knæler biskoppen ved første vers; derefter går alle gejstlige ind i sakristiet. Der synges en salme efter prædikantens valg og en af de nyindviede prædiker over en af biskoppen valgt text; de nyindviede går til alters med menigheden på vanlig vis, men knæler ved altret til tjenesten er forbi; kommunionskollekten følges (som i kirkeritualets bispevielse) af kollekten for ordets tjenere og embedet (p.29). Efter slutningssalmen (Jesus Herre! lad dit rige /Vidt udbredes på vor Jord) og vanlig udgangsbøn aflægger de nyindviede i bispegården præsteeden, knælende og idet de ved de sidste ord rækker tre fingre i vejret!

Mynsters forslag blev aldrig autoriseret; dertil mødte det for

megen modstand, især hos de vakte, og fik for lidt støtte hos Christian VIII. Den omfattende ritualstrid kan vi ikke her gå ind på, kun skal vi nævne Grundtvigs kritik, dels fordi den er sagligt relevant, dels fordi den fik afgørende indflydelse på ritualforslagets vanskæbne.

Grundtvig mener som Mynster at præstevielsesritualet er fortræffeligt, men sandelig kun for "gammeldags lutheraner" og troende præster, ikke for vantro (rationalistiske) præsten. Derfor må det være en fri sag om bisper vil bruge det og præster lade sig indvie efter det, hvad ialtfald ingen "sandhedskærlig mand, som fattes tro på den Helligånd", kan gøre. Grundtvig finder også præsteeden vellykket, men her gælder det samme; derfor må også den være en fri sag. Men m.h.t. bispevielsen har Grundtvig svære indvendinger; thi den overdragelsesformular Mynster foreslår svarer ikke til hvad kirkeritualet forstod ved bispevielse. Grundtvig formoder at det er Münters formular (som han - mærkeligt nok - ikke kender) og vil protestere imod at "superintendenterne i den danske stats-kirke" skulde "overantvorde" hinanden det "hellige biskoppelige embede" og give hinanden "ret og myndighed som lovlige forordnede biskopper i Kristi kirke". Dette er væsensforskelligt fra kirkeritualet, hvor Danske Lov blev læst og det pålagdes den nye superintendent at forrette "stykkevis" hvad denne lov bød. Ingen kan "overantvorde et embede i Kristi kirke, han ej selv har annammet". Vel fik i enevældens (første) tid superintendenterne titel af biskopper, men aldrig faldt det kongen ind at han derved gjorde dem til "andre embedsmænd i Kristi kirke" end de allerede var ved den "ordentlig forplantede præstevielse"; og superintendenterne - som jo må vide at de fører en titel der kun passer sig i Kristi kirke - burde være meget varsomme i omgang med den "kristeligt talt, tomme titel", og ikke tillægge sig selv et bispeembede i Kristi kirke med "dets ret og myndighed". Striden om bispesuccessionen vil Grundtvig ikke gå ind på, blot understrege at med den Münter-Mynsterske formular gør bisperne krav på en "åndelig underdanighed og særdeles lydighed for Kristi Skyld", som vi ikke skylder dem og ikke kan forsvare at vise. Vil de endelig have den ret og myndighed kan de ikke lade sig den give af staten, men må søge tilbage til den gamle bispevielse der i Danmark blev brudt ved reformationen. Grundtvig har før ment at dette brud var en fejl, men "tidens tegn" - vel både

i England og i Danmark - får ham nu til at se bruddet som en "kærlig styrelse af forsynet". Succession eller ikke: under alle omstændigheder er "den selvgjorte bisepe-vielse" aldeles ugyldig og den selvtagne "ret og myndighed i Kristi kirke uforsvarlig".

V. Den nyeste tid.

Selvom Mynsters ritualforslag aldrig blev autoriseret kom det til at spille en vis rolle, f.ex. hvad angår fraskiltets vielse, men også m.h.t. de særlige biskoppelige handlinger (jfr. p. 38). Iøvrigt døde den liturgiske fejde i årene omkring 1840 hurtigt hen, og efter 1849 var det kirkepolitik som stod i forgrunden; de to kirkekommissioner (1853/4 og 1868/70) beskæftigede sig ikke med liturgiske sager, Birkedals ordination af Cornelius Appel i Askovs gymnastiksal foregik til dels efter et hjemmelavet ritual og dannede ikke skole, og det grundtvigske vennemøde i Askov 1881 sigtede mere på præsteuddannelse og præsteløfte end på liturgi. 1883 oprettedes kirkerådet (bisperne, en teologisk og en juridisk sagkyndig); da det ikke var sket "ved lov", men provisorisk" ved en kgl. anordning, blev det ikke anerkendt af folketingets flertal, og da det hurtigt kørte fast med kirkepolitikken slog det sig på liturgiske reformer, som var lettere at opnå - fordi de efter gældende praxis ikke skulde gennemføres ved lov, men ved anordning - og det lykkedes (1885) at få en ny textrække (revideret 1898), et dåbs- og nadverritual (1895), et vielsesritual (1897) og nogle småændringer i gudstjenesten; højmissen kunde dog ikke væsentligt ændres, fordi grundtvigianerne stædigt hævdede at skulde den apostolske trosbekendelse optages i alterliturgien (det til "trossalme" omdigtede Nicænum gled ud i rationalismens dage) måtte også forsagelsen med, og herom kunde der umuligt blive enighed. Først 1949 sejrede det grundtvigske standpunkt i biskoppernes "vejledning". Også biskop Balslevs værdifulde kollektrevision (1895) må regnes til de liturgiske resultater, ligesom Salmebog for Kirke og Hjem (1899) og NT-oversættelsen (1907). Om mange af disse reformer stod der forbitret kamp; da turen kom til ordinationsritualerne var den forholdsvis behersket.

Skat Rørdams indtræden i bispekollegiet (1895) gav stærke impulser til liturgisk reform, og i mange spørgsmål kunde han samarbejde med den også liturgiinteresserede biskop Schousboe (Ål-

borg) og professor Fredrik Nielsen, der som kirkehistoriker jævnlig havde beskæftiget sig med slige emner. Til ham støttede Rørdom sig især, da han 1896 forelagde et bispe- og præstevielsesritual, som skulde afløse Münters der manglede enfold og kirkestil, mens Ingemanns poesier var smagløse og kantaten for dyr at opføre. I overensstemmelse med protestantisk og anglikansk tradition, vilde Rørdom lægge bispevielsen mest muligt op ad præstevielsen, og det støttede Nielsen ved at henvise til anglikanernes interesse for det danske bispevielsesritual (af hensyn til eventuel interkommunion). Rørdom tog i sit bispevielsesritual også hensyn til det norske ritual af 1889, der bl.a. inddrog menigheden aktivt ved at lade skriftlæsning veksle med salmesang. Schousboe vilde have den latinske messe genindført (af økumeniske grunde) og Ps. 134 genoptaget; bispevielsesritualet gik ret nemt gennem kirkerådet og autoriseredes 3.9.1898.

Mere strid var der om præstevielsen. De konservative bisper vilde intet ændre, men Schousboe mente ikke at man kunde holde præstevielsen udenfor når de andre ritualer revideredes; dog skulde man fare varligt, og han vilde f.ex. beholde den intimation Rørdom vilde af med, fordi han efter P.C. Kierkegaards forbillede (et ideal for de grundtvigske bisper) vilde holde ordination udenfor domkirkerne, og man så ikke altid ude i stiftet kunde regne med at have en ordentlig prædikant. Desuden var der ved skik og brug efterhånden kommet så mange ændringer i præstevielsen - Rørdom brugte selv Martensens håndexemplar med dennes mange rettelser og tilføjelser (formentlig efter Mynster) - at der måtte skabes ensartethed. Schousboe, Nielsen og Rørdom trak læsset, og Rørdom bøjedede sig så vidt at intimation, et til dels frit salmevalg, prædiken ved af en de nyordinerede og brug af dansk eller latinsk messe blev sikret. Præstevielsesritualet autoriseredes samme dag som bispevielsesritualet. Disse to ritualer er stadig gældende.

Bispevielsen begyndte nu med DDS. nr. 257; Rørdom vilde have en fast kollekt og formede en på grundlag af slutningskollekten fra bispevielsen i kirkeritualet (p.29); den er afpasset efter den følgende epistel der nu - i overensstemmelse med den rolle denne text spillede på reformationstiden - blev Ef. 4. 7-13. Stiftsprovsten intimerer kort fra prædikestolen, læser ordinandens vita og minder om apostlens formaning til at skønne på dem

der "arbejder iblandt os og er vore forstandere i Herren" og agte dem højt i kærlighed for deres gernings skyld; derfor vil også vi i kærlighed modtage den der er kaldet til tilsynsgerningen og i bøn frembære ham og hans tjeneste for Gud. Den følgende bøn er bygget som en parafrase over epistlen.

Efter DDS. nr. 360 går bisper og præster frem i koret, ordinand og præster knæler, og ordinator indleder med *Veni sancte Spiritus* (eventuelt - og vist altid) i dansk oversættelse; hele helligåndsmessen svarer iøvrigt til kirkeritualet. Ordinator læser sin text, holder sin tale, koret synger (på dansk) Ps. 134, og ordinator siger: "Lader os høre Guds ords vidnesbyrd om ordets tjeneste". Der er nu fire texter; ifølge ritualet læses de af præster, men 1939 blev de tre første læst af nordiske bisper, og dette blev fast skik efter anden verdenskrig. Den nye text (som stilledes først), Mt. 28. 18-20, er et meget typisk valg i en tid der hellere kaldte den "missions- end dåbsbefalingen", jfr. den ligeså karakteristiske ændring i dåbsritualet af 1912. Den opstandnes ord, om at gå ud i alverden og gøre folkeslagene til hans disciple ved at døbe dem og lære dem at holde hans befalinger, blev nu "hovedstedet" i begrundelsen for det "apostolske" bispe- og præsteembede. Derefter følger de tre "gamle" texter, dog er Act. 20. 28-32 sat sidst og 2. Tim. 4 forkortet til vers 1-5. Noget nyt var det også at der efter hver skriftlæsning indskydes to vers af Grundtvigs ordinationssalme (DDS. nr. 294).

Formaningen understreger at præstevielsen er det primære (når "Herren nu fremdeles betror dig denne hellige tjeneste (ordets) og derhos sætter dig til at øve en biskops gerning"); resten hviler på kirkeritualets grundlag, men har tydelige spor af Münster-Mynster ("vær således barmhjertig, at du ikke ser igennem fingre med det onde, øv tugt således, at du ikke glemmer barmhjertigheden" - eller de fra Luther stammende og af Münster overtagne ord om "herlighedens uvisnelige krans" som vindes når "overhyrden" åbenbares etc.).

"Lover du mig da for den alvidende (1685: "allerhelligste") Guds åsyn, at du således vil trolig og retsindig varetage din tilsyns-tjeneste i alle ting efter den nåde, som Gud dertil vil give dig?". Efter ordinandens Ja og håndslag siger ordinator: "så overantvorder jeg dig nu det hellige biskops-embede i Faderens og Sønnens og den Helligånds navn" - altså formularen fra

1771. Og "at Gud selv af sin nåde for Jesu Kristi skyld vil due-
liggøre dig til denne tjeneste" - til hans ære og hans rige frem-
me - "derom vil vi bede med hverandre". Også her sker der noget
nyt: mens alle tidligere ritualer havde anbragt Fadervor først er
det nu reduceret til pompøse slutningsord, efter en lidt forkor-
tet og sprogligt mere puristisk gengivelse af kirkeritualets for-
bøn. Bøn og håndpålæggelse slutter traditionelt med et dobbelt A-
men af præster (bisper) og ordinator.

Under første vers af DDS. Nr. 246 knæler alle; derefter lægges
skrudene i sakristiet; den nye biskop prædiker (det er dog somme
tider blevet udeladt), og ved den følgende kommunion går kun de
to bisper til alters; efter vanlig kollekt og velsignelse synges
DDS. nr. 359.

Præstevielsen indledes med samme salme, kollekt og epistel som
ved bispevielsen; efter en frit valgt salme intimerer en kapellan,
som nævner ordinandernes navne og med samme ord som i bispeviel-
sen (*mutatis mutandis!*) påkalder menighedens forbøn, der er ens-
lydende med bispevielsens. Også næste salme kan frit vælges, men
DDS nr. 294 valgte så at sige sig selv og blev næsten obligato-
risk. Bispen går for altret, ordinanderne knæler mens bispeviel-
sens latinske (eller danske) messe synges eller læses. Biskoppen
meddeler sin text, holder sin tale og opfordrer til at høre Guds
ords vidnesbyrd om ordets tjeneste. Det er noget helt nyt - men
i god overensstemmelse med tidens hang til at få så meget "Guds
ord" som muligt presset ind i gudstjenesten, jfr. motiveringen
for den nye perikoperække - at der nu er hele fire tekster: Mt.
28. 19-20 (jfr. bispevielsen), Tit. 1. 5-9, 1. Pet. 5. 2-4 (jfr.
Luther, p. 4) og 2. Tim 4. 1-5. Den klassiske titustext (siden
1537 den eneste foreskrevne) er rykket ned på andenpladsen, men
en note bemærker at om forholdene ikke tillader læsning af fire
tekster kan bispen selv læse titustexten og derefter den hvorover
han vil tale. Formaningen indledes: "I har nu hørt...hvorledes
Herren har indstiftet ordets tjeneste, og ved sine apostle har
vidnet om sammes nødvendighed for hans menighed på jorden, og om
hvorledes denne tjeneste rettelig skal øves". Resten er en sprog-
ligt revideret gengivelse af kirkeritualet. "Lover I mig da på mit
embedes vegne, at I trolig og retsindig ville fuldkomme dette ef-
ter den nåde, som Gud eder dertil vil forlene?". Efter ordinander-

nes Ja og håndslag til bispem og alle præsterne overdrages embedet med samme formular som hidtil - de "højregrundtvigske" kirke-mænd bag ritualrevisionen frygtede demokratiets indførelse (som det også skete 1901) og vilde af samme grund ikke svække formularen - og bønnen indledes: "Og at Gud...selv vil danne og duelliggøre eder til dette hellige embede, så at I med årvaagenhed og alvorlig flid i et ulasteligt liv og tro tjeneste må søge Kristi Navns ære og hans menigheds forbedring, derom vil vi nu bede for eder med hverandre". Også her sættes Fadervor sidst; bønnen og det dobbelte Amen er en sproglig lempet gengivelse af kirkeritualet.

Biskop og ordinander knæler endnu en stund; når de er gået ind i sakristiet synges DDS nr. 360; en af de ordinerede prædiker, derefter følger altergang, nadverkollekt, velsignelse og fri sultningssalme.

Som anført (p.25) havde den latinske præsteed og ordinationsløftet nærmet sig stærkt til hinanden, og da man i det 19. århundrede, fra liberal og grundtvigsk side, gjorde oprør mod de mange eder embedsmænd i stat og kirke belemredes med (rent bortset fra vidneed etc.) følte det mere og mere urimeligt at have begge former; vidt og bredt mente man at præsteeden kunde afskaffes og at ordinationsløftet måtte være tilstrækkeligt.

Kirkekommissionen af 1868 drøftede på denne baggrund præsteeden. Martensen foreslog at ændre den, så bibel og symbolske bøger ikke fik samme vægt (forkynde Guds som det "findes" i skriften og "er bevidnet" i bekendelsesskrifterne, i stedet for: som det findes i skrift og i bekendelsesskrifter). Men det modsatte P. C. Kierkegaard sig, fordi Apostolicum var et af bekendelsesskrifterne, og den specielt grundtvigske opfattelse kunde umuligt rime sammen med at det regnedes blandt de symboler der havde en ringere placering end et hvilket som helst bibelsk skrift. Han fik flertallet med sig, og da præsteeden oversattes og blev til præsteløftet (27.8.1870) skete der ingen ændring: skrift og symboler var stadig lige vigtige, hvad der ikke netop var udtryk for en "luthersk" tankegang. Men tilfredshed med denne ordning var der stadig ikke (også i nabokirkerne ændredes symbolforpligtelsen i overensstemmelse med Martensens opfattelse, i Sverige 1903, i Norge 1920), og det kirkelige udvalg af 1904 tog sagen op igen, fordi ønsket om at slå præsteløftet og ordinationsløfte sammen

kombineredes med behovet for stærkere at understrege den apostolske trosbekendelse, nu da Arboe Rasmussen havde fremsat sine ansøgelser om "jomfrufødsel" og der opstod en strid som svarede til den tyske "Apostolicumstreit" i 1890.ne.

Det blev overladt Skat Rørdam at forelægge et ordinationsritual hvori præsteløftet var indarbejdet og Apostolicum understreget; han påtog sig hvervet og vilde rådføre sig med andre - formentlig Fredrik Nielsen (der døde kort efter) - men fik ikke gjort meget ved det; lige før sin død indsendte han (2.6.1909) til ministeriet et forslag hvorefter Apostolicum kunde (ikke skulde) indføres, ikke under selve ordinationen, men som en "fællesbekendelse af dåbspagten" - efter biskoppens tale og før skriftlæsningen. Ministeriet afslog at autorisere, og P. Madsen der fulgte Rørdam i embedet foreslog derfor på et bispemøde i marts 1911 at løftet i ritualet skulde formes således: prædike ret efter skriften, i samstemning med dåbsbekendelsen og den "grundanskuelse" som er udtryk i bekendelsesskrifterne. Ved at lægge vægten på Apostolicum og kun fremhæve den konfessionelle "grundanskuelse" kunde man formentlig ramme Arboe Rasmussen og de mere vidtgående liberale teologer.

Dette forslag førte til langvarigt tovtrækkeri mellem bisperne og kultusminister Jacob Appel, der vel var venstremand, men kirkepolitisk snarere af Det radikale Venstres opfattelse, og som vilde bruge den Arboe Rasmussen-sag der var trådt ind i sin kritiske fase til at legalisere den "tålsomme" (d.v.s. bekendelsesløse eller bedre: bekendelsesfrie) folkekirke som en blot "borgerlige indretning"; han blev støttet af de fleste grundtvigianere der med Morten Larsen i spidsen kæmpede energisk mod at gøre "ordet af Jesu egen mund" juridisk forpligtende i en borgerlig indretning. Senere på året gjorde Appel sin ven H. Ostenfeld, til Sjællands biskop, netop fordi han regnede med i ham at have en kirkepolitisk meningsfælde, men Ostenfeld nærmede sig de andre bisper - det førte til et større telefonskænderi med Appel der klagede over at han havde forandret sig så meget siden han blev bisp! Til Appels harme publicerede bisperne deres Forslag til Præstevielsesritual, en revideret udgave af Madsens, og oplyste at sagen havde cirkuleret i bispekollegiet i tre år, at der "fra alle sider" var enighed om at slå præste- og ordinationsløfte sammen i selve ordinationshandlingen, og endelig at det "kirkeli-

ge" var det væsentlige, det "konfessionelle" det sekundære i løftet.

1912-forslaget følger 1898-ritualet til og med skriftlæsningen, og Apostolicum var ikke optaget (vel på grund af den hidsige debat); derefter hed det: "I have nu hørt...hvorledes Herren har indstiftet ordets tjeneste etc. Denne tjeneste skal I nu overtage i den danske folkekirke. Regel og rettesnor for ordets forkyndelse er givet eder i den hellige skrift. Den kristne menigheds fællesbekendelse har I i det apostoliske symbol, som i vor kirke er dåbsbekendelse. Ved redelig og grundig at granske den hellige skrift bør I altid dybere tilegne eder troens hellige sandheder, og under denne granskning har I i vor kirkes bekendelsesskrifter en åndelig vejledning til at blive i den sunde lære. Så lægger jeg eder da for, at I forkynder Guds riges evangelium om nåden i Kristus til frelse for syndere rent og ret efter den hellige skrift, idet I står på dåbsbekendelsens grund og med troskab mod vor evangelisk-lutherske folkekirke". Iøvrigt følger formaningen 1898-ritualet, dog med den tilføjelse: "alt i erkendelse af det ansvar, som påhviler eder overfor Gud og mennesker". Også resten af forslaget er i overensstemmelse med ordningen af 1898.

Det siger sig selv, at dette ikke vandt bifald hos Appel, hos grundtvigianerne eller hos "højre fløj" der nu var samlet i Kirkeligt Landsforbund og naturligvis fandt det alt for vagt. Så om autorisation var der ikke tale. Men endnu en gang blev sagen aktuel: under retssagen mod Arboe Rasmussen forsøgte Appel på ny at krydse J. C. Christensens sognekirkelige politik med en ny askovadresse, udarbejdet med tilslutning af Ostenfeld og valgmenighederne, for at opbygge folkekirken efter valgmenighedsprincippet indenfor en statsstyret "borgerlig indretning". Præsteløftet ophæves, bispemissionen afgør om en kandidat er egnet for ordination; kandidater kan søge ordination hos enhver dertil villig biskop, og ritualet formes sådan at både kandidatens begæring og bispens villighed klart fremgår; en sogne- eller valgmenighed kan løse stiftsbånd til en anden biskop der vil overtage tilsynet; findes ingen sådan kan en sognepræst - som "valgbiskop" - træde i stedet. Meningen var at Arboe Rasmussen skulde fortsætte som præst - og dermed bevise folkekirkens "tålsomhed" - og Morten Pontoppidan være hans "valgbiskop". Men han afslog den ham tiltænkte nye titel som "sognepræst til Stenløse og biskop over Vålse". Det hele

løb følgelig ud i sandet, men forinden havde bisperne (1915) lavet et nyt Forslag til Præstevielsesritual. Det var sket i samarbejde mellem Ostenfeld og Appel (jfr. p.42). Også her gik første del af handlingen efter 1898-ritualet, men når biskoppen har holdt sin tale fremsiger han Apostolicum der altså ikke kommer i nærheden af løftet, thi først derefter følger skriftlæsningen og biskoppen fortsætter: "vi har nu hørt...hvorledes Herren har indstiftet ordets tjeneste etc. Denne tjeneste skal I nu overtage i den danske folkekirke, der har den hellige skrift til regel og rettesnor for ordets forkyndelse, i hvilken den apostoliske trosbekendelse er dåbsbekendelse, og som i sine bekendelsesskrifter yder en åndelig vejledning til at blive i den sunde lære. Så lægger jeg eder da for, at I på den kristne tros grund og med troskab mod vor evangelisk-lutherske folkekirke forkynder Guds riges evangelium om nåden i Kristus" (resten er identisk med 1912-forslaget). "Så tilspørger jeg eder: begærer I at indvies til denne tjeneste i den danske folkekirke, og er det eders villie at udføre den trolig og retsindig efter den nåde, som Gud dertil vil skænke Eder?". Det øvrige er som i 1898-ritualet; kun er "overantvorder" forbedret til "overgiver", og der er et par reginoter af en vis interesse: prædiken ved en af ordinanderne kan bortfalde; når biskop og menighedsråd er enige kan ordinationen ske, hvor (eller tæt ved) den nye præst skal virke, og i håndslag og håndspålggelse kan også lægfolk deltage.

Under den herskende kirkepolitiske højspænding var det ligeså umuligt at sikre gennemførelse af dette forslag som af Appels menighedskirkelige politik.

Efter 1898 er der ikke principielt sket ændringer i bispe- og præstevielsesritualerne. Ved den "store" bispevielse 1923 (hvor fem biskopper ordineredes på én gang) blev det skik at samtlige danske biskopper under embedsoverdragelsen og forbønnen befandt sig indenfor altersranken (1969 ændredes det til ordinator og den nye biskops to nabobisper); derimod opholdt de nordiske bisper (jfr. p.39) sig uden for og deltog ikke i håndspålggelsen, hvilket bl.a. var motiveret af frygt for en ubelejlig debat om "successionen" (når svenske og finske biskopper var tilstede). Den "Vejledning" biskopperne 1949 - uden speciel autorisation - udsendte gengiver 1898-ritualerne, men samtidig fik ved kgl. resolution af 25.4.1949 Københavns biskop tilladelse til at fore-

tage "sådanne ændringer i det for bispevielser gældende ritual, som af den ordinerende biskop findes passende", idet dog ministeriet i sin indstilling understregede at der kun var tale om "mindre væsentlige ændringer". Forandringerne - hvortil der iøvrigt ved senere bispevielser er indhentet kgl. resolution - var aftalt mellem kongen og biskop Fuglsang-Damgaard og skyldes ikke mindst kongehusets ønske om at gøre bispevielsen både kortere og mere højtidelig. Under processionen ind og ud af kirken deltog nu samtlige danske og de indbudte nordiske bisper i fuldt skrud, mens 12 præster (deriblandt provsterne fra det pågældende stift) var iført alba og - højst forunderligt! - messehagel (den sidste form for festivitas blev dog atter reduceret, efter aftale med kongen, i 1969). Ps. 134 blev introitus (til Th. Laubs melodi), ved intimationen bortfaldt domprovstens tale og vita-læsningen; også altergangen bortfaldt; det blev skik at den nye biskop lyste velsignelsen (uden kollekt) og at gudstjenesten sluttede med DDS nr. 226, under hvis sidste vers alle - efter kongens eksempel - rejste sig. 1949-formen blev i det store og hele optaget i den såkaldte prøveritualbog af 1963, der yderligere forkortede intimationsbønnen ved at stryge parafrasen over Ef. 4.7ff., ombyttede den "klassiske" titustext med 2. Kor 3.4-6 og udskiftede 2. Tim. 4-1-5 med den fra præstevielsen hentede 1. Pet. 5.2-4. Som slutningssalme foreslås DDS nr. 359.

Lov af 4.6.1947 om adgang til præsteembede - som ændrede "mænd" til "personer" og "ham" til "den pågældende" - synes ikke at have medført en tilsvarende officiel ændring i præstevielsesritualet, men må vel antages at være taget til følge hver gang der var kvinder blandt ordinanderne, således også i Prøveritualbogen der iøvrigt stryger intimationstalen og forkorter (som ved bispevielsen) intimationsbønnen. Titustexten ombyttes med 2. Kor. 3. 4-6 (hvilket også i praxis sker, ialtfald i flere stifter); sproget moderniseres og overdragelsesformularen ændres til: "så overdrager jeg jer nu det hellige præste- og prædikeembede efter den apostolske skik i Faderens og Sønnens og Helligåndens navn, med ret og myndighed til herefter som Guds og Jesu Kristi tjenere at forkynde Guds ord til tugt og trøst både offentligt og i enrum, at tilsige syndernes forladelse, at uddele de hellige sakramenter efter Kristi indstiftelse, at have omsorg for den menighed, i hvilken I har fået en tjeneste betroet, og iøvrigt alt,

hvad der hører til dette jeres hellige kald efter Guds ord og vor kirkes orden". Denne og andre ændringer - f.ex. at overdragelsen sker "på menighedens vegne" - forekommer i praxis, og på derover fra visse kirkelige hold fremkomne klager har kirkeministeriet 1974 svaret, at da det i almindelighed er bisperne tilladt at bifalde "mindre" ændringer i de autoriserede ritualer må sådanne forandringer i ordinationsritualet også anses for tilladelige.

T i l l æ g.

Kirkeordinansen omtaler provstevalget (p.15), men siger intet om provsteindsættelse (creatio = skabelse). Kirkeritualet fastslår at den der ved bispens medvirken af herredspræsterne er valgt til provst (denne skik holdt sig til henimod 1800) indsættes på førstkommande landemøde: for altret holder bisp en "liden tale" til ham på latin og tager ham i ed; den aflægges knælende, hvorefter biskoppen i den hellige trefoldigheds navn "kreerer" ham, foreholder ham hans pligter og slutter med "et lidet ønske".

Heri skete der ingen ændringer før 11.11.1898. Nu blev det til at bisp en, mens provsten knæler, bruger samme latinske (eller danske) messe som lige var genindført i bispe- og præstevielsesritualet og derefter holder sin tale; knælende aflægges provsten sit løfte og "indsættes" i den treenige Guds navn. Handlingen der åbenbart skulde være mere højtidelig slutter med en kort tale af biskoppen og velsignelsen.

I Biskoppernes Vejledning etc. fra 1949 forøges højtidelen endnu noget: handlingen indledes med den danske eller latinske messe, bisp en holder sin tale og minder, nu i rituel form, provsten om hans pligter, bl.a. til at underrette biskoppen om præsternes eventuelle forsømmelighed og se til at kirkens midler og ejendomme ikke forringes. Knælende aflægges provsten løftet og indsættes så i den treenige Guds navn; biskoppen taler påny og slutter med velsignelsen.

Prøveritualbogen går endnu et skridt videre: der er en kort intimation med bøn fra prædikestolen; under den danske eller latinske messe og bispens tale knæler provsten, men står op under formaningen (stort set den samme som i 1949, kun er afsnittet om provstens pligter overfor folkeskolen udeladt). Løftet aflægges stående, indsættelsen sker i den treenige Guds navn; derefter knæler provsten mens biskoppen beder Fadervor; handlingen slutter med salutation og velsignelse.

De foreliggende forslag.

Ved revisionen af ordinationsritualerne (af 1898) har det været hensigten at foretage så vel en modernisering som en tilbageføring. I første tilfælde drejer det sig om en sproglig koncentration, så man undgår den i de gældende ritualer alt for store ordrigdom, og om at stille den for ordinationerne ansvarlige biskop friere m.h.t. valg af salmer og læsestykker. Dernæst må det erkendes at det ikke er muligt at gå så langt tilbage som til den tidlige reformationstid, d.v.s. til Bugenhagens ældste kirkeordninger, Luthers ritual for præstevielse (1535) eller det ritual som findes i udkastet til kirkeordinansen (p.9f.,13f.). Man har skønnet det rigtigst som udgangspunkt at vælge ritualerne for præste- og bispevielse i "den rette ordinans" af 1537/39 (p.16ff.), understrege at det i begge tilfælde drejer sig om menighedshandlinger og følgelig forme præstevielsesritualet således, at det forudsættes at ordinanden allerede - ved menighedens valg og øvrighedens stadfæstelse - har sit kald, men nu ved læsning af "Guds ord", sang og bøn under håndspålggelse efter apostlenes skik, indvies til sin tjeneste - ganske i overensstemmelse med Luthers opfattelse: at Gud ikke kalder direkte, men indirekte gennem menighedsvalget og øvrighedens bekræftelse af dette valg (p. 7,9), Den formidable, u-lutherske og i de lutherske kirker eller ukendte, overdragelsesformular af 1685 (p.22f.) - som har sin rod i konkrete kirkepolitiske forhold under enevældens første år - kan derfor aldrig være det centrale i rituallet, men præsten "modtager" i kirkelig forstand sit kald gennem bønnen om at Gud selv vil "danne og dueliggøre" ham til at øve den funktion han allerede har fået overdraget (jfr. p.13,16,24).

For bispevielsen gælder det samme: også her bygger forslaget på kirkeordinansen der tydeligt - med Luther - understreger at kirken kun har ét embede, prædikeembedet (jfr. Confessio Augustana V), at biskoppen har og stadig skal øve dette hverv. Derfor formedes i 1537 bispevielsen (p.18ff.) som en med flere "led" understyret og på alle måder mere repræsentativ handling, svarende til at biskoppen har ansvar for hele stiftet, men iøvrigt sagligt set i det store og hele som en gentagelse af præstevielsen. Betimeligheden af en sådan "gentagelse" kan selvsagt diskuteres, men det har efter kommissionens opfattelse ikke i forbindelse med ordinationsritualerne været opgaven at afskaffe de bestående ritualer

eller formulere helt nye, derimod - på traditionens grund - at foretage en lempelig revision af de gældende. Følgelig foreslås det også at lade den, iøvrigt intetsigende, hidtil brugte overdragelsesformular ved bispevielse bortfalde, eftersom biskoppen allerede ved valget og udnævnelsen er indehaver af det embede hvortil han nu i kirkelig forstand indvies.

Præstevielsesritualet.

I overensstemmelse med biskoppernes forslag af 1915 (p.44) - og iøvrigt med vidt udbredt praxis - foreslås det nu kodificeret at ordination ikke nødvendigvis sker i domkirkerne, men - efter biskoppens afgørelse - kan henlægges til andre kirker i stifterne. Ordination bør "normalt" finde sted på en hverdag, og da vel ofte om aftenen hvor man kan håbe på større menighedsdeltagelse, men den kan selvsagt også foregå ved en vanlig helligdagsgudstjeneste. Når ordination ikke holdes i domkirken er det uden mening at lade "en af kapellanerne" varetage altertjenesten (formessen og altergangen) og intimationen; det kan simpelthen gøres af en præst som biskoppen dertil vælger, og det samme må kunne gælde når ordination foregår i domkirken. Det er også i overensstemmelse med biskoppernes forslag af 1915, at menighedsrepræsentanter kan deltage i håndspåleggelsen, og det forekommer derfor naturligt at de også deltager i processionen.

I formessen bør salmevalget være frit. Kollekten fra 1898-ritualet er bevaret, men desuden foreslås det at bruge andre kollekter, eventuelt helligdagens eller (om ordinationen sker på en hverdag) f.ex. kollekten til 1. og 6. søndag efter påske, pinseudag, 8. og 13. trinitatissøndag. Kommissionen er ikke tilfreds med den skikkelse kollekterne - formelt som sagligt - fik ved den nu gældende revision af 1923, men ser ingen anden mulighed - så længe en ny revision ikke er foretaget - end at gengive kollekterne i den for tiden autoriserede form. Yderligere foreslås det at øge tallet af epistler. Den "gamle" epistel (Ef. 4) er udvidet til at omfatte v. 1-13, og som nye muligheder tilføjes: 1. Kor. 3.3b-8, 1. Kor. 4, 1-5 og Fil. 2. 5-11. Stemrende med den gudstjenesteform der nu har vundet hævd foreslås det efter epistellæsningen at bruge den apostolske - eventuelt den nicænske - trosbekendelse, fremsagt af præsten eller sunget af præst og menighed.

Intimationstalen kan, efter biskoppens beslutning, bortfalde. I intimationens rituelle henvendelse til menigheden bør ordinaernes navne - uden brug af titler - nævnes i alfabetisk orden. Intimationsbønnen er - bl.a. fordi den til dels parafraserer den "gamle" epistel fra Ef. 4 - væsentligt forkortet og har som indledning fået de ord om "høstens herre" (Mt. 9.37) som nu findes

i forbønnen ved bispevielse og som siden Luthers dage (p.9) har haft hævd gennem alle danske ordinationsritualer indtil det 19. århundrede.

Efter en salme - frit valgt, men i praxis vel oftest DDS nr. 293 eller nr. 294 - følger den såkaldte helligåndsmesse, på dansk eller latin (efter biskoppens ønske) og iøvrigt i nøje overensstemmelse med hele traditionen; den rummer Veni sancte Spiritus, teksten fra Ps. 104. 30 og kollekten til pinsedag fra det romerske missale. I dette afsnit er ingen ændringer foretaget.

Efter messen vender biskoppen sig til ordinanderne, læser sin text og holder sin tale. Indtil 1898 var der (p.40) kun én skriftlæsning (Tit. 1. 5-9); derefter øgedes tallet til fire, og nu foreslås antallet yderligere udvidet, dog således at der stadig kun læses fire stykker, to fra evangelierne og to fra brevene og iøvrigt under hensyn til hvad der måtte være læst i formsen. Man har skønnet at det hidtidige textvalg var for ensidigt, iøvrigt også for "moraliserende", og har navnlig lagt vægt på at få relevante læsestykker fra evangelieskrifterne draget frem. Læsningen sker ved de fire assisterende præster som står parvis henholdsvis til højre og til venstre for altret, og biskoppen kan vælge mellem følgende tekster: Matt. 7. 7-11, Matt. 10. 24-27, Matt. 28. 16-20, Joh. 15. 1-5, Joh. 15. 12-16, Joh. 20. 21-23, 1. Kor. 4. 1-5, 2. Kor. 3. 4-8, 2. Kor. 5. 14-21, Ef. 4. 7-13, Fil. 2. 5-11, 2. Tim. 4. 1-5, Tit. 1. 5-9 og 1. Pet. 5. 2-4.

Den fra 1685-ritualet (p.40) stammende og i 1898-ritualet bevarede bemærkning - at når "omstændighederne" ikke tillader læsning af fire stykker kan biskoppen selv læse den oprindelige, d.v.s. den fra kirkeordinansen arvede text, Tit. 1. 5-8 (p.16), og derefter eventuelt en anden text hvorover han vil tale - må anses for overflødig. Skulde den situation opstå at der ikke fandtes fire assisterende præster må det, som følge af hele forslagets tendens til friere textvalg, være en selvfølge, at biskoppen læser hvilket af de foreslåede stykker han vil. Det bemærkes, at de fire - siden 1898 gældende - læsninger - alle indgår i nærværende forslag, så det på dette punkt stadig vil være muligt at holde ordination efter "gammel" skik.

Biskoppens rituelle tale til ordinanderne er formet sådan at den i højere grad end i det gældende ritual svarer til præsteløftet; men herved må yderligere bemærkes at kommissionen - jfr. den

debat som blev ført fra midten af forrige århundrede og ialtfald indtil biskoppernes forslag af 1915 (p.41ff.) - forestiller sig at præsteløftet skal udgå som et selvstændigt dokument og indgå i ordinationsløftet, og at biskop Martensens forslag af 1868 (p.41) realiseres således at bibel og bekendelseskrifter ikke mere stilles på linie (en u-luthersk tankegang som hidrører fra den lutherske ortodoksi). Overensstemmende med hvad tilfældet er i andre nordiske kirker (p.41) bør bekendelseskrifterne kun opfattes som "bevidnere" af det evangelium som "findes i" (ikke: er identisk med) den hellige skrift. Slutningsordene om "idelig" bøn er indføjjet efter kirkeordinansen (p.16).

Efter tiltalen afkræver biskoppen ordinanderne løftet - enkeltvis og med navns nævnelse. Også her er der kun foretaget en sproglig koncentration, uden saglige ændringer. Ordinanderne aflægger løftet enkeltvis eller i kor; biskoppen afkræver dem et håndslag som derpå også modtages af de assisterende præster, eventuelt samtlige tilstedeværende præster, og menighedsrepræsentanterne.

I stedet for den fra 1685-ritualet (p.22f.) stammende overdragelsesformular fastslår biskoppen nu, at ordinanderne er lovligt kaldet og stadfæstet som præster i folkekirken og har aflagt løfte på at virke med troskab i dens tjeneste; derpå siger han: "modtag nu under bøn og håndspålæggelse det hellige præste- og prædikeembede" etc. Denne formulering angiver at der ikke finder anden overdragelse sted end den der, som kirkeordinansen så stærkt fremhævede (p.16f.), er i overensstemmelse med "apostolisk skik", d.v.s. Guds ords læsning, sang og bøn under håndspålæggelse. Den hidtidige indledning til forbønnen må herefter forekomme overflødig, netop fordi "indvielsen" sker i og med bønnen som derfor følger umiddelbart efter "modtagelsen". Navnene bør ikke nævnes i bønnen - de er jo allerede oplyst for menigheden i intimationen og nævnt ved aflæggelsen af løftet. Selve bønnen er ikke sagligt ændret, kun stilistisk og sprogligt strammet og forkortet. Det var at foretrække at bønnen indledtes og ikke sluttedes med Fadervor, men i erkendelse af at dette nok vilde føles fremmedartet nu har man afstået fra at stille forslag derom. Selvom det "dobbelte" Amen - af biskop og menighed - vilde passe bedre efter forbønnen (og ikke efter Fadervor) foreslås det bevaret. I ritualerne af 1685 og 1898 var det kun præsterne som svarer Amen (p.20,41); nu bør det være menigheden,

og det sker da bedst som et vanligt gudstjenstligt svar til orgel- eller korledsagelse.

Salmevalget efter ordinationen bør være frit, men der kan med vægt peges på at DDS nr. 246 (bortses fra 1898-ritualet) siden den tidlige reformationstid har været en fast bestanddel af rituallet på dette sted.

Ordinationen sluttet med altergang, som ved en almindelig gudstjeneste; derimod vil det ikke være meningsfuldt at genoptage den tradition som begynder med 1685-ritualet (p.25): at en af de nyordnede prædiker. Skikken blev af biskopperne i 1915 foreslået afskaffet og er formentlig nu aldeles ophørt, undtagen hvis ordination og indsættelse sker ved samme gudstjeneste.

Altergangen foregår efter skik og brug i den kirke hvor ordinationen finder sted, eventuelt dog efter det korteste af ritualerne i Betænkning nr. 625.

Bispevielsesritualet.

Under henvisning til den tradition for bispevalg som definitivt blev brudt ved enevældens indførelse (p.21), og under hen syn til den måde hvorpå biskopper siden 1922 vælges, vil det være rimeligt at genoptage kirkeordinansens regler om at bispevielse foregår i det pågældende stifts domkirke; den sker altid på en helligdag, og processionen består af biskopperne (også udenlandske repræsentanter), stiftets provster og menighedsrepræsentanter. De to sidste grupper deltager da også i håndspåleggelsen, jfr. at ordinansen (p.19) regnede med at denne opgave også tilkom kir kens "ældste". I ældre tid var af biskopperne kun ordinator og ordinand tilstede, men nu - hvor principielt alle danske biskopper deltager i bispevielsen - foreslås det at enten Københavns biskop eller nærmestboende biskop (jfr. p.17,25) fungerer som ordinator, og indenfor alterskranken optræder kun ordinator og den nye biskops nabobisper (jfr. praxis af 1969, p.44). Altertjenes ten forrettes af domprovsten - i hans forfald af stiftets ældste provst (efter anciennitet). Ps. 134 - som siden reformatio nen var et fast led af bispevielsen (p.18) foreslås (jfr. ord ningen af 1949, p.45) gjort til introitus; salmevalget før og

efter altertjenesten er frit, kollekter og epistler er de samme som ved præstevielsen, men eventuelt kan læses den af dagens prædiketexter som der ikke prædikes over; også trosbekendelsen - i apostolsk eller nicænsk form - er som ved præstevielsen. Intimationstalen som sammen med den 1685 indførte vitalæsning var bevaret i 1898-ritualet (p.38) bortfaldt 1949 (p.45), og bør ikke genoptages; intimationen består kun deri at domprovsten fra prædikestolen oplyser at den nye biskop er lovligt valgt og af regenten udnævnt til sit embede; derefter følger en - sprogligt revideret - opfordring til menigheden om forbøn, og også selve forbønnen er kun formelt ændret og noget forkortet.

Efter samme - danske eller latinske - helligåndsmesse som ved præstevielsen holder ordinator sin tale over en selvvalgt text. Derpå slutter de to assisterende bisper sig til ordinator (indenfor altersranken), og så følger skriftlæsningen, ved fire gejstlige efter ordinators valg, og i praksis vel som regel således at repræsentanterne fra de nordiske kirker læser de tre første stykker (jfr. p.39) og en dansk biskop det sidste. Læsningerne er de samme som ved præstevielsen, dog udvidet med den text (Act. 20.28-30) Luther indførte ved præstevielse (p.10) og som med kirkeordinansen fik hævd i Danmark og har været brugt siden. 1898-ritualet lod de fire skriftlæsninger alternere med, til dels omdigtede, vers af DDS nr. 294; dette anser man, både af formelle og saglige grunde, for uheldigt og foreslår i stedet at bruge de fire vers af DDS nr. 360.

Den rituelle tale til ordinanden følger i store træk 1898-ritualets, men forkortet og sprogligt strammet. Efter aflæggelse af løftet foreslås det at ordinanden giver håndslag til ordinator og de to assisterende biskopper - og derpå iføres bispekåben. Den overdragelsesformular som (ialtfald siden 1771, men sikkert også før, p.27) har haft mest hævd må forekomme overflødig, og at anvende Münters eller Mynsters formler (p.31,35) vil næppe nogen for alvor tænke på. Overdragelsesformularen er i virkeligheden intetsigende, fordi bispeembedet i den ikke - som tilfældet var med præstevielsesformularen af 1685 - er defineret, og når den "stillsingsbeskrivelse" af bispeembedet som lå i læsningen af Danske Lov 2-17 (p.27) er bortfaldet er der ingen grund til at bevare nogen overdragelsesformular. Bispeembedet - med dets administrative opgaver - er overdraget ved valg og udnævnelse, og hvad kir-

ken dertil har at føje kan kun udtrykkes i en forbøn: den bedes under håndspåleggelse af de tre fungerende biskopper, et par af stiftets provster og ligeså et par menighedsrepræsentanter. Den nye biskops navn og tjenesteområde nævnes udtrykkeligt, for dermed at understrege at det "nye" i forhold til det prædikeembede han "stadig" har (p.39) netop ligger på det administrative plan. Bønnen er forkortet og sprogligt strammet og - trods Luther! (p.10) - er henvisningen til den uvisnelige krans som skal følge for veludført tjeneste, når overhyrden åbenbares, udeladt. Også i bispevielsen slutter bønnen med Fadervor og det "dobbelte" Amen af ordinator og menighed.

Salmen efter ordinationen kan vælges frit, men man gør atter opmærksom på at traditionen her entydigt peger på DDS nr. 246. Den nye biskop prædiker (kort!) over dagens text og vælger selv den følgende salme. Den separataltergang for ordinator og ordinand, som var foreskrevet i ritualerne af 1685 og 1898 og blev praktiseret indtil ændringen i 1949 (p.45), forekommer helt urimelig; det må efter kommissionens opfattelse ved bispevielse i stifternes domkirker være muligt at vende tilbage til den menighedsaltergang kirkeordinansen foreskrev; den bør da ledes af domprovsten med så mange assisterende præster som skønnes nødvendigt for ikke urimeligt at forlænge gudstjenesten. Vælger man ikke denne fremgangsmåde kan man beholde den 1949 indførte skik at den nyordinerede biskop går for altret, læser kollekten om ordet og lyser velsignelsen. Slutningssalmen kan frit vælges, men DDS nr. 359 må forekomme at være sin plads her.

Angående provsteindsættelse, se p.47 og p.82 .

Den historiske del af nærværende betænkning er, med udførlige noter og dokumentation, trykt i Kirkehistoriske Samlinger 1977. For 5. afsnits vedkommende kan også henvises til den sammesteds (1978) trykte afhandling Askovadressen 1913-1915.

PRÆSTEVIELSE.

Præstevielse foregår normalt ved en hverdagsgudstjeneste i domkirken, men kan, hvor særlige grunde taler derfor, henlægges til en anden af stiftets kirker.

Under orgelpræludiet kommer biskop, ordinander og assisterende præster ind i procession, og en præst går for alteret. (Hvor det ønskes, kan andre tilstedeværende præster samt menighedsrepræsentanter deltage i processionen).

Efter indgangsbønnen følger en frit valgt salme.

Præsten:

Herren være med jer!

Menigheden:

Og Herren være med dig!

Præsten:

Lad os alle bede!

Almægtige, evige Gud, vor Herre Jesu Kristi Fader! Vi beder dig, at du vil give os trofaste, fromme forkyndere og lærere af dit ord, og ved din Helligånd bevare dem, som du giver os, i den rette og sunde lære, dygtiggøre dem til frimodigt at forkynde Jesu Kristi evangelium og gendrive al falsk lære, og til i et helligt og ulasteligt levned at ære deres tjeneste, for at din menighed hos os må bevares og opbygges på den eneste sande grundvold, Jesus Kristus, din enbårne Søn, som med dig lever og regerer i Helligånds enhed, een sand Gud fra evighed og til evighed! Amen.

Eller:

Herre, vor Gud, himmelske Fader! Vi takker dig for din usigelige nåde, at du ved din Søn, vor opstandne frelser, os til trøst og syndernes forladelse har givet os dit ord og dine sakramenter. Vi beder dig: giv os din Helligånd, så vi af hjertet må tro dit ord og ved de hellige sakramenter dag for dag styrkes i troen, indtil vi bliver evindeligt salige ved din Søn, vor Herre Jesus Kristus, som med dig lever og regerer i Helligånds enhed, én sand Gud fra evighed og til evighed! Amen.

Eller:

Herre, vor Gud, himmelske Fader! Vi takker dig, fordi du ved din Helligånd har sat os til at bære vidnesbyrd om din kære Søn, vor Herre Jesus Kristus. Vi beder dig, efterdi

verden ikke kan lide dette vidnesbyrd og derfor står det imod til alle tider, at du vil give os frimodighed og trøst, så at vi ikke tager forargelse af korset, men holder fast ved vidnesbyrdet om dig, så at vi altid må findes i den flok, som kender dig og din Søn og bevarer Åndens enhed i fredens bånd, indtil vi bliver evindeligt salige ved din Søn, Jesus Kristus, vor Herre, som med dig lever og regerer i Helligånds enhed, én sand Gud fra evighed og til evighed! Amen.

Eller:

Vor Herre Jesus Kristus, almægtige Guds Søn! Vi takker dig, fordi du har stiftet din kirke på jorden og kaldet os til de helliges samfund, og vi beder dig, at du ved dit ord vil lade din Helligånd lede og styre os efter din vilje og trøste os i alle hånde fristelse og ulykke og vejlede os i din sandhed imod al vildfarelse, for at vi kan blive bestandige i troen, vokse i kærlighed og alle gode gerninger og med et fast håb til din nåde, som du ved din død har erhvervet os, blive evindeligt salige, du, som med din Fader lever og regerer i Helligånds enhed, én sand Gud fra evighed og til evighed! Amen.

Eller:

Herre, vor Gud, himmelske Fader! Vi takker dig af hjertens grund, fordi du har ladet os høre dit hellige evangelium, som er en Guds kraft til frelse for enhver, som tror. Vi beder dig, at du også nådig vil holde os fast derved og lade os dø deri til evig salighed. Giv os nu og altid fromme prædikere, som trolig forkynder dit ord uden nogen forargelse og vrang lærdom, og skænk dem et langt liv. Afvend derimod fra os al falsk lærdom, og gør deres anslag til intet, som omgås svigefuldt med dit ord og synes at være fromme får, men er glubske ulve, for at din kirke må bevares urokkelig hos os på dit ords faste grund og nådig værges mod alle falske lærere ved din Søn, Jesus Kristus, vor Herre, som med dig lever og regerer i Helligånds enhed, én sand Gud fra evighed og til evighed! Amen.

Eller:

Herre, vor Gud, himmelske Fader! Vi takker dig af hjertens grund, fordi du har ladet os leve i denne nådens tid, da vi

kan høre dit hellige evangelium, ved hvilket du har ladet os kende din faderlige vilje imod os og se din Søn, Jesus Kristus, som har øvet barmhjertighed imod os. Vi beder din usigelige nåde, at du vil lade os beholde dit hellige ords lys og lede vore hjerter ved din Helligånd således, at vi aldrig falder derfra, men bliver fast derved og endelig bliver evindeligt salige ved din elskede Søn, Jesus Kristus, vor Herre, som med dig lever og regerer i Helligånds enhed, én sand Gud fra evighed og til evighed! Amen.

Eller søndagens kollekt.

Præsten:

Epistelen skriver apostelen Paulus i sit første brev til korinterne, 3. kap. v. 3b til 8.

Når der er misundelse og splid iblandt jer, er I så ikke kødelige og vandrer på menneskevis? Thi når en siger: "Jeg er tilhænger af Paulus," og en anden: "Jeg er tilhænger af Apollos," er I så ikke "mennesker"?

Hvad er da Apollos? og hvad er Paulus? Tjenere, ved hvem I kom til troen. Og enhver tjente, som Herren gav ham; jeg plantede, Apollos vandede, men Gud gav væksten. Så kommer det da hverken an på den, der planter, eller på den, der vander, men på Gud, der giver vækst. Den, der planter, og den, der vander, er ét; dog skal hver få sin løn i forhold til sin møje.

Eller:

Epistelen skriver apostelen Paulus i sit første brev til korinterne, 4. kap. 1. til 5. v.

Således skal man se på os: som Kristi tjenere og husholdere over Guds hemmeligheder! Af husholdere kræves nu i øvrigt, at de skal findes tro. Men for mig har det såre lidt at sige, om I eller nogen menneskelig ret bedømmer mig; ja, jeg vil ikke engang bedømme mig selv. Thi vel er jeg mig intet bevidst; dog dermed er jeg ikke retfærdiggjort; den, der bedømmer mig, er Herren. Døm derfor ikke noget før tiden, før Herren kommer, han, som skal bringe for lyset, hvad der er skjult i mørket, og åbenbare, hvad hjerterne vil; da skal enhver få sin ros af Gud.

Eller:

Epistelen skriver apostelen Paulus til efeserne, 4. kap. 1. til 13. v.

Så formaner da jeg, den fangne i Herren, jer til at vandre det kald værdigt, hvormed I blev kaldede, med al ydmyghed og sagtmodighed, med langmodighed, så i bærer over med hverandre i kærlighed og stræben efter at bevare Åndens enhed i fredens bånd: ét legeme og én Ånd, ligesom I også blev kaldet til ét håb ved jeres kaldelse, én Herre, én tro, én dåb, én Gud, alles Fader, som er over alle, gennem alle og i alle!

Men hver enkelt af os blev nåden givet, alt efter som Kristus har tilmålt ham sin gave. Derfor hedder det: "Han steg op til det høje, bortførte fanger og gav menneskene gaver". Men i det ord "han steg op" - ligger ikke deri, at han først var steget ned til jordens de lave egne? Han, som steg ned, er også den, som steg op højt over alle Himlene, for at fylde alt. Og han gav os nogle som apostle, andre som profeter, andre som evangelister, andre som hyrder og lærere for at gøre de hellige fuldt beredt til deres tjenestegerning, at opbygge Kristi legeme, indtil vi alle når frem til at være eet i troen på og erkendelsen af Guds Søn, til mands modighed og det mål af vækst, da vi kan rumme Kristi fylde.

Eller:

Epistelen skriver apostelen Paulus til filipperne, 2. kap. 5. til 11. v.

Lad det samme sindelag være i jer, som var i Kristus Jesus: Da han var i guddoms-skikkelse, holdt han det ej for et røvet bytte at være Gud lig, men han gav afkald og tog tjenerskikkelse på og blev mennesker lig. Og da han i fremtræden fandtes som et menneske, ydmygede han sig selv og blev lydig til døden, ja, døden på et kors. Derfor har også Gud højt ophøjet ham og skænket ham navnet over alle navne, for at i Jesu navn hvert knæ skal bøje sig i Himmel og på jord og under jorden, og hver tunge skal bekende til Gud Faders ære: Jesus Kristus er Herre!

Den apostolske eller nicænske trosbekendelse fremsiges af præsten eller synges af menigheden. Efter anden salme (nr. 248 eller anden helligåndssalme) følger intimationen: Præsten går på prædikestolen og holder en kort prædiken (den kan evt. udgå) og siger derefter:

De, som i dag efter apostlenes skik under bøn og håndspå-
læggelse skal indvies til Guds ords tjeneste, er (navnene
i alfabetisk orden). Vor Herre Jesus har selv sagt: "Hø-
sten er stor, men arbejderne få. Bed derfor høstens Herre,
at han vil sende arbejdere ud til sin høst". Lad os alle
bede: Vi takker dig, Herre vor Gud, himmelske Fader, for-
di du, vor synd og uværdighed til trods, har ladet dit ord
forkynde i din kirke, og vi beder dig, at vore prædikanter
altid må prædike dit evangelium ret, til din ære og vor
salighed. Amen.

Derefter synges en salme (nr. 294 eller 293 eller anden egnet sal-
me), hvorunder biskoppen går for alteret og ordinanderne knæler
på knæfaldet.

Så snart salmen er til ende, begynder biskoppen:

Gud Helligånd, opfyld med lyst
din troende forsamlings bryst!

Koret eller menigheden:

Med Himlens ild du os antænde,
for Kristi kærlighed at brænde!
For hjerterne dig åbenbar!
Oplys dem med din lampe klar,
så alle tunger trindt på jord
som én bekender troens ord
og sjunger som i englekor:
Halleluja, halleluja!

Biskoppen:

Herre, udsend din Helligånd, så du skaber dig tjenere -

Koret eller menigheden:

og fornyer din menighed dag for dag!

Biskoppen:

Lad os alle bede!

Herre, vor Gud, himmelske Fader, du, som ved din Helligånd
oplyser de troendes hjerter, giv os, at vi af samme Ånd må
vejledes til hele sandheden, så at vi altid kan glædes i
hans hellige trøst, ved din Søn, Jesus Kristus, vor Herre,
som med dig lever og regerer i Helligånds enhed, én sand
Gud fra evighed og til evighed!

Koret eller menigheden:

Amen.

Såfremt det foretrækkes, kan i stedet bruges denne latinske messe:

Biskoppen:

Veni, Sancte Spíritus, réple tuórum corda fidélium!

Koret:

Et tui amóris in eis ignem accénde, qui per diversitátem
lingvárum cunctárum gentes in unitáte fídei congregásti.
Halleluja! Halleluja!

Biskoppen:

Emítte Spíritum tuum, Domine, et creabúntur!

Koret:

Et renovábis fáciem terræ!

Biskoppen:

Orémus.

Deus, qui corda fidélium Sancti tui Spíritus illustratióne
docuísti, da nobis in eódem Spíritu tuo recta sápere, et
de ejus semper sancta consolatióne gaudére, per Dóminum
nostrum, Jesum Christum, Filium tuum, qui tecum vivit et
regnat in unitáte Spíritus Sancti Deus per ómnia sácula
sæculórum!

Koret:

Amen.

Ordinanderne rejser sig, og biskoppen siger:

Det hellige ord, som jeg på jeres indvielsesdag særlig vil
lægge jer på sinde, skriver ...

Derpå holder han en tale, hvorefter han siger:

Lad os nu høre den hellige skrifts vidnesbyrd om ordets
tjeneste.

De fire assisterende præster træder frem, to på den ene og to på
den anden side af altret. (Der læses fire stykker, ligeligt af
evangelie- og brevlitteraturen, og under hensyn til hvad der blev
læst i formessen).

Således skriver evangelisten Mattæus i sit evangeliums 7.
kapitel, 7. til 11. vers:

Jesus sagde: Bed, så skal der gives jer; søg, så skal I finde; bank på, så skal der lukkes op for jer. Thi enhver, som beder, han får, og den, som søger, han finder, og den, som banker på, for ham skal der lukkes op. Eller er der iblandt jer nogen, som vil give sin søn en sten, når han beder ham om brød, eller give ham en slange, når han beder ham om en fisk? Når da I, som er onde, forstår at give jeres børn gode gaver, hvor meget snarere vil så ikke jeres Fader, som er i Himlene, give gode gaver til dem, som beder ham!

Således skriver evangelisten Mattæus i sit evangeliums 10. kapitel, 24. til 27. vers:

Jesus sagde: En discipel står ikke over sin mester, ej heller en tjener over sin herre. Disciplen må være tilfreds, når det går ham som hans mester, og tjeneren, når det går ham som hans herre. Har de kaldt husbonden Beelzebul, hvor meget mere da ikke hans husfolk?

Frygt altså ikke for dem; thi der er intet skjult, som ikke skal åbenbares, og der er intet hemmeligt, som ikke skal blive kendt. I skal tale i lyset, hvad jeg siger jer i mørket, og prædike fra tagene, hvad der hviskes jer i øret!

Således skriver evangelisten Mattæus i sit evangeliums 28. kapitel, 16. til 20. vers:

De elleve disciple drog derefter til Galilæa, til det bjerg, hvor Jesus havde sat dem stævne. Og da de så ham, tilbad de ham. Men der var nogle som tvivlede.

Da trådte Jesus frem, talte til dem og sagde:

"Mig er givet al magt i Himmelen og på jorden. Gå derfor hen og gør alle folkeslagene til mine disciple, idet I døber dem i Faderens og Sønnens og Helligåndens navn, og idet I lærer dem at holde alt det, som jeg har befalet jer. Og se, jeg er med jer alle dage indtil verdens ende."

Således skriver evangelisten Johannes i sit evangeliums 15. kapitel, 1. til 5. vers:

Jesus sagde: Jeg er det sande vintræ, og min Fader er vingeårdsmanden. Hver gren på mig, som ikke bærer frugt, den

tager han bort, og hver, som bærer frugt, den renser han, for at den skal bære mere frugt. I er allerede rene på grund af det ord, som jeg har talt til jer. Bliv i mig, så bliver jeg også i jer. Ligesom grenen ikke kan bære frugt af sig selv, men kun hvis den bliver på vintræet, således kan I heller ikke, uden I bliver i mig. Jeg er vintræet, I er grenene. Den, som bliver i mig, og jeg i ham, han bærer megen frugt; thi skilt fra mig kan I slet intet gøre.

Således skriver evangelisten Johannes i sit evangeliums 15. kapitel, 12. til 16. vers:

Jesus sagde: Dette er mit bud, at I skal elske hverandre, ligesom jeg har elsket jer. Større kærlighed har ingen end den at sætte livet til for sine venner. I er mine venner, hvis I gør, hvad jeg byder jer. Jeg kalder jer ikke længe-
re tjenere; thi tjeneren ved ikke besked med, hvad hans herre gør; men jer har jeg kaldt venner; thi alt det, jeg har hørt af min Fader, har jeg kundgjort jer. Ikke I har udvalgt mig, men jeg har udvalgt jer og sat jer til at gå hen og bære frugt, og det en varig frugt, så at Faderen kan give jer, hvad som helst I beder ham om i mit navn.

Således skriver evangelisten Johannes i sit evangeliums 20. kapitel, 21. til 23. vers:

Jesus sagde: "Fred være med eder! Ligesom Faderen har udsendt mig, således sender jeg også jer."

Og da han havde sagt det, åndede han på dem og siger til dem:

"Modtag Helligånden! Hvem I forlader synder, dem er de forladt, og hvem I nægter forladelse, dem er den nægtet."

Således skriver apostelen Paulus i sit første brev til korinterne, det 4. kapitel, 1. til 5. vers:

Således skal man se på os: som Kristi tjenere og husholdere over Guds hemmeligheder! Af husholdere kræves nu i øvrigt, at de skal findes tro. Men for mig har det såre lidt at sige, om I eller nogen menneskelig ret bedømmer mig; ja, jeg vil ikke engang bedømme mig selv. Thi vel er jeg mig intet bevidst; dog dermed er jeg ikke retfærdiggjort; den,

der bedømmer mig, er Herren. Døm derfor ikke noget før tiden, før Herren kommer, han, som skal bringe for lyset, hvad der skjult i mørket, og åbenbare, hvad hjerterne vil; da skal enhver få sin ros af Gud.

Således skriver apostelen Paulus i sit andet brev til korinterne, det 3. kapitel, 4. til 8. vers:

Så stor en tillid har vi til Gud ved Kristus. Jeg mener ikke, at vi af os selv er delige til at udtænke noget, som kom det fra os selv; men vor delighed er fra Gud, som jo gjorde os delige til at være tjenere for en ny pagt, ikke bogstavens, men Åndens; thi bogstaven slår ihjel, men Ånden gør levende.

Og når dødens tjeneste, indristet med bogstaver i sten, fremtrådte i herlighed, så Israels børn ikke kunne holde ud at se på Moses' ansigt på grund af hans ansigts herlighedsglans, der dog svandt hen, hvor meget større herlighed skal der da ikke være over Åndens tjeneste!

Således skriver apostelen Paulus i sit andet brev til korinterne, det 5. kapitel, 14. til 21. vers:

Thi Kristi kærlighed tvinger os; vi er nemlig overbevist om dette: En er død i alles sted, altså er alle døde; og han døde i alles sted, for at de, der lever, ikke mere skal leve sig selv, men for ham, som døde og opstod for dem. Således bedømmer vi fra nu af ikke nogen efter kødet; selv om vi også har kendt Kristus efter kødet, gør vi det dog ikke mere nu. Derfor, hvis nogen er i Kristus, er han en ny skabning; det gamle er forbi, se, noget nyt er blevet til!

Men alt dette er fra Gud, som forligte os med sig selv ved Kristus og gav os forligelsens tjeneste; thi det var Gud, som i Kristus forligte verden med sig selv, idet han ikke tilregnede dem deres overtrædelser og lod ordet om forligelsen lyde iblandt os. Vi er altså sendebud på Kristi vegne, som om Gud formaner ved os; vi beder på Kristi vegne: Lad jer forlige med Gud! Den, som ikke kendte til synd, har han gjort til synd for os, for at vi kunne blive Guds retfærdighed i ham.

Således skriver apostelen Paulus i sit brev til efeserne, det 4. kapitel, 7. til 13. vers:

Men hver enkelt af os blev nåden givet, alt efter som Kristus har tilmålt ham sin gave. Derfor hedder det: "Han steg op til det høje, bortførte fanger og gav menneskene gaver." Men i det ord "han steg op" - ligger ikke deri, at han først var steget ned til jordens de lave egne? Han, som steg ned, er også den, som steg op højt over alle Himlene, for at fylde alt.

Og han gav os nogle som apostle, andre som profeter, andre som evangelister, andre som hyrder og lærere for at gøre de hellige fuldt beredte til deres tjenestegerning, at opbygge Kristi legeme, indtil vi alle når frem til at være ét i troen på og erkendelsen af Guds Søn, til mands modenhed og det mål at vækst, da vi kan rumme Kristi fylde.

Således skriver apostelen Paulus i sit brev til filipperne, det 2. kapitel, 5. til 11. vers:

Lad det samme sindelag være i jer, som var i Kristus Jesus: Da han var i guddomsskikkelse, holdt han det ej for et røvet bytte at være Gud lig, men han gav afkald og tog tjenerskikkelse på og blev mennesker lig. Og da han i fremtræden fandtes som et menneske, ydmygede han sig selv og blev lydlig til døden, ja, døden på et kors. Derfor har også Gud højt ophøjet ham og skænket ham navnet over alle navne, for at i Jesu navn hvert knæ skal bøje sig i Himmel og på jord og under jorden, og hver tunge skal bekende til Gud Faders ære: Jesus Kristus er Herre!

Således skriver apostelen Paulus i sit andet brev til Timoteus, det 4. kapitel, 1. til 5. vers:

Jeg formaner dig indtrængende for Guds åsyn og for Kristus Jesus, som skal dømmes levende og døde, og med tanke på hans tilsynekomst og hans rige: Prædik ordet, tråd frem, hvad enten det er belejligt eller ubelejligt, overbevis, tugt, forman med al langmodighed og belæring. Thi der kommer en tid, da de ikke vil finde sig i den sunde lære, men for at leve efter deres egne lyster skaffe sig lærere i hobetal, efter hvad der kildrer deres øren, og de vil ven-

de øret bort fra sandheden og vende sig til fablerne. Du derimod, vær ædruelig under alle forhold, bær dine lidelser, gør en evangelists gerning, gør fyldest i din tjeneste.

Således skriver apostelen Paulus i sit brev til Titus, det 1. kapitel, 5. til 9. vers:

Når jeg efterlod dig på Kreta, var det, for at du skulle bringe i orden, hvad der stod tilbage, og indsætte ældste i alle byer, sådan som jeg foreskrev dig: det skal være en mand, der ikke er noget at klage på, een kvindes mand, med troende børn, som ikke er i vanry for udsvævelser eller er genstridige. Thi en tilsynsmand bør som en Guds husholder være en mand, der ikke er noget at klage på, ikke selvbehagelig, ikke vredagtig, ikke drikfældig eller voldsom, ikke ude efter skammelig vinding, men gæstfri, glad ved alt godt, sindig, retfærdig, from, afholdende; han skal holde fast ved det troværdige ord i overensstemmelse med læren, for at han kan være dygtig til både at formane med den sunde lære og at overbevise dem, som siger imod.

Således skriver apostelen Peter i sit første brev 5. kapitel, 2. til 4. vers:

Vær hyrder for Guds hjord hos jer, ikke af tvang, men af fri vilje, efter Guds sind, ikke for skammelig vindings skyld, men med villigt hjerte; heller ikke som strenge herrer over menighederne, men som forbilleder for hjorden; og når overhyrden åbenbares, skal I få herlighedens uvisnelige sejrskrans.

Biskoppen:

I har nu hørt, hvorledes Herren har indstiftet ordets tjeneste og ved sine apostle vidnet om dens nødvendighed for hans kirke på jorden.

Derfor lægger jeg jer nu på sinde:

at forkynde Guds ord rent og ret, som det findes i de profetiske og apostoliske skrifter og er bevidnet i vor kirkes symbolske bøger, så I prædiker sand omvendelse, barm-

hjerterighed mod alle lidende, kristent broderskab, kærlighed til næsten og lydighed mod den rette øvrighed, fremdeles at forvalte de hellige sakramenter efter Jesu Kristi indstiftelse, at undervise, vejlede de rådvilde, trøste de bange, irettesætte med mildhed, med evangeliets sandhed modstå al vildfarelse, flittigt granske den hellige skrift og troens lærdomme, altid bede om Guds bistand i jeres kald og således på enhver måde stræbe at leve Gud til ære og jeres tjeneste til gavn.

(Biskoppen nævner ordinandernes navne).

På mit embedes vegne spørger jeg: Lover I, at I redeligt vil gøre alt dette, efter den nåde, Gud vil give jer?

Ordinanderne:

Ja!

Biskoppen:

Så giv mig hånd derpå.

Ordinanderne giver biskoppen og de assisterende præster hånden (hvor det ønskes også de andre tilstedeværende præster og menighedsrepræsentanterne). Derefter knæler de ved altersranken

Biskoppen:

Eftersom I er lovligt kaldet til og stadfæstet som præster i den danske folkekirke, så modtag nu under bøn og håndspålggelse efter apostolisk skik det hellige præste- og prædikeembede i Faderens og Sønnens og Helligåndens navn.

Biskoppen og de assisterende præster (hvor det ønskes også de andre tilstedeværende præster og menighedsrepræsentanterne) lægger deres hænder på ordinandernes hoveder.

Lad os alle bede:

Almægtige, nådige Gud, vi beder dig, at du vil kendes ved dem, som nu er kaldet til dit ords tjeneste, og selv danne og dueliggøre dem til det embede, de får betroet, og bevare dem i dit navn og hellige dem i din sandhed. Styrk dem ved din Helligånd, så de må blive rette arbejdere til din høst, prædike din Søn, Jesus Kristus den korsfæstede og opstandne, som vor eneste salighed, og være tro husholdere over dit ords mangfoldige nådegaver, så din menighed må vokse og dit hellige evangelium altid forblive rent og uforfalsket hos os, og at vi, som en salig frugt af det, må få det evige liv, ved din Søn, Jesus Kristus vor Herre!

Vor Fader, du

Sig alle dertil af hjertet Amen.

Menigheden:

Amen.

Biskoppen:

I Jesu navn, Amen.

Derefter følger salme nr. 246. Under 1. vers af salmen knæler biskoppen og de ordinerede.

Derefter holdes altergang.

BISPEVIELSE.

Bispevielse foregår ved en helligdagshøjmesse i det pågældende stifts domkirke. Ordinator er nærmestboende biskop - evt. Københavns biskop - assisteret af to andre biskopper. Under orgelpræludiet (eller ps. 134 som introitus) kommer en procession bestående af biskopper (i korkåbe), stiftets provster (i messeskjorte), evt. repræsentanter for menighedsråd, ordinator (i korkåbe) og ordinand (i messeskjorte). Domprovsten går for alteret.

Efter indgangsbønnen følger en frit valgt salme.

Præsten:

Herren være med jer!

Menigheden:

Og Herren være med dig!

Præsten:

Lad os alle bede:

Almægtige, evige Gud, vor Herre Jesu Kristi Fader! Vi beder dig, at du vil give os trofaste, fromme forkyndere og lærere af dit ord, og ved din Helligånd bevare dem, som du giver os, i den rette og sunde lære, dygtiggøre dem til frimodigt at forkynde Jesu Kristi evangelium og gendrive al falsk lære, og til i et helligt og ulasteligt levned at ære deres tjeneste, for at din menighed hos os må bevares og opbygges på den eneste sande grundvold, Jesus Kristus, din enbårne Søn, som med dig lever og regerer i Helligånds enhed, een sand Gud fra evighed og til evighed!

Eller:

Herre, vor Gud, himmelske Fader! Vi takker dig for din usigelige nåde, at du ved din Søn, vor opstandne frelser, os til trøst og syndernes forladelse har givet os dit ord og dine sakramenter. Vi beder dig: giv os din Helligånd, så vi af hjertet må tro dit ord og ved de hellige sakramenter dag for dag styrkes i troen, indtil vi bliver evindeligt salige ved din Søn, vor Herre Jesus Kristus, som med dig lever og regerer i Helligånds enhed, én sand Gud fra evighed og til evighed! Amen.

Eller:

Herre, vor Gud, himmelske Fader! Vi takker dig, fordi du ved din Helligånd har sat os til at bære vidnesbyrd om din kære Søn, vor Herre Jesus Kristus. Vi beder dig efterdi verden ikke kan lide dette vidnesbyrd og derfor står det i-

mod til alle tider, at du vil give os frimodighed og trøst, så at vi ikke tager forargelse af korset, men holder fast ved vidnesbyrdet om dig, så at vi altid må findes i den flok, som kender dig og din Søn og bevarer Åndens enhed i fredens bånd, indtil vi bliver evindeligt salige ved din Søn, Jesus Kristus, vor Herre, som med dig lever og regerer i Helligånds enhed, én sand Gud fra evighed og til evighed! Amen.

Eller:

Vor Herre Jesus Kristus, almægtige Guds Søn! Vi takker dig, fordi du har stiftet din kirke på jorden og kaldet os til de helliges samfund, og vi beder dig, at du ved dit ord vil lade din Helligånd lede og styre os efter din vilje og trøste os i alle hånde fristelse og ulykke og vejlede os i din sandhed imod al vildfarelse, for at vi kan blive bestandige i troen, vokse i kærlighed og alle gode gerninger og med et fast håb til din nåde, som du ved din død har erhvervet os, blive evindeligt salige, du, som med din Fader lever og regerer i Helligånds enhed, én sand Gud fra evighed og til evighed! Amen.

Eller:

Herre, vor Gud, himmelske Fader! Vi takker dig af hjertens grund, fordi du har ladet os høre dit hellige evangelium, som er en Guds kraft til frelse for enhver, som tror. Vi beder dig, at du også nådig vil holde os fast derved og lade os dø deri til evig salighed. Giv os nu og altid fromme prædikere, som trolig forkynder dit ord uden nogen forargelse og vrang lærdom, og skänk dem et langt liv. Afvend derimod fra os al falsk lærdom, og gør deres anslag til intet, som omgås svigefuldt med dit ord og synes at være fromme får, men er glubske ulve, for at din kirke må bevares urokkelig hos os på dit ords faste grund og nådig værges mod alle falske lærere ved din Søn, Jesus Kristus, vor Herre, som med dig lever og regerer i Helligånds enhed, én sand Gud fra evighed og til evighed! Amen.

Eller:

Herre, vor Gud, himmelske Fader! Vi takker dig af hjertens grund, fordi du har ladet os leve i denne nådens tid, da vi kan høre dit hellige evangelium, ved hvilket du har ladet

os kende din faderlige vilje imod os og se din Søn, Jesus Kristus, som har øvet barmhjertighed imod os. Vi beder din usigelige nåde, at du vil lade os beholde dit hellige ords lys og lede vore hjerter ved din Helligånd således, at vi aldrig falder derfra, men bliver fast derved og endelig bliver evindeligt salige ved din elskede Søn, Jesus Kristus, vor Herre, som med dig lever og regerer i Helligånds enhed, én sand Gud fra evighed og til evighed! Amen.

Eller søndagens kollekt.

Præsten:

Epistelen skriver apostelen Paulus i sit første brev til korinterne, 3. kap. v. 3b til 8.

Når der er misundelse og splid iblandt jer, er I så ikke kødelige og vandrer på menneskevis? Thi når en siger: "jeg er tilhænger af Paulus," og en anden: "Jeg er tilhænger af Apollos," er I så ikke "mennesker"?

Hvad er da Apollos? og hvad er Paulus? Tjenere, ved hvem I kom til troen. Og enhver tjente, som Herren gav ham; jeg plantede, Apollos vandede, men Gud gav væksten. Så kommer det da hverken an på den, der planter eller på den, der vander, men på Gud, der giver vækst. Den, der planter, og den der vander, er ét; dog skal hver få sin løn i forhold til sin møje.

Eller:

Epistelen skriver apostelen Paulus i sit første brev til korinterne, 4. kap. 1. til 5. v.

Således skal man se på os: som Kristi tjenere og husholdere over Guds hemmeligheder! Af husholdere kræves nu i øvrigt, at de skal findes tro. Men for mig har det såre lidt at sige, om I eller nogen menneskelig ret bedømmer mig; ja, jeg vil ikke engang bedømme mig selv. Thi vel er jeg mig intet bevidst; dog dermed er jeg ikke retfærdiggjort; den, der bedømmer mig, er Herren. Døm derfor ikke noget før tiden, før Herren kommer, han, som skal bringe for lyset, hvad der er skjult i mørket, og åbenbare, hvad hjerterne vil; da skal enhver få sin ros af Gud.

Eller:

Epistelen skriver apostelen Paulus til efeserne, 4. kap. 1. til 13. v.

Så formaner da jeg, den fangne i Herren, jeg til at vandre det kald værdigt, hvormed I blev kaldede, med al ydmyghed og sagtomdighed, med langmodighed, så I bærer over med hverandre i kærlighed og stræber efter at bevare Åndens enhed i fredens bånd: ét legeme og én Ånd, ligesom I også blev kaldet til ét håb ved jeres kaldelse, én Herre, én tro, én dåb, én Gud, alles Fader, som er over alle, gennem alle og i alle!

Men hver enkelt af os blev nåden givet, alt efter som Kristus har tilmålt ham sin gave. Derfor hedder det: "Han steg op til det høje, bortførte fanger og gav menneskene gaver." Men i det ord "han steg op" - ligger ikke deri, at han først var steget ned til jordens de lave egne? Han, som steg ned, er også den, som steg op højt over alle Himlene, for at fylde alt. Og han gav os nogle som apostle, andre som profeter, andre som evangelister, andre som hyrder og lærere for at gøre de hellige fuldt beredt til deres tjenestegerning, at opbygge Kristi legeme, indtil vi alle når frem til at være eet i troen på og erkendelsen af Guds Søn, til mands modenhed og det mål af vækst, da vi kan rumme Kristi fylde.

Eller:

Epistelen skriver apostelen Paulus til filipperne, 2. kap. 5. til 11. v.

Lad det samme sindelag være i jer, som var i Kristus Jesus: Da han var i guddoms-skikkelse, holdt han det ej for et røvet bytte at være Gud lig, men han gav afkald og tog tjenerskikkelse på og blev mennesker lig. Og da han i fremtræden fandtes som et menneske, ydmygede han sig selv og blev lydige til døden, ja, døden på et kors. Derfor har også Gud højt ophøjet ham og skænket ham navnet over alle navne, for at i Jesu navn hvert knæ skal bøje sig i Himmel og på jord og under jorden, og hver tunge skal bekende til Gud Faders ære: Jesus Kristus er Herre!

Eller:

en evangelietekst (dog ikke søndagens prædiketekst, men eventuelt den anden af søndagens evangelietekster). Den apostolske eller nicænske trosbekendelse fremsiges af præsten eller synges af menigheden. Efter salme (nr. 296) går domprovsten på prædikestolen og siger (intimationen):

Ni, der er lovligt valgt og af Kongen/Dronningen kaldet til biskop over NN stift, skal i dag indvies til sin tjeneste, og eftersom apostelen påmindet os om at skønne på dem, som arbejder iblandt os og er vore forstandere, og agte dem højt i kærlighed for deres tjenestes skyld, så vil vi tage imod ham/hende, der nu er sat til at føre tilsyn i menigheden, og bære ham/hende og hans/hendes tjeneste frem for Gud i bøn.

Lad os alle bede:

Herre vor Gud, himmelske Fader, vi takker dig for dit hellige ords lys, og fordi du ikke ser på vor synd og troløshed, men nådigt har bevaret dit evangelium og dine sakramenter hos os. Vi beder dig altid lade dit ord have frit løb iblandt os og ved din Helligånd oplyse, vejlede og styrke ham/hende, som i dag indvies til en tilsynsgering i menigheden, såvel som alle dit ords tjenere. Gør dem til troholdsholdere over dine mangfoldige nådegaver, så deres arbejde bliver dit navn til ære, dit rige til fremme og dem selv til velsignelse, og din menighed derved vokser dag for dag.

Amen.

Derefter synges en salme (nr. 248 eller anden helligåndssalme), hvorunder ordinator går for alteret og ordinanden knæler på knæfaldet.

Så snart salmen er til ende, begynder ordinator:

Gud Helligånd, opfyld med lyst
 din troende forsamlings bryst!

Koret eller menigheden:

Med Himlens ild du os antænde,
 af Kristi kærlighed at brænde!
 For hjerterne dig åbenbar!
 Oplys dem med din lampe klar,
 så alle tunger trindt på jord
 som én bekender troens ord
 og sjunger som i englekor:
 Halleluja, halleluja!

Biskoppen:

Herre, udsend din Helligånd, så du skaber dig tjenere -

Koret eller menigheden:

og fornyer din menighed dag for dag!

Biskoppen:

Lad os alle bede!

Herre, vor Gud, himmelske Fader, du, som ved din Helligånd oplyser de troendes hjerter, giv os, at vi af samme Ånd må vejledes til hele sandheden, så at vi altid kan glædes i hans hellige trøst, ved din Søn, Jesus Kristus, vor Herre, som med dig lever og regerer i Helligånds enhed, én sand Gud fra evighed og til evighed!

Koret eller menigheden:

Amen.

Såfremt det foretrækkes, kan i stedet bruges denne latinske messe:

Biskoppen:

Veni, Sancte Spíritus, réple tuórum corda fidélium!

Koret:

Et tui amóris in eis ignem accénde, qui per diversitátem lingvárum cunctárum gentes in unitáte fídei congregásti.
Halleluja! Halleluja!

Biskoppen:

Emítte Spíritum tuum, Domine, et creabúntur!

Koret:

Et renovábis fáciem terræ!

Biskoppen:

Orémus.

Deus, qui corda fidélium Sancti tui Spíritus illustratióne decuisti, da nobis in eódem Spíritu tuo recta sápere, et de ejus semper sancta consolatióne gaudére, per Dóminum nostrum, Jesum Christum, Fílium tuum, qui tecum vivit et regnat in unitáte Spíritus Sancti Deus per ómnia sácula sæculórum!

Koret:

Amen.

Ordinanden rejser sig og ordinator siger:

Det hellige ord, som jeg på din indvielsesdag vil lægge dig på sinde, skriver ...

Derpå holder han en tale.

De to assisterende biskopper stiller sig ved siden af ordinator. Fire biskopper eller præster træder frem.

Derefter siger ordinator:

Lad os høre den hellige skrifts vidnesbyrd om ordets tjeneste til tilsynsgerningen i menigheden.

(der læses fire stykker, ligeligt af evangelie- og brevlitteraturen, og under hensyn til hvad der blev læst i formessen.)
Ind imellem læsningerne synges de fire vers af nr. 360.

Således skriver evangelisten Mattæus i sit evangeliums 7. kapitel, 7. til 11. vers:

Jesus sagde: Bed, så skal der gives jer; søg, så skal I finde; bank på, så skal der lukkes op for jer. Thi enhver, som beder, han får, og den, som søger, han finder, og den, som banker på, for ham skal der lukkes op. Eller er der iblandt jer nogen, som vil give sin søn en sten, når han beder ham om brød, eller give ham en slange, når han beder ham om en fisk? Når da I, som er onde, forstår at give jeres børn gode gaver, hvor meget snarere vil så ikke jeres Fader, som er i Himlene, give gode gaver til dem, som beder ham!

Således skriver evangelisten Mattæus i sit evangeliums 10. kapitel, 24. til 27. vers:

Jesus sagde: En discipel står ikke over sin mester, ej heller en tjener over sin herre. Disciplen må være tilfreds, når det går ham som hans mester, og tjeneren, når det går ham som hans herre. Har de kaldt husbonden Beelzebul, hvor meget mere da ikke hans husfolk?

Frygt altså ikke for dem; thi der er intet skjult, som ikke skal åbenbares, og der er intet hemmeligt, som ikke skal blive kendt. I skal tale i lyset, hvad jeg siger jer i mørket, og prædike fra tagene, hvad der hviskes jer i øret!

Således skriver evangelisten Mattæus i sit evangeliums 28. kapitel, 16. til 20. vers:

De elleve disciple drog derefter til Galliæa, til det bjerg, hvor Jesus havde sat dem stævne. Og da de så ham, tilbad de ham. Men der var nogle, som tvivlede.

Da trådte Jesus frem, talte til dem og sagde:

"Mig er givet al magt i Himmelen og på jorden. Gå derfor hen og gør alle folkeslagene til mine disciple, idet I døber dem i Faderens og Sønnens og Helligåndens navn, og idet I lærer dem at holde alt det, som jeg har befalet jer. Og se, jeg er med jer alle dage indtil verdens ende."

Således skriver evangelisten Johannes i sit evangeliums 15. kapitel, 1. til 5. vers:

Jesus sagde: Jeg er det sande vintræ, og min Fader er vingaardsmanden. Hver gren på mig, som ikke bærer frugt, den tager han bort, og hver, som bærer frugt, den renses han, for at den skal bære mere frugt. I er allerede rene på grund af det ord, som jeg har talt til jer. Bliv i mig, så bliver jeg også i jer. Ligesom grenen ikke kan bære frugt af sig selv, men kun hvis den bliver på vintræet, således kan I heller ikke, uden I bliver i mig. Jeg er vintræet, I er grenene. Den, som bliver i mig, og jeg i ham, han bærer megen frugt; thi skilt fra mig kan I slet intet gøre.

Således skriver evangelisten Johannes i sit evangeliums 15. kapitel, 12. til 16. vers:

Jesus sagde: Dette er mit bud, at I skal elske hverandre, ligesom jeg har elsket jer. Større kærlighed har ingen end den at sætte livet til for sine venner. I er mine venner, hvis I gør, hvad jeg byder jer. Jeg kalder jer ikke længe tjenerne; thi tjeneren ved ikke besked med, hvad hans herre gør; men jer har jeg kaldt venner; thi alt det, jeg har hørt af min Fader, har jeg kundgjort jer. Ikke I har udvalgt mig, men jeg har udvalgt jer og sat jer til at gå hen og bære frugt, og det en varig frugt, så at Faderne kan give jer, hvad som helst i beder ham om i mit navn.

Således skriver evangelisten Johannes i sit evangeliums 20. kapitel, 21. til 23. vers:

Jesus sagde: "Fred være med eder! Ligesom Faderen har udsendt mig således sender jeg også jer."

Og da han havde sagt det, åndede han på dem og siger til dem:

"Modtag Helligånden! Hvem I forlader synder, dem er de forladt, og hvem I nægter forladelse, dem er den nægtet."

Da apostelen Paulus tog afsked med de ældste i menigheden fra Efesus, sagde han, som vi læser i apostlenes gerninger, det 20. kapitel, 28. til 32. vers

Så giv da agt på jer selv og på hele den hjord, i hvilken

Helligånden satte jer som tilsynsmænd, for at I skal vogte Guds kirke, som han købte sig med sit eget blod. Jeg ved, at efter min bortgang skal der iblandt jer komme glubske ulve, som ikke vil spare hjorden. Og af jeres egen midte skal der fremstå mænd, som fører falsk tale for at drage disciplene efter sig. Vær derfor årvågne og kom i hu, at jeg i tre år, nat og dag, er blevet ved med at påminde hver enkelt med tårer.

Så overgiver jeg jer nu til Herren og til hans nådes ord, som formår at opbygge og at give arven til alle de hellige.

Således skriver apostelen Paulus i sit første brev til korinterne, det 4. kapitel, 1. til 5. vers:

Således skal man se på os: som Kristi tjenere og husholdere over Guds hemmeligheder! Af husholdere kræves nu i øvrigt, at de skal findes tro. Men for mig har det såre lidt at sige, om I eller nogen menneskelig ret bedømmer mig; ja, jeg vil ikke engang bedømme mig selv. Thi vel er jeg mig intet bevidst; dog dermed er jeg ikke retfærdiggjort; den, der bedømmer mig er Herren. Døm derfor ikke noget før tiden, før Herren kommer, han, som skal bringe for lyset, hvad der er skjult i mørket, og åbenbare, hvad hjerterne vil; da skal enhver få sin ros af Gud.

Således skriver apostelen Paulus i sit andet brev til korinterne, det 3. kapitel, 4. til 8. vers:

Så stor en tillid har vi til Gud ved Kristus. Jeg mener ikke, at vi af os selv er duelige til at udtænke noget, som kom det fra os selv; men vor duelighed er fra Gud, som jo gjorde os duelige til at være tjenere for en ny pagt, ikke bogstavens, men Ådens; thi bogstaven slår ihjel, men Ånden gør levende.

Og når dødens tjeneste, indristet med bogstaver i sten, fremtrådte i herlighed, så Israels børn ikke kunne holde ud at se på Moses' ansigt på grund af hans ansigts herlighedsglans, der dog svandt hen, hvor meget større herlighed skal der da ikke være over Ådens tjeneste!

Således skriver apostelen Paulus i sit andet brev til Korinterne, det 5. kapitel, 14. til 21. vers:

Thi Kristi kærlighed tvinger os, vi er nemlig overbevist om dette: En er død i alles sted, altså er alle døde; og han døde i alles sted, for at de, der lever, ikke mere skal leve for sig selv, men for ham, som døde og opstod for dem. Således bedømmer vi fra nu af ikke nogen efter kødet; selv om vi også har kendt Kristus efter kødet, gør vi det dog ikke mere nu. Derfor, hvis nogen er i Kristus, er han en ny skabning; det gamle er forbi, se, noget nyt er blevet til!

Men alt dette er fra Gud, som forligte os med sig selv ved Kristus og gav os forligelsens tjeneste; thi det var Gud, som i Kristus forligte verden med sig selv, idet han ikke tilregnede dem deres overtrædelser og lod ordet om forligelsen lyde iblandt os. Vi er altså sendebud på Kristi vegne, som om Gud formaner ved os; vi beder på Kristi vegne: Lad jer forlige med Gud! Den, som ikke kendte til synd, har han gjort til synd for os, for at vi kunne blive Guds retfærdighed i ham.

Således skriver apostelen Paulus i sit brev til efeserne, det 4. kapitel, 7, til 13. vers:

Men hver enkelt af os blev nåden givet, alt efter som Kristus har tilmålt ham sin gave. Derfor hedder det: "Han steg op til det høje, bortførte fanger og gav menneskene gaver." Men i det ord "han steg op" - ligger ikke deri, at han først var steget ned til jordens de lave egne? Han, som steg ned, er også den, som steg op højt over alle Himlene, for at fylde alt.

Og han gav os nogle som apostle, andre som profeter, andre som evangelister, andre som hyrder og lærere for at gøre de hellige fuldt beredte til deres tjenestegerning, at opbygge Kristi legeme, indtil vi alle når frem til at være ét i troen på og erkendelsen af Guds Søn, til mands modenhed og det mål at vækst, da vi kan rumme Kristi fylde.

Således skriver apostelen Paulus i sit brev til filipperne, det 2. kapitel, 5. til 11. vers:

Lad det samme sindelag være i jer, som var i Kristus Jesus:

Da han var i guddomsskikkelse, holdt han det ej for røvet bytte at være Gud lig, men han gav afkald og tog tjener-skikkelse på og blev mennesker lig. Og da han i fremtræden fandtes som et menneske, ydmygede han sig selv og blev lyd- dig til døden, ja, døden på et kors. Derfor har også Gud højt ophøjet ham og skænket ham navnet over alle navne, for at i Jesu navn hvert knæ skal bøje sig i Himmel og på jord og under jorden, og hver tunge skal bekende til Gud Faders ære: Jesus Kristus er Herre!

Således skriver apostelen Paulus i sit andet brev til Timo- teus, det 4. kapitel, 1. til 5. vers:

Jeg formaner dig indtrængende for Guds åsyn og for Kristus Jesus, som skal dømmе levende og døde, og med tanke på hans tilsynekomst og hans rige: Prædik ordet, træd frem, hvad en- ten det er belejligt eller ubelejligt, overbevis, tugt, for- man med al langmodighed og belæring. Thi der kommer en tid, da de ikke vil finde sig i den sunde lære, men for at leve efter deres egne lyster skaffe sig lærere i høbetal, efter hvad der kildrer deres øren, og de vil vende øret bort fra sandheden og vende sig til fablerne. Du derimod, vær ædru- elig under alle forhold, bær dine lidelser, gør en evange- lists gerning, gør fyldest i din tjeneste.

Således skriver apostelen Paulus i sit brev til Titus, det 1. kapitel, 5. til 9. vers:

Når jeg efterlod dig på Kreta, var det for at du skulle bringe i orden, hvad der stod tilbage, og indsætte ældste i alle byer, sådan som jeg foreskrev dig: det skal være en mand, der ikke er noget at klage på, een kvindes mand, med troende børn, som ikke er i vanry for udsvævelser eller er genstridige. Thi en tilsynsmand bør som en Guds husholder være en mand, der ikke er noget at klage på, ikke selvbe- hagelig, ikke vredagtig, ikke drikfældig eller voldsom, ik- ke ude efter skammelig vinding, men gæstfri, glad ved alt godt, sindig, retfærdig, from, afholdende; han skal holde fast ved det troværdige ord i overensstemmelse med læren, for at han kan være dygtig til både at formane med den sun- de lære og at overbevise dem, som siger imod.

Således skriver apostelen Peter i sit første brev 5. kapitel, 2. til 4. vers:

Vær hyrder for Guds hjord hos jer, ikke af tvang, men af fri vilje, efter Guds sind, ikke for skammelig vindings skyld, men med villigt hjerte; heller ikke som strenge herrer over menighederne, men som forbilleder for hjorden; og når overhyrden åbenbares, skal I få herlighedens uvisnelige sejrskrans.

Ordinator:

Du har nu hørt, hvorledes Herren har indstiftet ordets tjeneste og ved sine apostle vidnet om dens nødvendighed for hans kirke på jorden. Når nu Herren stadig betror dig denne hellige tjeneste og desuden sætter dig til at øve en tilsynsgerning, så vil han, at du skal være årvågen i dit kald og agte vel på dig selv og din gerning, vandre i troskab for hans åsyn som en ret Herrens tjener, holde fast ved den sunde lære, som findes i de profetiske og apostoliske skrifter og er bevidnet i vor kirkes symbolske bøger, og i alle måder tage vare på din tjeneste, ikke efter personsanseelse, men med retsind, Guds navn til ære og hans menighed til opbyggelse. Vær en støtte for præster og menigheder i dit stift, styrk de svage, opsøg de vildfarne, vær barmhjertig uden at tåle det onde, irettesæt uden at glemme barmhjertigheden. Og når verden foragter evangeliet, skal det være din trøst, at det er Guds gerning, du øver, ikke din egen, og at vor Herre Jesus har lovet at være med sin menighed alle dage indtil verdens ende, så hans tjenere kan røgte deres kald frimodigt og fuldende løbet med glæde. Lover du mig da for Guds åsyn, at du således trofast og retsindigt efter den nåde, Gud vil give dig, vil varetage den tilsynsgerning, du er valgt og kaldet til?

Ordinanden:

Ja!

Ordinator:

Så giv mig hånd derpå.

Ordinanden giver ordinator og de andre assisterende biskopper hånden, iføres bispekåben og knæler ved alterskranken. Ordinator og de assisterende biskopper, repræsentanter for provster og evt. menighedsråd i stiftet lægger deres hænder på ordinandens hoved.

Ordinator:

Lad os nu af hjertet bede Gud selv danne og dueliggøre dig til din tjeneste: Herre vor Gud, himmelske Fader, vi beder dig, at du vil kendes ved denne din tjener NN, som får tilsynsgerningen i NN stift betroet. Giv ham/hende at varetage sin gerning til dit navns ære, så han/hun holder fast ved dit hellige evangelium og prædiker din Søn, Jesus Kristus den korsfæstede og opstandne, som vor eneste salighed. Styrk ham/hende til trofast at føre tilsyn med menighederne, at vejlede de rådvilde og trøste de bange, undervise og irettesætte og med Guds ords sandhed modstå af vildfarelse, og lad dit hellige evangelium hos os forblive rent og ret, så vi som en salig frugt af det må få det evige liv, ved din Søn, Jesus Kristus, vor Herre.

Vor Fader, du,...

Sig alle hertil af hjertet Amen.

Menigheden:

Amen.

Ordinator:

I Jesu navn, Amen.

Derefter følger salme nr. 246. Under 1. vers af salmen knæler ordinator og ordinand.

Efter salmen prædiker den nye biskop over søndagens tekst. Efter en salme (valgt af prædikanten) går den nye biskop for alteret. Derefter kan der holdes altergang ved domprovsten. Hvis det ikke er tilfældet, beder han kollekten om ordet og lyser velsigelsen.

Efter udgangssalme (efter frit valg) og udgangsbøn går processionen - i omvendt orden - ud af kirken.

Provsteindsættelse.

Provsteindsættelse finder sted ved den årlige landemodegudstjeneste +).

Efter salmen efter prædiken går biskoppen for alteret og siger:

Gud Helligånd, opfyld med lyst
din troende forsamlings bryst!

Koret eller menigheden:

Med Himlens ild du os antænde,
af Kristi kærlighed at brænde!
For hjerterne dig åbenbar!
Oplys dem med din lampe klar,
så alle tunger trindt på jord
som én bekender troens ord
og sjunger som i englekor:
Halleluja, halleluja!

Biskoppen:

Herre, udsend din Helligånd, så du skaber dig tjenere -

Koret eller menigheden:

og fornyer din menighed dag for dag!

Biskoppen:

Lad os alle bede!

Herre, vor Gud, himmelske Fader, du, som ved din Helligånd
oplyser de troendes hjerter, giv os, at vi af samme Ånd må
vejledes til hele sandheden, så at vi altid kan glædes i
hans hellige trøst, ved din Søn, Jesus Kristus, vor Herre,
som med dig lever og regerer i Helligånds enhed, én sand
Gud fra evighed og til evighed!

Koret eller menigheden:

Amen.

Såfremt det foretrækkes, kan der i stedet bruges denne latinske messe:

Biskoppen:

Veni, Sancte Spíritus, réple tuórum corda fidélium!

Koret:

Et tui amóris in eis ignem accénde, qui per diversitátem
lingvárum cunctárum gentes in unitáte fídei congregásti.
Halleluja! Halleluja!

+) Provsteindsættelsen kan evt. kundgøres ved en kort meddelelse efter prædiken.

Biskoppen:

Emítte Spíritum tuum, Domine, et creabúntur!

Koret:

Et renovábis fáciem terræ!

Biskoppen:

Orémus.

Deus, qui corda fidélium Sancti tui Spíritus illustratióne docuísti, da nobis in eódem Spíritu tuo recta sápere, et de ejus semper sancta consolatióne gaudére, per Dóminum nostrum, Jesum Christum, Fílium tuum, qui tecum vivit et regnat in unitáte Spíritus Sancti Deus per ómnia sácula sæculórem!

Koret:

Amen.

Derefter holder biskoppen en tale til den nye provst.

Mens denne knæler ved alterskranken, siger biskoppen:

Så lægger jeg dig da på sinde, at du med troskab og retsind vil øve gerningen som provst i den danske folkekirke, stræbe efter at fremme kristen tro og livsførelse i dit provsti og være biskoppen en tro medarbejder; at du vil påse, at de for kirken gældende bestemmelser overholdes, være rådgiver og vejleder for præster og menighedsråd, advare præsterne, dersom de ikke opfylder deres embedspligter, og om fornødent give biskoppen meddelelse derom, drage omsorg for, at kirkens midler og ejendom i dit provsti opretholdes, og at du i alle ting vil foregå dine embedsbrødre med et godt eksempel.

N.N.! Lover du mig, at du, efter den nåde, Gud vil give dig, samvittighedsfuldt vil gøre dette?

Den nye provst:

Ja!

Biskoppen:

Så indsætter jeg dig som provst for N.N. provsti og ønsker dig lykke og velsignelse i din gerning.

Derefter følger altergang, og gudstjenesten afsluttes på sædvanlig vis.

Historisk indledning om kirkeindvielsen.

I den katolske tid.

Efter det klassiske romersk-katolske ritual blev kirkeindvielsen foretaget af biskoppen, der sammen med den øvrige gejstlighed indledte ceremonien foran kirkedøren. Vigtigt er det, hvad biskoppen gør: han bestænker kirkens mure med vievand både udvendigt og indvendigt. I form af et X (det græske begyndelsesbogstav i navnet Kristus) tegner han med sin stav diagonaler (af græske og latinske bogstaver) på kirkegulvet. Kirkens centrum, alteret, indvies på særlig måde: relikvier fra den helgen, til hvis minde kirken indvies, nedlægges i et hul i alterbordet og tilmures igen med stor højtidelighed, og alteret salves med krisma (salve). Dermed kaldtes kirkebygningen og kirkerummet ud af den verdslige ind i den hellige sfære. Kirken blev en hellig ting. Alt dette forudsættes i det flg. bekendt.

Den lutherske reformation.

De tidlige lutherske kirkeordninger rummer ikke mange anvisninger med henblik på kirkeindvielse, dels fordi man ikke opførte nye kirker (kirkernes antal blev snarere formindsket efter reformationen), dels fordi man forkastede den romerske kirkeindvielse overhovedet og ganske særligt det hellighedsbegreb, den indebar. Kendt er dog den indvielse af slotskirken i Torgau, som Luther selv foretog i 1544 - efter evangeliske grundsætninger. Dette skulle ikke ske med krisma og røgelse, men efter Guds befaling og vilje ved at begynde med at høre og udlægge Guds ord ud fra dagens tekst, Lukas 14,1-11 (17. s. e. trin.), om helbredelsen af en vattersottig på en sabbat. At hellige og indvie en dag, en time eller en uge sker ved en hellig handling, nemlig ved at prædike Guds ord rent. Således indvier man dage og tider og steder - og også kirker. Prædikeembedet er den rette "bestænkning". For det andet skal man høre Guds ord og lade sig "bestænke" af det, så det bærer frugt hos tilhørerne. Og for det tredje: efter at have hørt Guds ord skal man bringe Gud den rette "røgelse", nemlig at anråbe og bede til Gud. "Dermed er fra evangeliet sagt tilstrækkeligt til indvielsen af dette hus. Og da nu I, kære venner, har hjulpet med til at bestænke det med det rette vievand,

Guds ord, så grib nu også sammen med mig fat i røgelseskarret, dvs. bønnen, og lad os anråbe Gud og bede". Derefter følger en almindelig forbøn, bl.a. om at "Gud også må opholde dette hus, således som det nu er indviet i helligelsen ved Guds ord, så det ikke bliver vanhelliget og forarmet af Djævelen, med hans løgn og falske lære". Slotskirken i Torgau blev altså indviet eller taget i brug ved en almindelig gudstjeneste.

Den efter-lutherske tid.

Ikke desto mindre synes dette lutherske syn ikke at være slået igennem efter reformationen. Som på så mange andre gudstjenstlige området holdt man også her fast ved mange af de gamle skikke. Fra især tyske kilder veed vi, at kirkeindvielserne efter reformationen foregik under særlige festligheder: Syngende skoledrenge, præster (med de hellige kar og bøger) og menigheden gik to og to ind i den nye kirke, og den følgende handling udsmykkedes med særlige bibelske læsninger og sange samt bønner, hvoraf en del har tydelige romersk-katolske forbilleder.

For Danmarks vedkommende har vi kun sparsomme oplysninger om kirkeindvielsen i det 17. århundrede. Om Holmens Kirkes indvielse den 5. september 1619 vides vistnok intet. I forbindelse med indvielsen af Trinitatis Kirke den 31. maj 1656 og af Vor Frelzers Kirke den 19. april 1696 er der bevaret indbydelses-plakater - den første på latin (til de akademiske borgere, da det var universitetskirken), den anden på dansk - men egentlige programmer med enkeltheder om indvielseshandlingerne findes såvidt vides ikke.

Kirkeritualet fra 1685 anfører ikke noget ritual for kirkeindvielse. Lejlighederne var så få, at man ikke fandt det nødvendigt at lovgive på dette felt. Hvad angår fx. Vor Frelzers Kirkes indvielse udbeder Christian V sig hos Sjællands biskop Henrik Borne-mann, "et project af de ceremonier", der skal fremføres, til senere kongelig approbation, en fremgangsmåde, der helt op til 1898 anvendtes i hvert enkelt tilfælde. Iøvrigt var monarken som regel selv til stede ved indvielsen af de københavnske kirker, og en del af ceremonierne i 18. og 19. århundrede indrettedes omhyggeligt efter kongens nærværelse, hans ankomst, placering, osv.

Et norsk ritual.

I Norge var forholdene lidt anderledes. På grund af afstanden til København kunne biskopperne sikkert optræde med en smule større selvstændighed, og det er måske baggrunden for, at man fra Norge finder et trykt ritual for kirkeindvielse eller "kirke-vielse" fra begyndelsen af det 18. århundrede (jf. Bibliotheca Danica III, 879f.). Foruden kirkeindvielsen rummer det ejendommelige og enestående tryk også et ritual for præstevielse, der er interessant derved, at det mangler den udtrykkelige embedsoverdragelse; det er et spørgsmål, om den blot er underforstået, eller om det drejer sig om en særlig norsk praksis (jfr. P.G. Lindhardts indledning, her s. 22f.).

Trykket, der mangler forside med angivelse af trykkested og forfatter, røber sin norske oprindelse ved at tale om "præstegæld" i stedet for "sogn". På ryggen af det enestående eksemplar står "Muus om Kircke Wielse". Det er formentlig ikke forfatteren, men en (senere?) ejer, fx. Christian Muus, der 1694-1701 var stiftsprovst i Christiania (og senere biskop i Ribe og Odense (død 1771)). Bogens første side er forsynet med en skriftlig dedikation af 19. november 1708 fra daværende biskop i Christiania, Hans Munck, til Niels Stub. I selve ritualet omtaler bønnerne Frederik IV, således at bogen må være trykt imellem 1699 og 1708.

Ritualet indledes med en række praktiske anvisninger bl.a. om kundgørelse af indvielsen i de nærmeste kirker den forudgående søndag. Biskoppen og præsterne samles i koret før gudstjenestens begyndelse (der er altså ikke tale om nogen indledende procession med hellige kar m.m.) og iføres henholdsvis bispekåbe og messe-skjorter.

Selve handlingen indledes ved at biskoppen knæler for alteret og præsterne på knæfaldet omkring alteret, mens den yngste præst beder flg. indgangsbøn, der fletter 12-13 skriftsteder sammen: "Herre du Herre Zebaoth, som bygger din høje Sal i Himmelen, og grundfæster dit Paulun paa Jorden, en Gud, der er baade nær hos os og langt fra, opfyldende Himmelen og Jorden, som det er din Guddommelige Forjettelse: Jeg vil have min Bolig iblant Eder, og min Siæl skal ikke vemmis ved Eder, og Jeg vil vandre iblant Eder, være Eders Gud, og I skulle være mit Folck, saa haver du, o mildeste Fader, vendt dig til denne Meenighed med megen Barmhiertighed, udragt Maale-Snoren over Jerusalem, og trøstet Zion, at her

ved din Naade findis Tabernacel for Jacobs Gud, og Boelig for den Allerskyndeste. Dette, dette skal skrivis for den Slegt, som efterkommer, og det Folck, som skal skabis, skal love Herren. Og som mand formedelst Guds Ord og Forbøn ville hellige og indvie denne Bygning til Kircke og Tempel, da gack naadig under vort Tag, og lad hver Dag dette Huus vederfari Saliggjorelse! At Christi Ord maae boe rigelig blandt Tilhorerne i all Visdom, lærende og paa-mindende dem selv med Psalmer og Loff-Sange, og Aandelige Viser, I det de siunge yndeligen i deris Hierte for Herren, og alt det de giører i Ord og Gierning, det giøre altsammen i vor Herris Jesu Navn, tackendis Gud og Faderen formedelst hannem!
 O Herre hielp, o Herre lad det vel lyckis! Vor Fader du som er etc."

Som første salme synges fra Kingos Salmebog Den Christelige Kirckis skjønnne Navn (jf. DDS 287), der især handler om den rette lære. Derefter træder provsten eller den ældste præst frem og taler kort om indvielsens betydning og slutter med lykønskning.

Dernæst synges Hvor stor er dog den Glæde (jf. DDS 120). Så istemmer biskoppen efter Kingos Graduale Aleneste Gud i Himmerig og messer en kollekt, der fylder henved fire sider, og ligesom indgangsbønnen rummer den en række skriftsteder (her ca. 30) fra Gammel og Ny Testamente om tempel og gudsyndelse.

Som lektie læses Haggai 2,6-9 (om det sidste huses herlighed, der skal være større end det førstes). Derefter synges Ald verden fryde sig denne Tid (det første vers), hvorefter en af præsterne læser 2. Mosebog, 25. kapitel, vers 1-22 (om indretningen af pagtens ark). Efter 2. vers af salmen følger 1. Kongebog, kap. 8 (Salomos indvielse af templet i Jerusalem) og efter 3. vers Esras bog 3,10-11 (om grundlæggelsen af det 2. tempel). Efter 4. eller sidste vers af den nævnte salme læses Johs. 10,22-30 (om Jesus ved tempelindvielsesfesten i Jerusalem).

Derefter synges Hvor deylig skal Guds Kircke staae (jf. DDS 605). Biskoppen foretager den egentlige indvielse med en tale ud fra en af de læste tekster eller en selvvalgt tekst, og han giver samtidig den nye kirke navn. Der nævnes intet om selve indvielsesformularen. Så synges Min Sjæl nu lover Herren (jf. DDS 24), og man vender tilbage til den almindelige formesses orden ved at synges Nu bede vi den hellig Aand (jf. DDS 246), hvorefter biskoppen fra alteret messer Johs. 18,19-21 (om Jesus, der for ypperste-

præsten erklærer, at han altid lært i synagoger og i helligdommen, dvs. i templet). Så følger trossalmen (jf. DDS 362) og fra salmen O Herre frels mig og døm min Sag andet vers: Udsend dit Lius og din Sandhed.

Nu går biskoppen, provsten eller en anden præst på prædikestolen og taler ud fra en selvvalgt tekst. Bønnen efter prædikenen er en lang foreskreven form (10-11 sider). Efter handlingen på prædikestolen følger salmen Er Skibet nu og Folck i Fare sted', og hvis der er offergang, kan en særlig musik eller endnu en salme fremføres. Som slutningskollekt anføres to lange former, altefter om kirken er blevet kaldt Hellig Tree-Eenigheds Kircke (Trinitatis Kirke) eller Christi Kircke eller vor Frelseris Kircke. Den aronitiske velsignelse lyses nu af biskoppen. Som slutningssalme synges en salme, der ikke står i Kingos Salmebog, nemlig Anders Arrebos gendigtning af ps. 122: Jeg glæder mig nu hiertelig. Indvielsesgudstjenesten slutter med en særlig lang udgangsbøn samt Fadervor.

Endvidere anføres til slut en serie arie-tekster, der kan anvendes, såfremt man i stedet for de anførte salmer vil have kantateligende musik med kor og instrumenter.

Med ialt tre prædikener, skriftlæsninger og lange bønner og salmer må denne handling have strakt sig over mindst 4 timer. Et så detaljeret gennemarbejdet ritual kan næppe have været en norsk opfindelse; det må på en eller anden måde have fået en forudgående anerkendelse i København, og dets eksistens bekræftes indirekte af Peder Hersleb (biskop i Christiania 1730-37), da han i 1738 som Sjællands biskop skulle opstille ritualet for indvielse af Vor Frue Kirke i København, se nedenfor.

Det skal først nævnes, at der er tale om en vis lighed med bispevielsen i kirkeritualet 1685: De skriftlæsninger, der skal begrunde den følgende handling, og de tre prædikener, der i bispevielsen svarer til intimationstalen, den ordinerende biskops tale og den ny-ordinerede biskops prædiken.

Skriftlæsningerne ved kirkeindvielsen taler deres tydelige sprog om ritualets hensigt. Meningen sammenfattes allerede i den særlige indgangsbøn, der er gengivet ovenfor. Kirken er det nye tempel, der afløser pagtens ark og de tre templer i Jerusalem: Salomos tempel, templet efter landflygtigheden i Babylon og det tempel, som Jesus selv gik ind i og - det er ritualets mening - derved helligede.

Den omstændighed, at rituallet kun forudsætter to navne: Trinitatis (eller Hellig Tre-enigheds) Kirke eller Vor Frelzers (eller Kristi) Kirke, kan vise hen til norske forhold. I Christiania indviedes i 1639 Trefoldighedskirken; den brændte 1686, hvorefter i dens sted den nye Vor Frelzers Kirke indviedes i 1697. Men rituallet kan jo også vise hen til København og - som nævnt - indvielsen af Trinitatis og Vor Frelzers Kirke i henholdsvis 1656 og 1696. Invertfald er det betegnende, at den latinske indbydelse til indvielsen af Trinitatis Kirke i København omhyggeligt fortæller om pagtens ark og de tre templer i Jerusalem som begrundelser for, at Gud Herren også idag må have sit sted, hvor han skal dyrkes. Det er så at sige en sammenfatning af de skriftlæsninger, vi møder i den norske ritualtekst. Og indbydelsen til indvielsen af Vor Frelzers Kirke i København taler - mere kortfattet - om "Christianshavns skiønne nye Tempels Bygning"; den skal kaldes "Templum Salvatoris (frelserens tempel) eller Vor Frelzers Kirke".

Disse antydninger giver ret til at formode, at den norske ritualtekst på dette område afspejler en praksis, der går tilbage til det 17. århundrede i København, og bekræfter antagelsen af, at det norske ritual forud er "forordnet" i København. Hvad enkeltheder angår, refererer rituallet ganske vist til Kingos Salmebog for tre salmers vedkommende: Hvor stor er dog den Glæde og Er Skibet nu og Folck i Fare sted'; disse salmer er til gengæld særdeles oplagte med den nye salmebogs fremkomst. Men de øvrige anførte salmer stammer fra traditionen før Kingo, dvs. Hans Thomisøns Salmebog og de "fuldkomne" salmebøger, således at man forsigtigt ud fra overvægten af de før-kingoske salmer (5 mod 3) også kan påstå, at den norske tekst dermed fører os tilbage til en praksis i det 17. århundrede i Danmark og ganske særligt i København.

Som en mulig baggrund for rituallet kan anføres den højkirkelige bølge i midten af det 17. århundrede. Den medførte en opvurdering både af præste- og bispeembedet og måske også af kirkebygningen som det hellige sted. I indbydelsen til indvielsen af Trinitatis Kirke i København siges udtrykkeligt, at "dette tempel for den hellige treenighed ...skal afsondres fra al verdslig brug".

Det 18. århundrede.

Den 26. november 1704 indviedes den nuværende Kastelskirke i København under navnet Frederikshavns Kirke. Biskop Bornemann fik af kongen besked om at indvie kirken med "Geistlige Ceremonier", men enkeltheder foreligger tilsyneladende ikke.

Efter Københavns Brand 1728 spurgte biskop Christen Worm om de restaurerede kirker, Petri og Trinitatis, skulle indvies påny, men kongen resolverede, at de blot kunne tages i brug.

Om Helligåndskirken, der også brændte, blot blev taget i brug, er ikke klart. Ihvertfald foreligger der til "indvielsesdagen", den 30. november 1732, et program indholdende tekster til den musik, der fremførtes. Første Aria lyder:

Samler jer! til Zion skynder,
Og med Lov, og Priis forkynder
Herrens Navn, og Ære der!
Thi see! vor Helligdom og Tempel,
Hvor Aanden haver satt sig Stempel,
Staar nu opbyggt og herlig er.

Selv om kirken muligvis ikke blev regulært indviet, svarer kantatetekstens indhold nøje til tankegangen i de læsninger, der fandtes i det norske ritual.

Emdnu mindre oplysning får vi fra en kongelig instruks til biskop Ramus i Odense af den 9. maj 1738. Heri beordres han til at indvie et kapel på Ærø "med de sædvanlige ceremonier", men selve denne vending tyder dog på, at der har været en praksis. For en ordensmand som biskop Hersleb var det imidlertid ikke nok. I en lang og meget interessant erklæring i forbindelse med en påtænkt revision af Kirkeritualet i 1730'erne udtalte han: "Det var for Uniformitets Skyld sømmeligt og nyttigt, at og en viss Maade til en Kirkevielse udi Ritualet blev indført".

Da Hersleb i 1737 var blevet Sjællands biskop, fik han selv hånd i hanke med sagen i forbindelse med genindvielsen af Vor Frue Kirke i København i 1738, sin første embedshandling. Kongen havde tilsyneladende i første omgang ønsket, at denne handling skulle slås sammen med en bispevielse, og med stor omhu argumenterer Hersleb for, at det ikke kan lade sig gøre. Det drejer sig om "forskellige materier", og en sådan kombineret handling ville være op imod 10 timer! Herslebs betænkeligheder tages til følge: kirkeindvielsen foregik onsdag den 30. april og bispevielsen søndag den 4. maj 1738.

Hvad kirkeindvielsen i almindelighed angår, anfører Hersleb med beklagelse, at handlingen ikke har noget "vist foreskrevet Kongeligt Reglement, men blott Praxis, som dog fast i hvert Stift differerer". Som udgangspunkt for sit forslag, der efter kongeligt påbud ikke måtte vare mere end 3 timer, tager Hersleb det ritual, som han selv har anvendt i Norge - dog i forkortet form. Det er ganske tydeligt, at det norske udgangspunkt så nogenlunde svarer til det norske ritual ovenfor.

Indledningvis anføres bemærkninger om indbydelse til deltagelse ved søndagsgudstjenesterne i byens kirker. På selve dagen skal der ringes med klokkerne fra alle byens kirker, og der sættes vagt for kirkedøren og ganske særlig for adgangen til kirkens kor, for at ingen skal trænge sig ind. Der er tydeligvis ikke tale om nogen indledende gejstlig procession.

En kapellan eller yngste præst læser indgangsbønnen eller "en dertil indrettet Bøn" samt Fadervor. Som indgangssalme synges Ald Verden fryde sig denne Tid, og sognepræsten messer "den sædvanlige Collect om Bønnen (velsagtens en af onsdags-kollekterne), eller en anden dertil indrettet" og som lektie Haggai 2,6-9. Efter den følgende salme, Kom Gud Skaber o Hellig Aand (omdigtet i DDS 263) holder stiftsprovsten en intimationstale af et kvarters til en halv times varighed og slutter med Fadervor. Dernæst synges I Jesu Navn skal all vor Gierning skee (jf. DDS 52). Så intonerer biskoppen, jf. ordinationsritualerne, den latinske messe, Veni Sancte Spiritus, mens de tilstedeværende præster knæler omkring alterskranken.

Der foreslås nu enten "Musique" (dvs. et kunstmusikalsk indslag) eller afsyngelse af 1. vers af Hvor stor er dog den Glæde (den sidste mulighed foretrækkes). Så læser "Øverste Sogne-Præst" 1. Kongebogs 8. kapitel, som dog også kan opdeles i tre lektioner. Efter 2. vers af salmen læses Esra 3. kap., vers 8 og kapitlet ud, efter 3. vers Esra 6,14-22 (om det andet tempels bygning), efter 4. vers Johs. 10,22-30, efter 5. vers Johs. Åb. 21,9-27 (om det ny Jerusalem) og efter 6. vers ps. 122 (om Jerusalem) eller ps. 150.

"Flere Præster kan ikke læse, thi det tager for lang Tid", skriver Hersleb og anfører, at det er sket, at 12 præster har læst op; som andre muligheder for tekster nævnes ps. 22,23-32 og 2.

Mosebog, Kap. 25,1-22 (denne sidste tekst findes i det norske ritual). Hersleb foretrækker salmevers ind imellem læsningerne i stedet for kunstmusik; salmen tager kortere tid "og kan accompaigneres med Basuner".

Til sidst synges Udsend dit Lys og din Sandhed (2. vers af O Herre frels mig og døm min Sag). Derefter oplæser biskoppen fra alteret en selvvalgt bibeltekst "og gør sin Forretning at hellige Huuset først med Ordet; imidlertid sidde Præsterne paa deres Stoler, derefter med Bønnen, men naar Bønnen begyndes, hvilket Bispespen bør give tilkiende i sin Tale, da omringe præsterne Altarfoden, og ligge paa Knæ, indtil Bønnen er endt med Fader Vor". Heller ikke her refereres indvielsesformlen, et problem, som vi om lidt skal vende tilbage til.

Så istemmes salmen O store Gud vi lofve Dig (Te Deum, jf. DDS 9), og der blæses på basuner inde i kirken og ringes med alle byens kirkeklokker. Biskoppen slutter nu med kollekten om Ordet og bøn for Kongen samt den aronitiske velsignelse, hvorefter der fremføres et stykke kunstmusik, og yngste præst slutter handlingen med udgangsbønnen.

Sammenlignet med det norske ritual er der som nævnt tale om en forkortelse, men man lægger især mærke til et par udvidelser. Kirkeindvielsesritualet har nu indoptaget et vigtigt element fra bispe- og præstevielsen, nemlig den latinske messe med Veni Sancte Spiritus. Selve indvielsesaktens ydre side kommer overhovedet til at svare mere til ordinationshandlingen. Biskoppen skal nu stå for alteret og ikke i kordøren, som det norske ritual foreskriver. Med tilføjelsen af læsningen fra Johannes' Åbenbaring om det ny Jerusalem fuldendes koncentrationen omkring Jerusalem. Kirken er en fornyelse af templet dengang og en forgård til det himmelske Jerusalem.

Biskoppens "Forretning at hellige Huuset" indrammes af to arier, der findes - som det eneste - i det trykte program. Den første aria lyder:

Kast Zion, nu dit Sørge-Klæde,
Som fik for Aske Prydelse;
Sid ej i Støvet ned at græde;
Thi her har Gud udvalt sit Sæde/
Sin Bolig Jacobs Mægtige:
Hver Siæl er fuld af Lov og Glæde

Som her Guds Helligdom kand see.

Og "Efter Vielsen":

Sæt / store Gud / sæt dette Sted
 For Ild og Vaade rolig;
 Lys Fred / saa vi i Eenighed
 Dig her kand tjene trolig;
 Hav selv et Øye med din Ark,
 Handthæv vor Salvede MONARCH,
 Befæst dit Huus og Bolig.

Interessen samler sig naturligt om den centrale del af rituallet, hvorom der intet siges. Hvori bestod "Biskoppens Forretning at hellige Huuset"? I det norske ritual lyder den pågældende paragraf (XXII): "Endelig træder Bispen frem i Chors-Døren / og enten af oplæste Texter / eller noget andet bequem Bibelske Sprog tager Anledning den nye Bygning at Kircke-Vie og Nafn-gifve".

I Tolv Offentlige Taler holdte ved Kirke- Biske- og Præste-Vielser (Kbh. 1740) gengives Herslebs tale onsdag den 30. april 1738 (side 1-53). Interessant er det, at læsningerne i handlingen (se ovenfor) udførligt kommenteres og begrundes, fx. teksten fra Johannesevangeliet: Kristus var i "Templet på Kirke-Vielsens Høytid, Johs. 10,23". Biskoppens selvvalgte tekst er ps. 93,3: "Dit Ord er den rette Lærdom, Hellighed er dit Huuses Prydelse, Herre, ævindelig". Der peges herudfra på "Guds Huuses Inventarium", nemlig 1) "Det nødvendigeste Meubel i Guds Huus, en sund og sand Lærdom" (Guds ord) og 2) "det kostbareste Ornament... Hellighed i Vandel og Hjerte, Hellig er dit Huuses Prydelse". Guds ord helliges ved ord og bøn (jf. Luther), og efter ordet følger bønnen (s. 46) for huset i almindelighed, for prædikestol, alter, skriftestole, dåbens sted, kirkestole, for hele kirken og for kongen og det kongelige hus, og den lange tale slutter: "...idet vi saaledes bede etc. etc.".

Man kan sige, at bønnen allerede var begyndt, inden opfordringen nu lød til de omkring stående præster om at falde på knæ og bede med. Blev kun Fadervor bedt til sidst? Eller (også) en særlig bøn? Og indeholdt en evt. særlig bøn en indvielse i den treenige Guds navn?

Herom kan der naturligvis kun gisnes. Men der kan dog fremføres en række formodninger:

1) Bønnen og præsternes knæfald efter biskoppens tale svarer til

bønnen efter ordinationshandlingen, altså efter at den afgørende handling har fundet sted. I den sammenhæng kan anføres, at en bøn med en indvielsesformular ville have virket som et antiklimaks efter de stærke ord om velsignelse i talen.

2) En mulig særlig bøn med en indvielsesformular burde i givet fald have været udskrevet fx. i det norske ritual, der nøje foreskriver de øvrige elementer i handlingen, eller i Herslebs taler, der fx., når det gælder præstevielser, udtrykkeligt slutter: "Siden blev fortfaeret efter Ritualet" (fx. s. 160).

3) Endelig kan man pege på indholdet i Herslebs øvrige taler ved kirkeindvielser. Ved indvielsen af Christiansborg Slotskirke i 1740 optræder velsignelsesord i almindelighed (Tolv Offentlige Taler ...III, s. 47). Bemærkelsesværdig er talen ved indvielsen af Søllerød Slotskapel i 1746, hvor Hersleb tager sit udgangspunkt i beretningen om forklarelsen på bjerget (Matt. 17,4): "...her ville vi gjøre tre Boliger, Dig Gud Fader, Dig Guds Søn, Dig o! Gud den hellig Aand, skal dette Huus allene opofres, hellices og indvies og hengives, at her skal Faderens Naade, Sønnens Kiærlighed og den Hellig Aands Samfund prædikens, læres, forkyndes og tilbydes..." (s. 101), og han slutter: "...saa skal Bønnen i Dag være den hellige Salve-Olie, hvormed dette GUds Huus skal indvies, med dets gandske Indretning til den allerhelligste GUds Ære og Tieneste, idet vi saaledes bede etc. etc." (s. 102). I 1747, "Ved Kirkens Indvielse på Leire-Gaard" (Ledreborg), slutter Hersleb - svarende til den elegante anvendelse af den apostolske velsignelse overfor - med en tredelt udlægning af den aronitiske velsignelse, hvor "jeg" velsigner stedet, kirken og menigheden (Tolv Offentlige Taler...IV). Dvs. at friere indvielsesformler, der af og til strejfer en formulering af treenigheden, dukker op i selve talen, og de umuliggør vel, at en selvstændig indvielsesformular i den treenige Guds navn kan forekomme senere.

4) Hertil kommer, at de biskoppelige indvielsestaler, som vi møder i begyndelsen af det 19. århundrede, og som vi om lidt skal behandle, uden for al tvivl har indvielsesformlen inde i i biskoppens tale, og det er rimeligt deri at finde en tradition overtaget fra det forrige århundrede.

Man kan altså med god grund formode, at indvielsesordene i 17. og 18. århundrede ikke har været fast formulerede, og at de i hvertfald har været udtrykt i bedende og ikke i erklærende form.

I hvert enkelt tilfælde har det været en fri sag for den fungerende biskop. Det har virkelig været hans "Forretning". Endvidere at der ikke nødvendigvis har været tale om en indvielse i den treenige Guds navn, førend den faste formel dukker op i begyndelsen af det 19. århundrede. Endelig at det er ejendommeligt, at fx. biskop Hersleb praktisk talt ikke peger på noget, der kan minde om den senere vending "på mit embedes vegne". Hvad bønnen efter biskoppens tale angår, synes det derfor mest sandsynligt, at det har været Fadervor.

Den teologiske baggrund for kirkeindvielsen på dansk grund bekræftes af to disputatser om emnet (Matthias Hagerup 1719 og P. P. Bølling 1743), hvor man især bebrejder den katolske kirke indvielsen af kirker til helgener. Heroverfor fremhæves den lutherske kirke som den ægte viderefører af den bibelsk bevidnede praksis at indvie templer og helligdomme, som også den ældste - og uforfalskede - kirkelige tradition bevidner. Især Hersleb betoner den danske konges forbilleder i kongerne David og Salomo og kejserne Konstantin og Justinian (og dronningernes forbilleder i Helena og Eudoxia), mens Hersleb selv - af Bølling - udnævnes til "Danmarks Demostenes".

Den næsten ubrudte tradition for indvielse af helligdomme understreges altså, og Luther principielle kritik af indvielser forbigås næsten i tavshed. Hersleb kender den dog, og det må da også medgives, at kirkeindvielsen i Danmark i det 17. og 18. århundrede - i modsætning til ordinationen - er meget luthersk inspireret. Det gælder naturligvis især, hvis de ovenfor anførte formodninger om indvielsen i fri og bedende form holder stik.

Det 19. århundrede.

Ødelæggelsen af de københavnske kirker i 1807 startede en ny serie af genindvielser. I denne forbindelse vil vi især koncentrere os om selve indvielsesakten. Den omkring liggende handling skiftede nok i nogen grad karakter, men den ændrede praksis genspejles efter alt at dømme i J. P. Mynsters forslag fra 1839, som vi senere kommer til.

Den rationalistiske, men iøvrigt højkirkelige biskop Fr. Münter indviede den 14. juli 1816 Petri Kirke (Reden bei Einweihung der wiederhergestellten St. Petrikirche in Kopenhagen...1816). I slutningen af Münters tale hedder det: "Und so weihe ich denn,

Kraft meines heiligen Hirtenamtes, diesen Altar, so weihe ich diese Kirche von neuem dem christlichen Gottesdienst, im Namen des Vaters, des Sohnes und des heiligen Geistes. Amen!", der efterfølges af en almindelig forbøn og en kirkebøn (s. 13-14). Her møder vi for første gang den formel, der fra og med Mynsters forslag bliver fast i den danske kirke.

Men formlen er endnu ikke helt fast. I 1826 genindviede biskop Münster Christiansborg Slotskirke (Tale ved Indvielsen af Christiansborg Slotskirke, Kbh. [1826]).

Her indflettes indvielsen i talens 5. afsnit, der parafraserer Fadervor. Det sker i forbindelse med bønnen Til os komme dit Rig!: "og ligesom Du ville beskytte Din christne Kirke i alle Lande, i hvilke Jesu Navn forkyndes, saa anraabe vi Dig ogsaa om Din Miskundhed over den Danske! Forleen dens Lærere og Forstandere Din Hellig Aand, Viisdoms, Mildheds, Kraftens Aand! Lad Lyset aldrig vorde formørket, lad det skinne klarere Aar for Aar, og fremkalde i Alles Hierter dets Dig velbehagelige Frugter. Velsign dertil Ordets Prædiken! Allevegne! Også i dette Tempel, hvilket jeg nu i Dit navn,

O Gud Fader, Søn og Helligaand, indvier til
Din Paakaldelse".

(s. 12-13). Og resten af forbønningen for kirken udvikles i resten af udlægningen af Fadervor.

I 1829 indviede biskop Münster den af C. F. Hansen genopførte Frue Kirke (Vor Frues Kirkes Indvielse første Pintsedag den 7de Juni 1829. Kbh. s.å.). Handlingen indledtes med en kantate af C. E.F. Weyse. Stiftsprovst H. G. Clausen holdt intimationstalen. Biskop Münster tog i sin indvielsestale udgangspunkt i pinseberetningen i Apostlenes Gerninger og pegede først på kristendommens fortræffelighed frem for andre religioner. Dernæst gennemgik han kort det ærværdige hus' historie og talte om, hvorledes rummet afspejler det guddommelige. Derefter fulgte den del af talen, der rummede den egentlige indvielse: "thi nu vil jeg tale de højtidelige Ord, ved hvilke denne Kirke skal indvies, afskilles fra al verdslig og alene bestemmes for hellig Brug. Og med hvilke Ord kunde jeg vel værdigere indvie den, med hvilke Ord som kunde være Dig, Evige og Uendelige, velbehageligere, end med Velsignelsens Ord? Ja, jeg lyser Velsignelse over dig, iegode elskede Konge, Din dyrebare Dronning, Dine Børn og hele Dit Kongehus! jeg velsig-

ner Dit Folk! Himlens Velgjerninger, alle Jordens Goder være Dit redelige Arbeides stedsevarende Løn; en kraftfuld Alderdom, al huuslig fuldmaalt Glæde, Fred og tiltagende Velstand i Riget, Dit taknemmelige Folks barnlige Hengivenhed, og endelig, naar Du er mæt af Dage, en blid Overgang i Evigheden! Og Dig, trofaste Dan-nerfolk, vorde den Velsignelse, at reen forstandig Religionskundskab slaar altid dybere Røder, at aandelig Dannelse gaaer Haand i Haand med timelig Velstand; at huuslige Dyder og huuslig Lyk-salighed stedse tiltage iblandt dig; og at du seer den tilkommende Slægt voxer op i Herrens Frygt, saa at Du kan gaae til Hvile med sikker Forventning af en endnu bedre, endnu lykkeligere Fremtid. O kom snart, du herlige Tid, da Godhed og Troskab skulle møde, Retfærdighed og Fred skulle favne hinanden (Psalm. 85,4), da Christi Herredømme bliver stort og almindeligt paa Jorden, og Fre-den er uden Ende (Esaiæ IX,7), og Kiærlighedens og Fredens Gud er med hele Menneskeslægten! (2. Kor XIII,11) Thi ikke anraabe vi Dig, o Herre vor Gud, alene for os, vort Folk, vor Konge og hans Huus: nei, alle Mennesker ere Dine Børn, alle ere de bestemte til at modtage dine Velgjerninger; over alle anraabe vi Din Miskund-hed, og nedbede Din Velsignelses Fylde over alt hvad der lever paa Jorden, ja over alle, alle Dine levende Skabninger i Dit uen-delige Rige. Med saadan Følelse, med saadan inderlig og tillids-fuld Bøn, som forenet med Alles Ønsker opstiger fra mine Læber, indvier jeg nu, i Kraft af mit Embede, dette Tempel, dette Alter til den christelige Gudstjeneste, i Navn Gud Faders, Søns og Hel-lig Aands! Her skal for Fremtiden ikkun den Eviges Navn vorde priset; her skal Hans eenbaarnes Søn Velgjerninger forkyndes, her skal Jesu Christi Exempel fremstilles til hjertelig Beundring og Efterlignelse; her skulle alle christelige Dyder anbefales; de Lidende og Kummerfulde trøstes; de Faldne opreises; de Vaklende styrkes; Sacramenterne skulle her uddeles efter Christi Indstif-telses Maade, Kirkens Biskopper og Tjenere indvies for dette Al-ter; og den Gudstjeneste, som holdes her, være Rettesnoer for al-le danske Kirker. Saa hvile da Velsignelsen over dette Guds Huus; og den Sæd, som udstrøes her, bære de skjønneste Frugter for Tid og Evighed! Vor Fader o.s.v." (s. 27-29).

Det er tydeligt, at biskoppen stadigvæk som på Herslebs tid havde frihed til selv at forme indvielsesakten. Antagelsen ovenfor af Fadervor som slutningsbøn fremgår til dels af indvielsen af slotskirken og helt klart af indvielsestalen i Vor Frue Kirke.

Mynsters forslag.

Forslag til et fast ritual for kirkeindvielse fremlagdes først af biskop J. P. Mynster i Udkast til en Alterbog og et Kirke-Ritual for Danmark, Kbh. 1839, (I, 89-90; II, 79-84 og III, 50-51). Det fremgår tydeligt, at Mynster for en stor dels vedkommende bygger på hidtidig praksis. Endvidere er hans forslag - især hvad rammen angår - identisk med det nu gældende ritual, der kom i 1898. Kun læsningerne og enkelte sproglige vendinger er forskellige fra Mynsters forslag.

I den flg. gennemgang er ændringerne i 1898-ritualet i indledningsbønnen og i indvielsesformularen sat i skarpe parenteser i den mynsterske tekst.

Efter den indledende procession går biskoppen for alteret og modtager kirkens hellige kar og bøger, og en af kirkens præster læser den særlige indgangsbøn:

"Herre vor Gud! du boer ikke i Templer, som ere gjorte med Hænder; dog have vi bygget dette Huus, ikke for at du selv skulde boe deri, men til dit hellige Navns Ære [dig til Ære, for at dit hellige Navn må bo deri] . Herre! giv nu Indvielsen herovenfra til den, som vi foretage herved [læg nu din Velsignelse fra det høje til den Indvielse, som vi foretager her i det lave], og lad dette sted vorde helliget [og lad dette Hus og den tjeneste, som skal øves der, være helliget] i Jesu Christi Navn ved den [din] Hellig Aand, saa at din Sandhed og din Naade [din Naade og Sandhed] herfra maa udgaae til Lys, Kraft og Fred [til Frelse og Fred] for den Slægt, som nu er, og for de Slægter, som komme! Amen."

Efter en salme holder biskoppen en tale over en selvvalgt tekst. Derefter læses tre tekster af præster:

" 1) Saaledes lyder Guds Forjættelse: Paa hvert Sted, hvor jeg vil lade ihukomme mit Navn, vil jeg komme til dig, og velsigne dig (2. Moseb. 20,24b). Jeg vil boe iblandt dem, og vandre iblandt dem, og jeg vil være deres Gud, og de skal være mit Folk (2. Kor. 6,16).

2) Kommer, og lader os gaae op til Herrens Huus, at han maa lære os om sine Veie, og at vi maa vandre paa hans Stier (Esajas 2,3). Send, o Gud! dit Lys og din Sandhed, at de maa ledsage mig, og føre mig til dine Boliger; at jeg maa komme til Guds Alter, til Gud, min Glæde og Fryd, og takke dig, o Gud, min Gud! (ps. 43,3-4).

3) Lader os holde fast ved Haabets urokkelige Bekiendelse, thi han er trofast, som gav Forjættelsen; og lader os give Agt paa hverandre, saa vi opmuntre hverandre til Kjerlighed og gode Gierninger, og ikke forlade vor egen Forsamling, som Nogle har for Skik, men formane hverandre! (Hebr. 10, 23-25)

Derefter farer Biskoppen fort, og siger [Derefter siger Biskoppen]:

"Saa indvier jeg da paa mit Embedes Vegne denne Kirke [dette Hus] i Navn Gud Faders, Søns og Hellig Aands [i Faderens og Sønnens og den Hellig Aands Navn].

Jeg helliger og afsondrer dette Rum fra Verdens Larm og fra al verdslig Handel, at [til at] Guds Navn skal bor der i, at her skal være et Guds Huus, her en Forgaard til Himlene. Velsignede være disse Mure, at inden deres Ly fromme Lovsange [Bønner og Lovsange] maae lyde, og opløfte Siele-
ne fra den jordiske Trængsel [fra Jordens Travlhed og Trængsel] til den evige Fred [til Guds Riges Fred! Velsignet være dette Sted [denne Prædikestol], hvorfra Guds Ord skal forkyndes, at Jesu Christi Evangelium maa høres [altid her maa høres] reent og kraftigt [rent og ret], til at bevæge [bøje] det haarde Sind, og at [til at] trøste det sønderknuste Hjerter! Velsignet være Daabens hellige Bad [denne Døbefont], at Guds Aand maa svæve derover, og gienføde [at Guds Aand ved Daabens hellige Bad maa virke Genfødelse og Frelse for] dem, som christnes deri, til et christeligt Levnet [de 4 sidste ord mangler i 1898-ritualet! Velsignet være dette Alter [Alterbord], at Naadens hellige Gaver der maae nære Troen og Haabet og Kjerligheden i bodfærdige [oprigtig] Hjerter, at Jesu Død der maa rettelig forkyndes, indtil han kommer [de sidste 10 ord mangler i 1898-ritualet! Velsignelse være over de Unge, naar de her fornye Daabens Løfte [deres Daabs Pagt]; Velsignelse over dem [alle dem], som fra Livets møiefulde Vandring [under Livets Møje] her søge Hvile for deres Siele; og naar Vandringsstaven er lagt [deres Vandring er endt], da hvile deres Been [Støv] under [i] Kirkens Ly, og Opstandelsens Haab svæve [lyse] over Graven [Gravenel! Naade og Fred vorde rigeligen og mangfoldeligen [rigelig og mangfoldig] udgydt over dette Sted! Amen."

Fremdeles siger Biskoppen: [de 3 sidste ord mangler i 1898-ritualet]

"Og hermed overgiver jeg nu dette Herren indviede Huus til Guds Ords beskikkede Tienere, dem [den(dem)], som nu ere, og dem, som herefter lovligen skulde kaldes [lovlig blive kaldet], og til denne Menigheds christelige Brug og Om-sorg.""

Derefter følger en almindelig forbøn for ordets tjenere, menigheden, kongen øvrigheden og fædrelandet og for Kristi kirke paa alle steder. Bønnen slutter med Fædervor og den aronitiske velsignelse. Efter at biskoppen har knælet for alteret, synges en salme, og stedets præst holder en kort prædiken. Efter endnu en salme beder præsten efter det mynsterske forslag en særlig afslutningskollekt til lejligheden, i 1898-ritualet kollekten om ordet, og lyser velsignelsen. Efter en kort salme beder kirkesangeren udgangsbønnen (i det mynsterske forslag med en lille indledende udvidelse).

Karakteristik af Mynsters forslag.

Mynster overtog fra den liturgiske praksis en bestemt ramme for kirkeindvielsen. Det gælder de indledende endnu gældende anvisninger om klokkeringning og indgangsprocession samt selve ordningen for gudstjenesten med biskoppens tale, skriftlæsninger og biskoppens indvielse som den centrale del.

Men man mærker dog tydeligt Mynsters egen teologiske holdning; det kommer allerede frem i den særlige indgangsbøn, hvor der nok hentydes til Salomos indvielse af templet (1. Kongeb. kap. 8) og - ganske svagt - til det Jerusalem oventil, som kirken skal være en afglans af, men han fjerner sig afgjort fra den bastante skriftbrug, som vi mødte i ritualet fra 18. århundrede, og den almen-religiøse tone, som hans svigerfader anslog ved indvielsen af Vor Frue Kirke i 1829. I stedet er det en romantisk-højkirkelig klang, der dominerer, inden for en traditionel kirkelig sprogbrug: Gud er den ophøjede; han kan ikke selv bo i kirken, der kun kan bygges til hans navns ære. Mynster kan naturligvis ikke have et tingsligt bestemt hellighedsbegreb, selv om hans ritual for eftertiden kan lyde sådan. For Mynster er kirken først og fremmest mødestedet mellem Gud og det inderligt bevægede hjerte. Dette indtryk forstærkes af de valgte skriftsteder, der alene

må være Mynsters værk, og især af selve indvielsesformlen, der er et helstøbt udtryk for Mynsters syn på kirken. Kirken er just hellig med sine mure og sit rum som det religiøse mødested. Bortset fra læsestykket fra Hebr. 10,23-25 spiller menigheden ikke nogen egentlig rolle. Det er Gud og den enkelte, det drejer sig om.

Mynsters forslag blev i den følgende tid brugt fx. ved indvielserne af Kronborg Slotskirke (1843), Johanneskirken på Nørrebro (1861) og Frederiksborg Slotskirke (1864), omend ritualet stadigvæk som før 1839 ved hver enkelt lejlighed punkt for punkt blev forelagt kongen til godkendelse.

Rørdams ritual 1898.

Først i 1898 fik den danske folkekirke et autoriseret kirkeindvielsesritual formet af biskop Th. Skat Rørdam på grundlag af Mynsters forslag. En del af forslaget er allerede blevet præsenteret ovenfor, idet Rørdams revisioner i skarpe parenteser er indføjjet i Mynsters tekst.

Rørdams revision kan snarest betegnes som moderat grundtvigiansk og er et godt udtryk for den formidlende rolle, han spillede i dansk kirkeliv. I indgangsbønnen er kirken bygget "...dig til Ære, for at dit hellige Navn maa bo deri"; der tænkes vel på de hellige handlinger, der foretages i Jesu navn eller den treenige Guds navn. Både her og i det følgende er den grundtvigske inspiration tydelig. Der skelnes mellem velsignelsen "fra det høje" og indvielsen "i det lave". Kirken er ikke "dette Sted", men "dette Hus", og der lægges vægt på "den Tjeneste", den funktion, som kirken er ramme om.

Egentligt nyt er kun de følgende tekstlæsninger, hvis tal nu øges fra tre til fire. Først læses ps. 100,2-5, der taler om gudstjenesten som en lovsang for Guds godhed. Dermed sættes i modsætning til Mynsters menigheden i centrum. Den anden læsning, Johs. 4,23-24, betoner, at gudstjenesten i den nye pagt er tilbedelsen i ånd og sandhed; gudstjenesten er ikke bundet til stedet, men til de sande tilbedere. Den tredje læsning er en grundtvigiansk yndlings-tekst, Kol. 3,17-17: om Guds ord og lovsangen til Gud. Den fjerde læsning, Hebr. 10,23-25, er den eneste arv fra Mynster - som ovenfor nævnt næsten den eneste tekst, der talte om menigheden. Selve indvielsesformlen (der henvises atter til de skarpe paren-

teser i Mynsters forslag ovenfor) undergår ændringer af samme slags som i indgangsbønnen. Der lægges større vægt på gudstjenestens funktion i enkeltheder ved udtrykkelig nævnelser af "denne Prædikestol", "denne Døbefont" og dette Alterbord" i stedet for de mere ubestemte udtryk hos Mynster. Mest markante er de grundtvigianske ændringer i omtalen af dåben, hvorigennem Helligånden skal "virke Genfødsel og Frelse". Dåbens endegyldige betydning understreges ved udeladelse af "til et christeligt Levnet", og i forbindelse med omtalen af konfirmationen bliver "Daabens Løfte" til "Daabens Pagt". Og den af Paulus inspirerede omtale af forkyndelsen af Kristus, indtil han kommer, slettes i forbindelse med omtalen af nadveren, der i grundtvigiansk forstand først og fremmest er en forsmag af himlen på jord.

De øvrige småændringer taler for sig selv. Rørdams ritual er et udpræget kompromis, og man får det indtryk, at revisionen er blevet til i al hast. Mynsters forslag var på sin baggrund et helstøbt forslag, mens Rørdams sammenblanding af den mynsterske indledighed og de grundtvigianske inspirerede ændringer tilsammen giver en form, der ikke er særlig klar.

Prøveritualbogen 1963.

Forslaget til ritual for kirkeindvielse i Prøveritualbogen 1963 (s. 133-37) bryder bevidst med fortiden. I den principielle indledning (side 18f.) henvises til Luther i slotskirken i Torgau, og det fastslås, at indvielse efter evangelisk forståelse er "en dedikation, hvor tingene forbliver, hvad de er, men bestemmes til gudstjenstlig brug", og som vanskeligheder ved det nugældende ritual (det rørdamske) fremhæves "den høje mynsterske sprogstil", "den udtalte parænetiske [dvs. formanende] karakter af omtrent alle de udvalgte læsestykker", samt "at indvielsesakten er udtryk for embedsmyndighed, ikke for bøn".

Man ændrer i overensstemmelse hermed stilen i forslaget, udvalget af læsestykker revideres, og selve indvielseshandlingen gøres til bøn. Kirkebøn og Fadervor flyttes hen til præstens prædiken til sidst, og man lader den biskoppelige del slutte med en treenighedsvelsignelse for ikke at gentage hverken den apostolske eller aronitiske velsignelse.

Efter den sædvanlige indgangsprocession følger en nyformet indgangsbøn, der bedes af en præst. Den henviser ganske vist som hidtil i indledningen til Kong Salomo, men er iøvrigt opbygget

som en bøn til den treenige Gud med en tak for Guds komme i Jesus Kristus, hvor to eller tre er forsamlet i hans navn, og for Helligåndens vidnesbyrd, og den slutter med en bøn for indvielseshandlingen og for fremtiden i den nye kirke.

Efter sin tale siger biskoppen: "Da alle ting helliges ved Guds ord og bøn [jf. 1. Tim. 4,4-5, den berømte lutherske rettesnor for indvielse], vil vi nu høre skriftens vidnesbyrd". Der læses nu (1) 1. Kongebog 8,22-23 + 27-30 (kong Salomos indvielse af templet i Jerusalem), (2) ps. 84 (Hvor elskelige er dine boliger, Hærskarers Herre!), (3) Kol. 3,16-17 (som hidtil) (4) 1. Peter 2,4-5 (Kom til ham, den levende sten).

Derefter følger den egentlige del af indvielseshandlingen: Efter Guds ord kommer bønner. I bønnerne takkes Gud, fordi han har stiftet sin kirke på jorden og også vil samle sin menighed "på dette sted" ved at skænke "denne kirke". Derefter nedbedes Guds velsignelse over "dette hus" og handlingerne deri, hvor dispositionen fra det nugældende ritual bevares. Som noget nyt nævnes også kirkens klokker og orgel.

Bønnerne og den biskoppelige handling slutter på følgende måde (side 137):

"Herre vor Gud, du som i Jesu navn udsender din Ånd, lad den menighed, der skal samles her, være ét i dig, udrustet til at bære vidnesbyrd om dig og til med dit sind at tjene dig i dine mindste brødre. Amen".

Derefter siger biskoppen vendt mod menigheden.

"Så erklærer jeg på mit embedes vegne dette hus og alt, hvad det rummer, at være indviet og afsondret til at tjene Gud og hans hellige ord, i Faderens og Sønnens og Helligåndens navn. Det overgives til den (dem), der er kaldet til at være præst(er) ved denne kirke, og til menigheden på dette sted, at værne det og bruge det efter vor kirkes orden.

Modtag velsignelsen!

Den almægtige Gud, Fader Søn og Helligånd, velsigne og bevare eder. Amen".

Handlingen fortsætter derefter som i det hidtidige ritual, dog som nævnt med kirkebøn og Fadervor efter præstens følgende prædiken.

Det foreliggende forslag.

Kommissionens forslag bygger i mange henseender på de samme principper som Prøveritualbogen fra 1963. I den foregående historiske gennemgang er sproget i det mynsterske-rørdamske forslag allerede behandlet og kritiseret på samme måde som i Prøveritualbogen. Kommissionen kan også tilslutte sig synet på indvielsesakten. Derimod kan man måske spørge, om Prøveritualbogen har været trofast nok mod sine egne principper, for selv om den egentlige indvielseshandling er formet som en bøn, er den følgende biskoppelige erklæring (se ovenfor) i høj grad præget af embedsmyndighed ("på mit embedes vegne", "i Faderens og Sønnens og Helligåndens Navn"), og ordet "afsondret", der gentages fra det mynsterske og rørdamske forslag, skal nu forstås i retning af en dedikation, men det høres næppe. Tilsammen kan fremhævelsen af embedsmyndigheden og denne vending fra det hidtidige ritual nære en opfattelse af det indviede kirkehus, der går imod Prøveritualbogens hensigter. Ordet "afsondret" forekommer også vanskeligt i en tid, hvor man bevidst bygger kirker og kirkesale i forbindelse med torve og indkøbscentre i nye beboelsesområder, og i praksis har enkelte biskopper da også forbigået ordet ved kirkeindvielser. Hvad embedsmyndigheden angår, mener kommissionen, at den er tilstrækkeligt understreget ved den rolle, som biskoppen spiller i handlingen. Overhovedet vender kommission tilbage til traditionen før Mynster.

Endelig skal det anføres, at kommissionen som alternativ foreslår at en kirke kan tages i brug ved en almindelig gudstjeneste uden særlige udvidelser, men blot med biskoppen som liturg i formessen og som prædikant.

Det foreliggende primære forslag tager sit udgangspunkt i den indledende procession af præster og lægfolk, der bærer de hellige kar og bøger. Biskoppen går for alteret og begynder med en indledende fast tiltale, der begrundes, hvorfor vi må have kirkehuse at samles i, og hvordan vi nu vil tage det i brug, nemlig ved Guds ord og bøn.

De følgende handlinger indrammes af salmebogens nr. 293: Hvor Gud sit hus ej bygge vil med sine oprindelige ialt 6 vers, et fornemt sidestykke til Kirken den er et gammelt hus. Efter biskoppen har fået overrakt alterbibelen, læser han de første ord i Bibelen om skabelsen og adskillelsen mellem lys og mørke efterfulgt af en

bøn til den treenige Gud om Guds nærvær - inspireret af kong Salomos bøn i 1. Kongebog, kap. 8.

Efter 2. vers af salmen anbringes dåbsfad og -kande i og ved døbefonten af en præst eller lægmand, der derefter læser om dåben fra Rom, 6,3-11 og slutter med en bøn og tak for genfødslen i dåben.

Her og i det følgende ønsker forslaget med anbringelsen af de gudstjenstlige redskaber efterfulgt af skriftlæsning og bøn at understrege, hvad der gør kirken til kirke, nemlig det, der sker ved skriftlæsning, dåb, nadver, prædiken og lovsang.

Efter 3. vers af salmen anbringes alterkalk og disk m.v. på alteret, hvor en af dem, der har båret disse ting, læser 1. Kor. 10, 15-17 og beder en bøn om nadverens velsignelse.

Efter 4. vers går en præst eller lægmand på prædikestolen, læser 1. Kor. 1,21-25 og beder en bøn for sand og ret forkyndelse.

Efter 5. vers læser en præst eller lægmand fra orgelets plads Kol. 3,16-17 (bevaret fra det hidtidige ritual) og beder en bøn om lovsangens ret og plads.

Efter 6. vers af salmen erklærer biskoppen denne kirke i sit stift for indviet og taget i brug og slutter med en bøn for kirken.

Denne indledende handling kan ved første øjekast forekomme lang. I praksis vil den tage 15-20 minutter, og med salmesangen og de indskudte handlinger, der motiverer meningen med de gudstjenstlige redskaber, der for størstedelens vedkommende bæres ind, mener kommissionen, at der både for øre og øje vil være nok til at samle opmærksomheden og give handlingen mening i anledning af den fest, som en kirkeindvielse er i et sogn.

Biskoppen holder først efter denne indledende handling sin tale, der slutter med trosbekendelsen og Fadervor

Derefter fortsættes handlingen som i det hidtidige ritual. Dog peger kommissionen på muligheden for altergang som det naturlige og rimelige, såfremt det er praktisk muligt. Ellers bør der holdes altergang ved en senere gudstjeneste samme dag. En dåbshandling kan også finde sted ved kirkeindvielsen, hvor meningen er, at kirkehuset med alle sine redskaber skal tages i brug.

KIRKEINDVIELSE.

Indvielsesgudstjenesten foregår på en søn- eller helligdag og ledes af biskoppen eller i hans forfald af provsten eller en anden præst, som biskoppen beskikker dertil. - Søndagen forinden skal der i alle provstiets kirker bedes om, at Gud vil give sin nåde til den forestående handling og lade det nye kirkehus tjene til hans navns ære og hans menigheds opbyggelse. Aftenen før indvielsen, før solens nedgang, ringes der en time med kirkens klokker. På indvielsesdagen ringes der, således som det er skik på højtidsdage, og menigheden forsamles i kirken. Biskoppen, provsten og de af omegnens præster, som kan være til stede, menighedsrådet såvel som andre særligt indbudte mødes, f.eks. i et nærliggende hus.

Når der ringes sammen, går først biskoppen (i korkåbe) med den øverste tilstedeværende verdslige øvrighedsperson, derefter provsten med kirkens præst(er), og siden de øvrige præster og indbudte lægfolk to og to i procession til kirken. Nogle af præsterne og lægfolket bærer dåbsfad og kande, kalk og disk samt alterbibelen og de øvrige til alteret hørende bøger. Når de træder ind i kirken, spiller organisten et præludium, såfremt et orgel haves, eller koret synger et introitus. Biskoppen går for alteret. Alterlysene tændes. Under handlingen står biskoppen med ansigtet vendt mod menigheden.

Biskoppen:

Dengang kong Salomo byggede Gud Herren et tempel i Jerusalem, sagde han: "Gud satte solen på himmelen, men selv vil han bo i mulmet". Nu har vi bygget en kirke, for at Guds navn kan bo midt iblandt os. Kan Gud da virkelig bo på jorden? Nej, himlenes himle kan ikke rumme ham, langt mindre det hus, vi har bygget til ham. Men vi mennesker må have huse at samles i. Og til os sendte Gud sin kære Søn, Jesus, døbt ved et menneskes hånd i vand, stadfæstet af Guds hellige Ånd, og han sad til bords i vore huse. Og da han blev optaget i herlighed, sendte han Talsmanden, sandhedens Ånd, for af bede med os og vidne for os i ord og sakramenter. Derfor vil vi nu tage dette hus i brug og med Guds ord og bøn gøre alle ting rede, så evangeliet kan forkyndes og velsignelsen lyde fra alter og prædikestol, mennesker modtages ved døbefont og nadverbord, og sammen bede til Gud og takke ham, når vi spiller og synger til Guds ære.

1. vers af indviessalmen.

Hvor Gud sit hus ej bygge vil,
omsonst er kalk og stene,
thi der skal mer og andet til,
end verdens folk vil mene;
det gælder om et Guddoms-ord,

når, som i Himlen så på jord,
 et Guds-hus skal opbygges.

Biskoppen får alterbibelen og de øvrige bøger overrakt og læser
 1. Mosebog kap. 1, vers 1-5:

Således skrives i Skabelsens Bog:

I begyndelsen skabte Gud himmelen og jorden. Og jorden var
 øde og tom, og der var mørke over verdensdybet. Men Guds
 Ånd svævede over vandene. Og Gud sagde: "Der blive lys!"
 Og der blev lys. Og Gud så, at lyset var godt, og Gud satte
 skel mellem lyset og mørket, og Gud kaldte lyset dag,
 og mørket kaldte han nat. Og det blev aften, og det blev
 morgen, første dag.

Lad os alle bede:

Herre, vor Gud! Lad dine øjne være åbne over dette hus, når
 vi samles for at høre, hvad du vil sige til os, du, Herre,
 som skabte os, du, Frelser, som forløste os, du, hellige
 Ånd, som giver os mod i livet og i døden. Når vi synder
 imod dig og omvender os til dig, bekender dit navn og op-
 sender bønner til dig fra dette sted, så hør du det, hvor
 du bor, du høre og tilgive ved Jesus Kristus vor Herre!
 Amen.

2. vers af indvielsessalmen.

Et klokketårn, en døbefont,
 et bord med lys, som brænder,
 det findes kan al verden rundt,
 det gøres kan med hænder;
 men trøst og fred og hjertensfryd,
 det skaber ingen klokkelyd
 og ingen alvertavle.

Dåbsfad og -kande bæres til døbefonten og anbringes. En af de
 præster eller lægfolk, der har udført handlingen, læser Romer-
 brevet kap. 6 vers 3-11:

Således skriver apostelen Paulus i sit brev til romerne:
 Ved I ikke, at alle vi, som blev døbt til Kristus Jesus,
 blev døbt til hans død? Vi blev altså begravet med ham ved
 dåben til døden, for at som Kristus blev opvakt fra de dø-
 de ved Faderens herlighed, således skal også vi leve et
 helt nyt liv. Thi er vi sammenvoksede med ham ved en død,
 der ligner hans, skal vi også være det ved en opstandelse,
 der ligner hans. Vi ved jo, at vort gamle menneske er ble-

vet korsfæstet med ham, for at det syndige legeme skulle miste sin magt, så vi ikke mere skulle trælde for synden. Thi den, som er død, er retfærdiggjort fra synden. Og er vi døde med Kristus, da tror vi, at vi også skal leve med ham, fordi vi ved, at Kristus er opvakt fra døde og dør ikke mere. Døden er ikke mere herre over ham. Thi den død, han døde, døde han én gang for alle bort fra synden, og det liv, han lever, lever han for Gud. Således skal også I regne jer selv for døde fra synden og levende for Gud i Kristus Jesus.

Lad os alle bede:

Herre, du skabte os af jord og sagde: Til jord skal du blive. Vi takker dig, fordi du for Jesu skyld modtager os her og genføder os ved vand og Ånd til livet i dit rige. Amen.

3. vers af indvielsessalmen:

Thi beder vi: vor Gud! Byg med!

Lad her din Ånd regere!

Da bliver her et helligt sted,

jo længere, jo mere;

hver Herrens dag, hvert kirkeår

velsignet kommer, priset går

med livets Ord på læbe!

Alterkalk og disk m.m. bæres frem til alteret af præster og lægfolk og anbringes. En af dem læser 1. Korinterbrev kap. 10 vers 15-17.

Således skriver apostelen Paulus i sit første brev til korinterne:

Jeg taler til jer som til forstandige; døm selv om det, jeg siger. Velsignelsens kalk, som vi velsigner, er den ikke fællesskab om Kristi blod? Det brød, som vi byder, er det ikke fællesskab om Kristi legeme? Fordi der er ét brød, er vi ét legeme, skønt vi er mange; thi alle har vi del i det ene brød.

Lad os alle bede:

Almægtige evige Gud! Korn på marken og druer gav du mennesket, for at vi skulle overleve, og vi takker dig. Og ved din tjener Jesus gav du os mad og drikke til evigt liv, og derfor æres du i evighed. Herre, se ned til din menighed. Udfri os fra alt ondt, fra gerrighed, splid og bekymring. Som brødet var spredt ud over agrene, men blev samlet i eet

brød, således samler du din menighed fra jordens yderste grænser ind i dit rige. Ja, kom, Herre Jesus! Amen.

4. vers af indvielsessalmen:

Til det Guds ord, der, som en sol,
med liv og lys kan virke,
vi rejste denne prædikestol,
vi bygged denne kirke,
vi helliger dens skib og kor,
dens døbefont og alterbord,
Guds Ord de skal tilhøre.

En præst eller lægmand går op på prædikestolen og læser 1. Korin-
terbrev kap. 1 vers 21-25:

Således skriver apostelen Paulus i sit første brev til ko-
rinterne:

Thi da verden med al sin visdom ikke kendte Gud i hans vis-
dom, besluttede Gud, ved prædikenens dårskab at frelse dem,
som tror. Thi jøder kræver tegn, og grækere søger visdom,
vi derimod prædiker Kristus som korsfæstet, for jøder en
forargelse og for hedninger en dårskab, men for de kaldede
selv, både jøder og grækere, Kristus som Guds kraft og Guds
visdom. Thi Guds dårskab er visere end menneskene, og Guds
svaghed er stærkere end menneskene.

Lad os alle bede:

Almægtige, evige Gud! Lad fra denne prædikestol din Søn
Jesus Kristus blive forkyndt som vor eneste salighed. Ned-
bryd al sikkerhed og hovmod hos prædikant og menighed, og
trøst alle modløse og sørgende med dit ord og din Ånd. Ikke
os, men dit navn, det give du ære for din miskundheds og
trofastheds skyld. Amen.

5. vers af indvielsessalmen:

Bygmester for den hvælving blå,
som jordens kreds omspænder,
det ringe værksted ej forsmå
nu dine Guddoms-hænder!
Med Ord og Ånd byg her en fløj
af helgen-kirken himmelhøj
med rum til alle sjæle!

En præst eller lægmand læser fra orglets plads Kolossenserbrevets
3. kapitel, vers 16-17:

Således skriver apostelen Paulus i sit brev til kolossen-
serne:

Lad Kristi ord i rigt mål bo hos jer, så I med al visdom lærer og påminder hverandre med salmer, hymner og åndelige sange og synger med taknemmelighed i jeres hjerter for Gud. Og alt, hvad I tager jer for i ord eller handling, gør det alt sammen i Herren Jesu navn og sig Gud Fader tak ved ham.

Lad os alle bede:

Herre, vor Gud, alt, hvad der ånder, skylder dig ære og lovsang. Mere end nogen anden skabning må mennesket prise dig, fordi du ved din Søn Jesus Kristus, har forkyndt, at du elsker os. Hør os, når vi også i kirken klager vor nød, beder om den godhed, vi ikke har fortjent, og takker for den hjælp, du sender os i rette tid. Amen.

6. vers af indvielsessalmen:

I Jesu navn vi bede her, på Jesu Ord vi bygge,
vort navn mod Hans er intet værd,
vort ord af Hans kun skygge.
Byg, Jesus, med et Guddoms-bliv,
af stene, som har Ånd og liv,
dit tempel i vor midte!

Biskoppen for alteret:

Således er nu ved Guds ord og bøn NN kirke (i NN stift) indviet og taget i brug som Guds hus og kirke. Men dersom Herren ikke bygger huset, er bygmestrenes møje forgæves. Derfor vil vi bede:

Himmelske Fader! Du har skabt jorden som et hjem for mennesker! Giv os, som ved synden er blevet fremmede i verden, her i dit hus at være omsluttede af din kærlighed og høre, at du har gjort os til dine børn ved din Søn, Jesus Kristus, vor broder. Herre, vi beder dig, at du ved din Helligånd vil forny din menighed dag for dag og sende os ud i tjeneste for vor næste. Amen.

Biskoppen holder derefter en indvielsestale over en selvvalgt tekst, sluttende med trosbekendelsen (dersom der ikke er dåb) og Fadervor.

Efter en salme prædiker stedets præst kort over dagens tekst eller, om han foretrækker dette, over en selvvalgt tekst. Herefter følger den sædvanlige kirkebøn og den apostolske velsignelse.

Efter prædiken synges der en salme. Derefter holdes altergang, såfremt det er praktisk muligt. Eller der holdes altergang ved en senere gudstjeneste samme dag.

Hvis der ikke er altergang, går præsten for alteret, læser kollek-

ten om ordet og lyser velsignelsen. Efter en kort slutningssalme læser kordegnen udgangsbønnen.

Eventuelt kan ibrugtagningen af en kirke eller et kirkerum foregå som en almindelig gudstjeneste, hvor stiftets biskop leder gudstjenesten til og med prædiken, mens stedets præst leder resten af gudstjenesten.

Hvor omstændighederne ikke tillader, at det foreskrevne ikke nøje iagttages, kan biskoppen foretage sådanne ændringer, som han finder passende.

Udgået af
Landsarkivet for Sjællands
bibliotek

B. Stougaard Jensen
København

ISBN 87-503-2667-8

Ki 00-1-bet.